

ИСТОРИЈА И ДРУШТВО

ЗА VI РАЗРЕД

ДЕВЕТОГОДИШЊЕГ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА

(Материјали за учење)

Автори
мр Борче Миревски
Хари Стојаноски
Марина Ђорђејева

СКОПЈЕ
Септембар, 2023.

Тема: НАСТАНАК СТАРИХ ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Старе цивилизације су настале пре неколико хиљада година. У Африци поред реке **Нила**, у Азији поред река **Тигар** и **Еуфрат**, **Инд**, **Ганг**, **Хоанг Хо** и **Јангце**, на **обали Средоземног мора**, као и на **америчком континенту** где се развила цивилизација Маја.

У овим деловима света изграђени су први градови и грађевине, створене прве државе, појавиле се многе религије. Код народа старих цивилизација настала је писменост, пронађени су бројеви, откријен точак, календар и остварена велика достигнућа у области науке и уметности. Настанком и развојем цивилизација и појавом писмености око 3200 године ст.е. почиње историја старог века, која је трајала до пада Западног Римског царства 476. нове ере.

Месопотамија се простирала између реке **Тигар** и **Еуфрат**. Реке су омогућавале живот. Осим за пиће, вода се користила и за наводњавање усева и узгој домаћих животиња. Изливањем река створено је плодно тло које је давало богате жетве.

С циљем да се регулишу токови река, као и да искористе воду за своје потребе, становници Месопотамије су почели да организују и граде системе канала, брана и насипа. Ове активности захтевале су добру организацију становништва, што је довело до стварања првих државних организација, **градова-држава**. Градови-државе су често ратовали међусобно, али су се уједињавали или су их освајале друге државе. Прву велику државу у Месопотамији основао је **Саргон**, краљ **Акада**, око 2400. године ст.е. Стотинама година касније основана је држава са центром у граду **Бабилону**. Временом је на територији Месопотамије створен и престао да постоји велики број држава.

Месопотамија

У **Африци**, у долини реке **Нил**, створили су се услови за појаву првих људских насеобина. Ту се развила Стара Египатска држава. Река Нил је извирала у планинским областима североисточне Африке, а уливала се у Средоземно море. Изливајући се из свог корита, у летњим месецима, поплављивала је земљу, а након њеног повлачења са поплављених подручја остајала би плодна земља коју су људи обрађивали, и засејавали пољопривредним културама.

Због богатих приноса, Египат и Месопотамија су називане житницама света, док је отац историје, Херодот, Египат назвао „Дар реке Нил“. Да би сачували воду и користили је за наводњавање поља, Египћани су изградили системе канала, брана и насипа.

Египатска држава је формирана око 3200. године ст.е. уједињењем Доњег и Горњег Египта од стране египатског владара Менесе. Центар државе је био град Мемфис. Током свог постојања, египатска држава је доживела бројне успоне и падове све док није пала под власт Римског царства 31. године ст.е.

Долина реке Нил

У Азији, дуж река **Инд** и **Ганг** постојали су добри услови за живот. Територија Индије је била насељена од најстаријих времена и тамо је створена једна од најстаријих култура. Индија је била позната по непроходним густим шумама и богатом биљном и животињском свету.

Пролазећи својим током, реке су наводњавале земљу и чиниле је плодном. Главно занимање становништва било је сточарство, пољопривреда и трговина. Све што се зна о најстаријим народима у Индији сакупљено је у четири књиге Веди (знање). За искоришћавање воде и добијање већих приноса, Индијци су правили канале за наводњавање а у пољима су сејали јечам, пиринач и гајили памук.

У Индији су живела многа племена. Ова племена су касније била позната као Хиндуси. Око 2100. године старе ере на овој територији је формирана Стара индијска држава.

Плодна долина дуж тока река **Јангце** (Плава река) и **Хоанг Хо** (Жута река) – омогућавале су добре услове за развој живота. Након изливања из својих корита, реке су оставиле плодан муљ. Управо је ово плодно тло омогућило Кинезима да се баве пољопривредом, која је била и њихово главно занимање. Кинези су узгајали пиринач и поврће.

За регулисање протока воде из река, Кинези су изградили систем канала, брана и насипа. Имали су и свој календар. Кинези су живели у сеоским општинама. Често су ратовали са другим племенима и народима који су хтели да се населе у Кини. Стара кинеска држава је формирана око 2300. године ст. е.

Старе цивилизације

Критска култура се развила на острву Крит са центром у граду **Кнососу**. Према песнику Хомеру, племе **Ахајци**, након освајања Крита, усвојило много тога из културе староседелаца. Научили су да узгајају винову лозу, маслине, смокве. Научили су да обрађују земљу, граде бродове и једре. На основу критске створили су своју културу чије средиште је било у граду **Микени**, по коме је добила назив **Критско-микенска култура**.

Ова култура је била **прва високоразвијена култура у Европи**. То показују остаци грађевина, занатских радионица, раскошних гробница, лављих капија, затим пронађено оружје, алати и накит. На Криту је откривен велики број палата које су биле богато украшене зидним сликама. Песник Хомер је опевао Критско-микенску културу у еповима „Илијада“ и „Одисеја“.

На источној обали Средоземног мора простирала се **Фојникија**, једна од најстаријих цивилизација која није настала дуж реке, али је била једна од најразвијенијих области Старог Истока. Фојникијци су живели организовано у градовима-државама. Фојникија је била повезана са острвима Кипар и Крит, као и са острвима у Егејском мору, што је довело до развоја поморства и трговине.

Фојникијци су били познати бродоградитељи, а у неким деловима Фојникије постојали су природни услови за развој пољопривреде и воћарства, док је у другим деловима било развијено сточарство. Од пољопривредних култура највише су се гајиле пшеница, јечам, лан. Фојникијци су живели организовано у градовима-државама.

Земља се обрађивала примитивним оруђем. Карактеристично за Фојникију је терасаста пољопривреда и узгој винове лозе. Фојникија била позната по производњи тканина.

За Фојникију је била посебно важна трговина са Египтом, Месопотамијом и Малом Азијом. Фојникијци су основали колоније у **Средоземном мору**, на обали **Мале Азије**, на острвима у Егејском мору, на острвима Сицилија, Сардинија, као и у Северној Африци где су основали град Картагину. Током свог постојања Картагина је потпала под македонску власт и постала део држава које су формиране након смрти Александра Македонског.

Маје су били народ који је живео у **Средњој Америци**. На овим просторима Маје су се развиле као високоразвијена цивилизација, и то на територији где није било великих река. Маје су били познати као добри градитељи, са развијеном архитектуром, уметношћу и скулптурама. Посебно је био величанствен **храм Јагуар** у граду **Тикал**, главном културном центру Маја. Маје су изградиле и друге градске центре. Познат је био и град **Чичен Ица**. Градови Маја били су пуни храмова и пирамида, па чак и спортских терена. Градови су били окружени селима.

Маје су гајале кукуруз, какао, кромпир, паприку и сл. Касније су ове културе пренете у Европу. Бавили су се пољопривредом, занатством, трговином и имале су велика достигнућа у области науке и уметности. Цивилизација Маја се развијала до доласка шпанских освајача на амерички континент.

Размисли и одговори

1. Где су настале најстарије цивилизације?
2. Какви су били природни услови у областима где су настале најстарије цивилизације?
3. Која су била главна занимања становништва?
4. У чему се виде разлике и сличности између цивилизације Маја, Фојникијаца и других цивилизација Старог Истока?

Научи више

1. Херодот је познат као **отац историје**. Пропутовао је многе од тада познатих земаља. Из његове „**Историје**“ дела који се састојало од 9 књига, сазнајемо о историји Атине, о старим Грцима и о другим народима. Писао је о догађајима из грчко-персијских ратова, али и о многим другим догађајима. Оставио је много података из области историје, географије, етнографије.
2. Из прича о Тројанском рату, слепи песник Хомер је написао епове „**Илијада**“ и „**Одисеја**“. У „Илијади“ говоримо о рату Старих Грка са Тројом, а у „Одисеји“ о Одисејевом повратку кући и његовим лутањима и искуствима након освајања Троје.
3. Према истраживањима неких стручњака, чоколада је у свом изворном облику била у течном стању и није била слатка. Ова врста чоколаде коришћена је још пре 3500 година, за време древних цивилизација у Централној Америци.
4. Маје су припремале чоколаду на тај начин што су млели семе какаоа, додавали воду и љуту паприку. Овај напитаk се користило у религијским ритуалима и називан је „храном богова“.

Активности

1. Подељени у групе, истражите када су настале, колико су трајале и где су се налазиле древне цивилизације! Свака група их обележава на малим историјским картама које припрема наставник и на обележена места лепи налепницу са називом цивилизације и периодом када је настала.

Наставник представља положај сваке цивилизације посебно, а након сваке презентације проверава тачност онога што сте сами означили! На временској линији наставник говори о једној старој цивилизацији, а један представник из групе залепи две налепнице на одговарајућа места на временској линији како би означио када се одређена цивилизација појавила и колико дуго је постојала. На крају, преко заједничке дискусије упоредите старе цивилизације на основу хронолошког редоследа појављивања, њиховог трајања и њиховог места појављивања.

2. Наставник представља карту са природно-географским обележјима (реке, планине, пустиње, мора, прашуме) одређене древне цивилизације (По једна карта за сваку цивилизацију).

Након презентације за сваку цивилизацију, (подељене у групе), на празној карти цивилизације нацртајте и наведите представљене карактеристике! Затим, у отвореној дискусији, наведите природне услове који су довели до настанка конкретне цивилизације.

Исти поступак поновите за све древне цивилизације, а свака следећа се пореди са претходним! Коначно, у дискусији изведите закључак о улози природних услова у настанку и развоју древних цивилизација.

ЖИВОТ ЉУДИ СТАРОГ ИСТОКА

Главно занимање народа **Старог Истока** и главни извор њиховог богатства били су: обрада земље, гајење житарица, узгој стоке, бављење **занатством, трговином, поморством, грађевинарством, бродоградњом, сточарством, рибарством.**

Занатлије су производиле предмете потребне за свакодневни живот људи. На пример, ткаље су производиле тканине, а ланена одећа се често користила за одевање, столари су производили предмете за домаћинство, грнчари су углавном правили посуде од глине, зидари су градили зграде...

Египћани су правили чунове са којима су превозили разне производе **пловећи реком Нил**. Били су познати као добри градитељи. Истицали су се у изградњи система канала, брана и насипа с циљем да се регулише ток реке Нил. На тај начин се развијало грађевинарство.

Фојникијци су трговали са суседним земљама, куповали дрва и извозили жито. Најчешће се трговина се сводила на размену производа. Велики углед и важно место у државама Старог Истока заузимали су писари чији занат је био веома цењен. Писали су на **папирусу**.

Највећи део становништва Старог Египта чинили су **сељаци** који су живели у сиромаштву. Према записима у папирусима, сељаци у Египту су били дужни да плаћају порез. Они су обрађивали земљу која је била власништво фараона. Живели су на селу у сиромашним кућама, док су богати живели у већим кућама са купатилима или у палатама окруженим баштама.

Жене су се бавиле и трговином. Према Херодоту синови нису били дужни да хране родитеље, а ћерке су морале, чак и ако нису хтеле. У делима старих писаца, сачувани су написи поуке о томе како да се млади понашају према својим мајкама. Осим мушкараца, Египтом су владале и жене. Познате жене владарке биле су Хатшепсут и Клеопатра.

У Индији су жене носиле одећу направљену од памука или ланеног платна. Мушкарци су, с друге стране, носили хаљине пребачене преко рамена. Египћани су велику пажњу посвећивали хигијени. Одећа коју су носили била је лака и бела, прилагођена поднебљу. И мушкарци и жене волели су да се шминкају и користе помаде, а носили су и накит.

Као **храна**, код народа Старог Истока користио се хлеб, али и пшеница и јечам. Становници Месопотамије као храну користили су хлеб, поврће, риба, биљно уље, урме, маст, грожђе, боровнице, мед. Познато је да су знали да израђују инструменте којима су се славила божанства и краљеви.

У Месопотамији је један део земље био подељен сељацима под закуп, под веома тешким условима. Већи део производа они су давали власнику земље. Сељани су такође имали дужност да одржавају системе за наводњавање.

Градске занатлије су биле слободне, али нису смеле да наплаћују за своје производе више од цене предвиђене законом. **Трговци** нису били ничим ограничени.

Главно занимање Старих Кинеза била је пољопривреда. Стари Кинези су познавали технику добијања метала и израде оружја. Познавали су тајну производње свиле кроз узгој **свилене бубе**. Развијено је било и занатство. Израђивали су предмете од дрвета, посуде од бронзе и глине, порцелана. Трговина је била доста развијена посебно са Индијом.

У Индији су постојале социјалне разлике између становништва које је било подељено на касте. Припадници касти нису смели да ступају у међусобне бракове. Индијци су били способне занатлије, градитељи, научници и уметници и имали су развијену културу. Сељаци су били дужни да део својих производа дају вишим кастама. Робови су били у најтежем положају. Према закону, слободан човек је могао да убије роба.

Питања за дискусију

1. Која су заједничка занимања људи најстаријих цивилизација, без обзира на ком континенту су се налазили?
2. Размисли! Како је изгледала трговина међу људима древних цивилизација?
3. Зашто су жене имале велику улогу у породици?
4. Каква биљка је била папирус и за шта се користила?

Научите више

Папирус је први пут произведен у Египту. Расла је у долини реке Нил. Дебло је било високо 3 метра. Египћани су папирус прерађивали у траке које су затим лепљене, сушене и пресавијане у свитак. Папирус је употребљаван и у средњем веку. Био је коришћен све до појаве пергамента који је постепено истиснуо папирус из употребе.

Активности

1. Ученици су подељени у пет група. Свака група добија (извлачењем листића) задатак да истражи једну од цивилизација (Месопотамија, Египат, Индија, Кина и Маја) о главним занимањима у „својој“ цивилизацији. Истраживања представља мултимедијалном презентацијом. Откако презентације о свим цивилизацијама буду приказане, путем дискусије утврђују се сличности и разлике у заступљености занимања у појединим цивилизацијама.

2. Поделите се уз помоћ наставника у „такмичарске“ групе за квиз! Наставник поставља питања која користе илустрације на којима су приказане одређене врсте хране, одеће и прославе карактеристичне за различите древне цивилизације. После сваке приказане илустрације договорите се којој цивилизацији припада и објасните зашто тако мислите! Свака група даје одговор. На основу тачности одговора (навођење цивилизације + образложење) могу се добити од 0 до 5 поена. Након одговора на свако питање, наставник даје тачан одговор и заједно са ученицима се договара која група колико поена је заслужила.

Након приказивања најмање 10 различитих илустрација, израчунава се укупан број поена које је освојила свака група и проглашава се победник. Заједно, кроз разговор са свима, закључује се о свакодневном животу људи, одећи, храни и прославама карактеристичним за различите древне цивилизације.

3. Ученици су подељени у пет група (по једна за сваку цивилизацију). Свака група извлачи лист текста који описује различите аспекте у вези са положајем жена у одређеној древној цивилизацији. Групе треба да прочитају текст и одговоре на следећа питања о „својој“ цивилизацији:

(1) Како је било право жене да поседује имовину?

(2) Шта је могла да ради (у којим занимањима)?

(3) Које је било њено право да учествује у власти?

(4) Која је била њена улога у породици?

(5) Колико су биле равноправне са мушкарцима?

Откако свака група презентује (у заједничкој дискусији са свима), наводе се сличности и разлике у положају жена од једне до друге цивилизације.

НАЧИН ВЛАДАЊА У ПРВИМ ДРЖАВАМА СТАРОГ ИСТОКА

Народи Старог Истока живели су у малим градовима-државама на челу са **владарима** који су управљали заједно са „благородницима“. Иако су постојали савети старца и савети мудраца, ипак је потпуну власт имао владар.

Владари Месопотамије су имали неограничену власт. Располагали су животом поданика и целом земљом. Владар је био врховни свештеник и војсковођа. Његова власт је била наследна и преносила се са колена на колена.

У Месопотамији је било познато **Бабилонско краљевство**, а најзначајнији бабилонски владар био је **Хамураби**. Био је познат по томе што је ујединио народе Месопотамије и увео законе.

Саставио је законик који је у његову част назван **Хамурабијевим законом**. Закон је био исклесан на каменом стубу. На стубу је приказана сцена разговора између Хамурабија и Шамаша, бога правде. Овај камени стуб се чува у музеју Лувр у Паризу, Француска. Законик је био збирка наредби које су се односиле на привредни и породични живот.

Египатском државом владао је **фараон**. Био је поштован као бог, син врховног египатског бога **Амона Раа**. Осим мушкараца Египтом, иако ретко, владале су и жене. Хатшепсут је била жена владарка Египта. Крунисана је са свим почастима. Облачила се и понашала као мушкарац у жељи да ојача свој ауторитет. Изградила је многе градове. Клеопатра је била последња египатска краљица. Није успела да одбрани своју државу од Римљана и Египат је потпао под римску власт.

Египћани су клечали на коленима пред фараоном и клањали му се. Фараон је владао неограничено, био је врховни свештеник, војсковођа, издавао је наредбе преко својих најближих сарадника – **свештеника и војсковођа**. Високо у државној хијерархији нлазили су се писари. Они су записивали наредбе које је издавао фараон. С циљем да сачува своју власт, али и да се супротстави нападима непријатеља, фараон је имао војску којом су командовале војсковође. Исто тако, у хијерархији државе улазиле су **занаетлије, трговци**. У тежем положају били су **сељаци и пољопривредници**, док су у најтежем положају били неслободни становници – **робови**, који су радили најтеже послове у држави.

У Индији су се у међусобним борбама стварале велике државе на челу са **махараџима**. Према имовинском стању и положају у друштву, становништво је било подељено на касте. Међу припадницима различитих каста брак је био забрањен, али и прелазак из једне у другу касту. Владари су се током своје владавине ослањали на свештенство и богате припаднике индијског друштва.

Кинески владари били су неограничени владари. Сматрали су се сопственицима целе земље и мислили су да имају божанско порекло. Власт је била наследна и преносила се са оца на сина. Владари су имали добро обучену војску која је била потчињена владару. Кинески владари су водили освајачке ратове, али за одбрану од спољних напада у III веку ст.е. започели су да граде Кински зид дуг хиљаде километара.

Што се тиче друштвеног уређења код Маја, сваки град-држава је имао свог владара. У највишм сталежу били су свештеници који су имали велику улогу у живот Маја. Сељаци су били задужени за обраду земље, али и за грађење пирамида и храмова.

Питања за дискусију

1. Ко је имао потпуну власт у државама древних цивилизација?
3. Како и ко је помагао фараону у владавини?
4. У чему је значај Хамурабијевог законика?

Активност:

1. Проследите презентацију о улози фараона у старом Египту! Затим, подељени у групе, на листу са нацртаном пирамидом за уношење различитих нивоа моћи у друштву, распоредите где се налази фараон, свештеници, војсковође, писари, сељаци, занатлије, трговци, робови.

Након дискусије у групи наставник презентује хијерархију и групе упоређују „своје“ пирамиде са тачном и кроз дискусију са свима објашњава се хијерархија.

2. Подељени у групе истражите фараоне Хатшепсута и Кеопса и издвојите по неколико занимљивих информација из њиховог живота/владавине! На крају, прочитајте информације о сваком фараону посебно!

3. Проследите презентацију о владавини у **Месопотамији** и цивилизацији **Маја**! Подељени у групе, нацртајте Венов дијаграм на којем ћете показати сличности и разлике у владавини у обе цивилизације! У Венов дијаграм нацртан на табли, свака група уноси своје закључке и заједно, кроз отворену дискусију, констатујте карактеристике владавине обе цивилизације!

4. Ученици су подељени у групе. Свака група извлачи по један листић на којем је написан један од следећих Хамурабијевих закона:

- Ако неко другоме ишчупа око, биће кажњен вађењем његовог ока. Ако неко некоме сломи кост, биће кажњен ломљењем његове кости.
- Ако неко удари ћерку другог слободног човека и учини да она изгуби нерођену бебу, платиће 10 сребрних шикела (новац).
- Ако син удари оца, руке ће му бити одсечене.
- Уколико падне кућа и власник погине, онај који је изградио кућу биће убијен.
- Уколико неко украде нешто из храма или палате, биће убијен.

Разговарајте на које кривично дело се односи казна у датом закону, зашто кажњавање није фер, како је тај закон допринео да се успостави ред у то време! Свака група записује „свој“ закон на табли и презентује одговоре на питања о којима се дискутовало.

На крају водите дискусију! Хамурабијев законик је послужио да се уведе ред и поредак у Вавилону у вези са различитим аспектима свакодневног живота људи (породица, ропство, имовина, трговина итд.), али из данашње перспективе правда се не постиже спровођењем сурових казни.

ВЕРОВАЊА И РЕЛИГИЈЕ КОД НАРОДА СТАРОГ ИСТОКА

Народи Старог Истока су били многобошци. Веровали су у богове и божанства и замишљали их са људским ликом, а неки су били са телом човека и главом неке животиње. Богове су делили на добре и зле, приносили су им жртве, молили им се и имали страхопоштовање према њима, веровали су да од њих зависи свакодневни живот људи.

Овакво веровање у више божанстава назива се **политеизам**. Позната божанства у Месопотамији су била: Мардук који је био главни бог који је створио универзум, али и човека од свог меса, Иштар је била богиња плодности и рата, Шамаш бог Сунца, бог Ашур и други.

Свака важнија појава у живот Старих Египћана била је повезана са неким божанством. Тако је постојао бог рађања, бог смрти, бог лова, воде, Изида богиња плодности и мајчинства, Сет владар таме и зла и други. Главни богови били су бог Сунца **Амон Ра**. Сунце је симболизовало живот.

Свештеници су проповедали да су фараони божанства која владају Земљом и да је сваки фараон син бога Сунца. Египћани су веровали у **загробни живот**, веровали су да постоји живот после смрти и зато су у **пирамидама, гробницама фараона**, остављали храну, накит и покућнину.

Фараон, владар Египта

Пирамида и сфинга

Египћани су веровали да човек **живи и после смрти** све док му је тело сачувано. Стога су, после смрти фараона, посебно обучени људи почели да **мумифицирају** тело тако што су га конзервисали разним уљима. Тело би било замотано у платна. Овако припремљено тело називало се **мумија**. Тело је полагано у сандук (саркофаг), а затим уношено и постављано у посебну просторију у унутрашњости пирамиде. Сваки фараон је одмах по ступању на дужност издавао наредбу да се отпочне са изградњом његове пирамиде.

Познато божанство у Индији је био бог Брама, творац света, као и бог Вишна, бог који долази на Земљу да казни злочинце и Шива, бог плодности и милости. Гуан Ју је у Кини био представљен као ратник са дугом брадом.

Свештеници су заузимали високо место у хијерархији државе. Они су се претварали да су посредници између божанстава и људи, проповедали су послушност владару, проповедали су да ће послушни бити награђени, а лоши кажњени. Свештеници су били богато награђивани од владара и имали су велики утицај. О боговима и веровању међу народима Старог Истока створене су многе **приче и митови** који чине **митологију** једног народа.

У част божанстава грађени су **храмови и светилишта** којима су управљали свештеници и у којима су се вршили **обреди, ритуали, приносили жртве**, певали химне божанствима, а све у циљу да се одобровоље богови и божанстава да олакшају свакодневни живот људи.

Остаци града Маја

Маје су имале више богова и мањих божанстава које су обожавали и поштовали, бога медицине, плодности и вегетације, смрти и судбине трговине, кише. Закони Маја били су уско испреплетени са њиховом религијом. Маје су приносиле жртве да би одобровољиле богове.

Изглед саркофага са мумијом

Питања за дискусију

1. Из којих разлога су људи веровали у богове?
2. Шта је био разлог да су се владари приказивали као синови бога, обично бога Сунца?
3. Каква је била улога свештеника у управљању државом?

Активност

1. Подијелите се у парове. Сваки пар добија задатак да ради на две древне цивилизације (нпр. Египат и Индија, Месопотамија и Кина, Маје и Египат, Кина и Индија...) и да припреми презентацију (на рачунару или на постеру) у којој ће приказати по једног бога или богињу из обе културе, указујући на следеће елементе: (1) име бога/богиње, (2) цивилизацију којој он/она припада, (3) улогу коју је имао/ла, (4) физичке карактеристике или симбол повезан са њим/њом (5) неки мит или прича везана за бога/богињу.

Сваки пар представља „своја“ божанства и уписује њихова имена на табли под именом древне цивилизације којој припадају.

2. Наставник представља постер који приказује (са текстом и/или сликама) веровања везана за рађање, живот и смрт и храмове/светилишта у Старом Египту. Откако објасни карактеристике приказане на постеру, поделите се у четири групе! Свака група добија (извлачењем листића) једну од остале четири древне цивилизације (Месопотамија, Индија, Кина и Маје) са задатком да истражује веровања/митове и храмове/светилишта и да за то припреми постер. Постери се

окаче на зид и презентују се. Наставник затим на табли записује следеће опште карактеристике веровања и религија:

- политеизам,
- ритуали и жртве,
- веровање у живот после смрти,
- митови,
- храмови/светиштва.

Унутар група утврдите сличности (заједничке карактеристике) и разлике између „њихових“ и других цивилизација у погледу сваке од наведених карактеристика! Презентујте пред другима и у заједничкој дискусији изведите опште закључке који обухватају поређења између свих пет древних цивилизација!

КУЛТУРА КОД НАРОДА СТАРОГ ИСТОКА

Народи Старих цивилизација у Египту и Месопотамији су први у људској историји створили писменост. Људи су записивали своје мисли, поуке, наредбе које су биле важне за управљање државом, али и за друге делатности у области привреде и грађевинарства.

У историјској науци је прихваћено да се први спис појавио међу Сумеранима и Египћанима. Ово писмо је било **сликовно (пиктографско)** и састојало се од малих цртежа.

Египћани су писали сликовно, називано још и **хијероглифско писмо**. Одређени знаци су представљали цртеже различитих предмета и догађаја. Овим писмом Египћани су изражавали своје мисли и представе о свету и околини која их је окруживала.

Египћани су записивали хијероглифе на камену по зидовима објеката које су градили, као и на папирусу.

Хијероглифско писмо

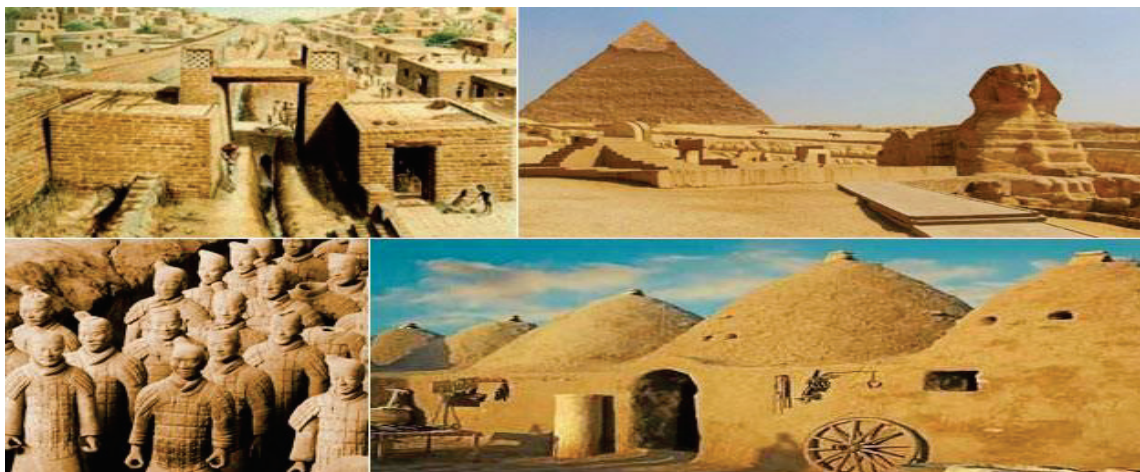

Клинасто писмо

У Месопотамији је настало **клинасто писмо**. Ово писмо личи на клинове који су оштрим шиљастим штаповима забијани у меке глинене плочице које су потом остављали да се осуше или пеку. Многе од тих плочица су дешифроване и сачуване до данас.

Фојникојани су поједноставили писмо на много начина. Они су били трговци и морепловци, да би могли брже да запишу своје рачуне, Фојникијци су саставили писмо од 22 знака – слова којима су записивали речи. Сваки глас је имао свој знак. Ово писмо је названо **гласовно писмо**. По узору на ово писмо и други народи су састављали своја писма.

Древни Кинези су имали писмо сачињено од много знакова. Сваки знак је представљао слику која означава одређени појам. Код њих је била развијена и градитељска делатност. Тако су у 3. веку старе ере Кинези почели да граде велики **Кинески зид** с циљем да се одбране од напада спољних непријатељских ратоборних народа.

Старе цивилизације

Маје су писали пиктографским писмом и фонетским симболима. Имали су приче о настанку света.

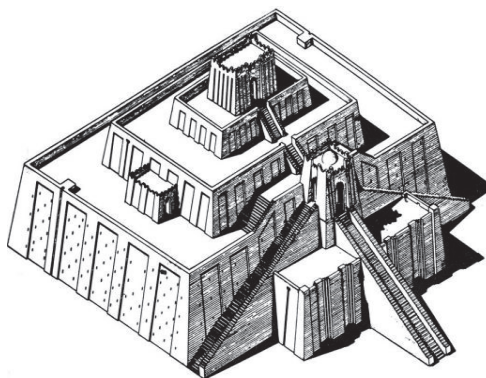
У сваком већем граду Месопотамије становници су градили велике **степенасте куле (зигурате)**. То су били храмови богова, а на њиховим крововима су се налазиле звездарнице. Позната је била **Бабилонска кула**, која је имала 7 спратова.

Изградња пирамида трајала је десетинама година, а током изградње многи од градитеља су изгубили животе. Пирамиде, од којих су неке и данас сачуване, грађене су само за фараоне. Сиромашни Египћани су сахрањивани у обичним гробницама. Испред пирамида стајали су камени стражари са ликом човека и телом лава. Познате су као **сфинге**.

Са појавом писмености појавила су се и најстарија књижевна дела, као што је мит о потопу и настанку света, јуначко-митолошки **еп о Гилгамешу**, краљу Урука, трећини човека и две трећине богу. Међу најстаријим књижевним делима су и индијски **епови Махабхарата и Рамајана** и други.

Кинески зид

Зигурат

Питања за дискусију

1. Шта је био разлог да се сликовно писмо замени гласовним писмом?
2. Шта представљају пирамиде?
3. Шта представља сфинга и какав је њен изглед?
4. Која су најпознатија књижевна дела настала код народа Старог Истока?

Научи више

Француски научник Жан Шамполион је дешифровао египастке хијероглифе, захваљујући њему данас исти могу да се прочитају.

Пројектна активност: Култура и наука код старих цивилизација

Циљ активности је да се путем интернет истраживања направе „књиге“ за сваку од пет древних цивилизација (Египат, Месопотамија, Индија, Кина, Маје). Активност се реализује током 6 наставних часова.

Ученици су подељени у пет група, раде на различите теме. Групе формиране на првом часу остају исте, али сваког наредног часа групе раде на другој старој цивилизацији. (Сваки наредни час „књиге“ прелазе из једну у другу групу и тако свака група доприноси креирању сваке књиге).

Свака тема која се ради се представља на 2 до 3 странице са текстом и сликама (написано и сређено на компјутеру и штампано на штампачу).

Након комплетирања „вашег“ одељка, наведите имена ученика који су допринели писању тог одељка и наведите изворе које сте користили за писање!

Теме за рад су распоређене на следећи начин:

Први час: Какво писмо је коришћено, како су изгледали знакови и шта су представљали ти знакови?

На којим материјалима је писано и како су изгледали?

Други час: Која су најпознатија књижевна дела и која је њихова тематика?

Која су најпознатија уметничка дела и/или архитектонска достигнућа?

ПОЧЕЦИ НАУКЕ И РАЗВОЈ ФИЛОЗОФСKE МИСЛИ

Народи Старог Истока поставили су темеље **математике, архитектуре, геометрије, астрономије, медицине, физике, фармакологије**. Древни астрономи су описали сазвежђа. Свештеници су посматрали кретање звезда, чиме су постављени темељи астрономије. Посматрањем звезда, први астрономи су одређивали када ће реке поплавити, знали су да предвиде помрачење Сунца и Месеца.

Календар Маја

Посматрајући звезде, Сумерани су издвојили 12 знакова Зодијака – божанстава која су управљала 12 месеци у години. Године су се бројале према неком догађају, освајањима, природном феномену итд. Посматрајући Месечеве мене, саставили су **календар** са годином од 365 дана. Годину су поделили на месеце и недеље и читали време у сатима и минутима. Сумерани су измислили точак, који је нашао велику примену у свакодневном животу. Круг су поделили на 360 степени, и час је имао 60 минута.

Код Египћана је година трајала 12 месеци са 365 дана. Кретање Сунца и пољопривредни радови били су основа египатског календара.

Египћани су са сваким фараоном бројали године од почетка.

Маје су користиле сопствене календаре. Били су добри познавачи астрономије и астрологије. Располагали су опсерваторијама/осматрачницама одакле су посматрали кретање звезда. Код народа старих цивилизација била је развијена **медицина и фармакологија**. Током лечења користили су лековито биље, а изводили су и сложене хируршке операције.

Потреба сакупљања пореза, различита мерења за грађење система наводњавања и одводњавања „измишљени“ су бројеви и наука **математика, геометрија**.

Стари Египћани су познавали и математичке операције. Код њх је била развијена наука математика. Сматра се да су Индијци заслужни за појаву бројева којима се служимо данас, а називамо их арапским бројевима, јер су их у Европу донели Арапи. Арапским бројевима замењени су римски бројеви који су до тада били у употреби. У Сумеру су пронађене плоче са математичким прорачунима. Сумери су имали и мере дужине и тежине.

Кинези су имали развијену математику, астрономију, медицину и географију. **Конфуције**, чувени кинески филозоф и мудрац, живео је у 6. веку старе ере. Познат је по свом систему етичких вредности који је формирао темељ кинеске државности и социјалне мисли. Ова и друга учења довешће до појаве филозофске мисли и до појаве филозофије као науке.

Конфуције

Питања за дискусију

1. Направите поређење са наукама народа Старог Истока и наукама данас!
2. Како и зашто су се појавиле медицина и фармакологија?
3. Од каквог значаја за народе Старог Истока је било посматрање небеских тела?

Научи више

Прве школе основане су у храмовима. Тамо су деца од шест (6) и седам (7) година, пре свега деца богатих и утицајних појединаца учила да пишу, читају, цртају, рачунају и преписују старе текстове. Сви који су знали да пишу били су цењени и заузимали су важно место у друштву.

Активности

Трећи час: Која су достигнућа технологије и који је њихов значај?

Која су достигнућа у науци и какав је њихов значај?

Четврти час: Како се рачунало време и како је изгледао њихов календар?

Пети час: Припремите насловну страну за „књигу“ са називом древне цивилизације и временом/периодом њеног настанка! Украсите страницу илустрацијама по вашем избору.

Шести час: Учитељ поставља питања о свакој древној цивилизацији. Узмите у обзир оно што сте научили док сте припремали „књиге“.

Проследите видео презентацију са сликом филозофа Конфучија и његовим основним биографским подацима! Видеопрезентација се завршава следећим познатим Конфучијевим мислима:

- Не чини другима оно што не желиш да они теби чине!
- Поштујте себе и други ће вас поштовати!
- Све има своју лепоту, али не може свако да је види!
- Реци ми и заборавићу! Покажи ми и можда ћу се сетити! Укључи и мене и разумећу!

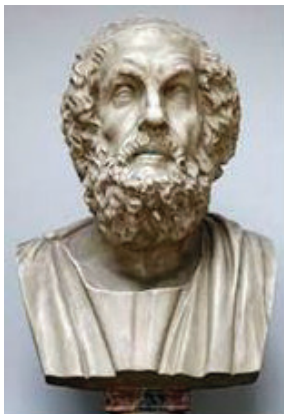
Подељени у групе, разговарајте о мислима и тражите појашњење њиховог значења. Представите свима своја тумачења и уз помоћ учитеља дођите до онога што је Конфучије хтео да каже! На крају се закључује:

Конфучијеве мисли наглашавају да су лична одговорност, људски односи и образовање основа филозофске мисли не само у Кини већ и широм света.

ТЕМА : АНТИЧКИ ПЕРИОД У ИСТОРИЈИ ЕВРОПЕ И БАЛКАНА

Положај **старе Грчке**, односно **Хеладе**, била је у најјужнијем делу **Балканског полуострва**. На истоку се простирало Егејско море, на западу **Јонско море**, а на југу **Средоземно море**. Али када се спомиње Стару Грчку треба имати у виду да у њен састав улазе и острва у поменутих морима. Овакав положај Старе Грчке омогућио јој је да у великој мери развије поморство и поморску трговину са свим поморским земљама и државама које су се налазиле на **Медитерану**.

Поред поморства развијено је и рибарство, производња уља, грнчарство итд. У долинама Старе Грчке узгајане су пољопривредне културе. Највиша планина у Старој Грчкој била је **планина Олимп**. Стари Грци су веровали да је ова планина дом њихових богова. Овакви природни услови допринели су да територија Старе Грчке буде гушће насељена, што је омогућило развој богатог верског и културног живота. Најстарију културу у старој Грчкој називамо **Критском културом**, према имену **острва Крит**. Центар ове културе налазио се у граду **Кнососу** где је откривен велики број палата које су биле богато украшене зидним сликама.

Хомер

Почетком **другог миленијума старе ере** у Старој Грчкој населила су се племена позната из **Хомерових** епова позната као **Ахајци**. Они не само што су ратовали са староседелачким становништвом за освајање плодне земље и пашњака, већ су често ратовала и међу собом. Ахајци су на **полуострву Пелопонезу** формирали више малих краљевстава, међу којима је најпознатије било краљевство **Микена** где је настала чувена микенска култура, од које данас имамо велики број материјалних остатака и археолошких налазишта.

Крајем другог миленијума на територији Старе Грчке са севера су продрли **Јонци, Дорци и Еолци**. Мешањем староседелачког становништва они су нову домовину назвали Хелада, а себе назвали Хеленима, али су касније од Римљана названи Грцима, а земља Грчком. Податке о најстаријем периоду Старе Грчке добијамо од легендарног песника Хомера, односно из његових епова, „**Илијада**“ и „**Одисеја**“.

Стара Грчка

Питања за дискусију

1. Где се налазила стара домовина Старих Грка?
2. Која су била њихова главна занимања?
3. Из којих дела сазнајемо о најстаријем периоду Старих Грка?

Занимљивости

Легенда каже да су Дорци последњи населили Стару Грчку. Продрли су на Пелопонез око 1200. године старе ере. За време тзв. Дорске сеобе Дорци су потпуно освојили полуострво, срушили све ахајске градове, међу којима и Микену. Овим су уништили и микенску културу.

ГРАДОВИ-ДРЖАВЕ У СТАРОЈ ГРЧКОЈ

Након насељавања **Јонаца, Дорца и Ајолаца**, око **1200. године старе ере**, у Старој Грчкој је формиран већи број насеља. Свако насеље је било независно једно од другог и свако од њих је имало свог владара и управу.

Временом и развојем трговине и занатства ова насеља су прерасла у градове које су Стари Грци називали **полисама**. Полисе су постепено са неким мањим околним насељима прерасле у **градове-државе**. Познате такве **полисе – градови-државе** у Старој Грчкој били су: **Спарта, Атина, Коринт, Теба** итд.

Спарту је основана на јужном делу **полуострва Пелопонез**, у области **Лаконије**, од ратничког племена **Дорци**. Становништво Спарте делило се на **Спартијате, Периојке и Хејлоте**. Власт у Спарти била је у рукама **Спартијата** који су били војници увек спремни за војну акцију. **Периојке** су били слободно становништво и углавном су се бавили трговином, занатством и пољопривредом. **Хејлоте** су били најбројнији. Они су били робови у власништву државе, нису имали никаква права и својим радом су издржавали Спартијате. Хејлоте нису били подложни куповању и продавању као остали робови.

Из овога можемо да закључимо да је Спарта робовласничка држава на чијем челу су стајала **два краља** који су заједно са **Већем старца** доносили законе у држави и одлуке. Законе је морала одобрити **Народна скупштина**, у којој су учествовали сви Спартијати способни да носе оружје.

У Спарти је био занимљив начин школовања младих. Млади су васпитавани у војничком духу, да буду здрави и добри војници. Њихово васпитање је било строго. Када би се родила болесна и нејака деца, она су бацана у провалију, а здрава су чувана и касније када би напунила седам година, одузимана су од родитеља и васпитавана у тзв. **гимназијама** где су изучавали војне вештине. Такође, млади су учени да издрже хладноћу и глад, често су били физички кажњавани, све у циљу да се оформе добри и способни војници.

Спартанци

Атина је основана на **полуострву Атика**. Захваљујући локацији у Атини су се брзо развили поморство, трговина и занатство, а све ово је омогућило да се брзо обогати и прерасте у једну од значајнијих **градова-држава** у Старој Грчкој.

Становништво Атине чинили су богати људи звани **аристократе**, обичан народ, односно слободни људи, звани **демос** (који су се углавном бавили трговином, занатима, риболовом и пољопривредом) и **робови** који нису имали никаква права и извршавали су су најтеже послове.

Власт у Атини била је у рукама богате аристократије. На челу града-државе био је **краљ** који је био и **главни командант војске**, али и **врховни свештеник и врховни судија** у држави. Касније је краљевска власт била укинута, а државом је управљало **Веће девет гувернера** званих **архонти**. Осим краља, државом је управљало **Веће старешина** које су чинили угледни и имућни грађани. У Атини је постојала и **Народна скупштина** у којој су учествовали сви пунолетни мушкарци.

Акропол у Атини

Народ (демос) у Атини је све чешће био незадовољан начином владавине и својим положајем и захтевао је да и они учествују у управљању Атином градом-државом. Аристократе су биле принуђене да попусте пред захтевима демоса и спроведу реформе у којима је демос добио већа права и учествовао у управљању државом. Значајнији реформатори у Атини били су: **Солон, Клејстен и Перикле**.

Перикле

Васпитавање деце у Атини било је другачије од васпитавања деце у Спарти. Деца имућног становништва су се образовала да пишу, читају, свирају разне инструменте, изучавала су филозофију и друге друштвене предмете који су допринели њиховом духовном уздицању.

Питања за дискусију

1. Која су најстарија племена која су насељавала Стару Грчку и када?
2. Како су васпитавана деца у Старој Спарти?
3. Зашто демос није био задовољан властима у Атини?
4. Којим вредностима су учена деца у Атини?
5. Одакле потиче реч демократија?

Активност

Подељени у групе истражите где су настали градове-државе у Старој Грчкој! Ученици проналазе Спарту, Атину, Коринт, Тебу и обележавају их на историјској карти. Поред означених места залепите налепницу са називом града-државе! Затим, свака група презентује „своју” историјску карту, а сви заједно проверавају тачност урађеног. На временској линији на табли обележавају настанак сваког града-државе. У заједничкој дискусији са наставником објасните значење појма град-држава!

Подељени у групе прочитајте текст који посебно описује начине владавине у Атини и Спарти! Свака група идентификује разлике у управљању, обраћајући посебну пажњу на то где су људи имали више права и како су се доносиле одлуке. Након представљања рада група, води се отворена дискусија у којој се закључује која је од две државе је имала демократско, а која војничко уређење и објашњава се одакле произилази то.

Подељени у групе припремите мултимедијалну презентацију (са текстом, сликама и евентуално звуком) посвећену једном од следећих аспеката живота људи у Атини или Спарти: (1) храна, (2) одећа, (3) занимања, (4) музика и (5) забава! Половина група припрема презентације о Атини, а друга половина о Спарти. Након што свака група представи свој рад, кроз заједничку дискусију, откривају се (и исписују на табли) сличности и разлике између Атине и Спарте у погледу свих анализираних аспеката.

Подељени у групе припремите мултимедијалну презентацију (са текстом и сликама) у којој ћете упоредити Атину и Спарту! Половина група прави поређење у погледу васпитања деце, а друга половина у погледу улоге жена. Након што свака група представи свој рад, кроз заједничку дискусију, истичу се (и исписују на табли) разлике између Атине и Спарте у погледу два анализираних аспекта и врши се поређење са савременим животом у погледу оба аспекта.

Персијски и Пелопонески ратови

Одвојени **градови-полисе** међусобно су сарађивали у трговини, поморству током рата итд. Бројни полиси вођени жељом за моћи и богатством често су водили ратове са суседним полисима како би проширили своје територије. После оваквих ратова неки полиси су ојачали и повећали своју моћ, а поражени су изгубили независност.

Али када су градови-државе у старој Грчкој осетили опасност од инвазије **персијске освајачке војске** коју је предводио **Дариј I**, у првој половини V века, најмоћније државе Спарта и **Атина** су се ујединиле, тј. закључиле су савез за заједничку одбрану својих држава.

Грчко-персијски рат

Пелопонески рат

Овај рат је познат као **Грчко-персијски рат** који је трајао од **(499-449)** старе ере у којем су Стари Грци успели да победе Персијанце у биткама код **Маратона**, **Термопили** и **Платеје** и тако успели да се одбране, а Персију да принуде да се повуче из Старе Грчке. Након извојеване победе над персијском војском, поново је дошло до несугласица и рата између Атине и Спарте, при чему су формирана два велика војна савеза, и то: **Атински поморски савез предвођен Атином** и **Пелопонески савез предвођен Спартом**.

Овај рат између ова два савеза познат је као **Пелопонески рат**. Вођен је у другој половини V века и са прекидима трајао **431. до 404. године старе ере**. Рат је донео велике патње и разарања Старим Грцима и њиховим полисима, односно градовима-државама. У овом рату као победник изашао је Пелопонески савез предвођен Спартом који је успоставио потпуну превласт у целој Старој Грчкој.

Питања за дискусију

1. Зашто је Дариј I повео своју војску против Старих Грка?
2. Шта је био разлог да Спарта и Атина склопе савез против Персије?
3. Где су Стари Грци извојевали највеће битке?
4. Шта су војни савези?

Занимљивост

Када се помене Маратонска битка, за њу се веже једна легенда која је довела до употребе речи маратон. Атински војник познат по свом брзом трчању имао је задатак да обавести Атињане да су победили у бици са Персијанцима. Након што је претрчао 42 км. дошао је у Атину и само рекао „Победили смо!“. Срушио се од исцрпљености и умро. У његову част данас се најтежа атлетска дисциплина назива маратон или маратонска трка.

Активност 1

Припремите постер о Грчко-персијским ратовима!

Подељени у групе истражите различите аспекте ратова, а сазнања до којих ћете доћи презентујте на заједничком великом хамеру!

Прва група црта временску траку на којој се наводе (и илуструју) битке код Маратона и Термопила.

Друга група на историјској карти обележава где су се водиле ове две битке.

Трећа група наводи разлоге за Грчко-персијске ратове.

Четврта група објашњава одакле потиче термин маратон/маратонска трка, који се данас користи.

На крају, кроз питања наставника, резимира се када су се, како и зашто водили Грчко-персијски ратови.

Активност 2

Припремите плакат о Пелопонеском рату!

Свака група истражује различите аспекте ратова, а сазнања до којих долазе презентују на заједничком хамеру.

Прва група црта временску траку на којој обележава период рата и илуструје рат преко слике.

Друга група наводи две стране у рату и илуструје их сликама.

Трећа група наводи узроке рата и последице по зараћене стране.

Четврта група описује последице рата на становништво (разарања, болести, страдања итд.).

На крају, кроз питања наставника, резимирано је када се, између кога и зашто водио Пелопонески рат.

РЕЛИГИЈА И МИТОЛОГИЈА У СТАРОЈ ГРЧКОЈ

Стари Грци, као и други древни народи, неспособни да објасне природне појаве, веровали су да овим појавама управља нека натприродна сила. Током времена и та њихова веровања почела су да се мењају, али је важно напоменемо да су дуго веровали у **духове својих предака**. **Велики значај су придавали ватри и огњишту** што је био симбол **повезивања** са прецима.

Осим у ватру, веровали су и у **Сунце, Месец**, у неке животиње итд. Стари Грци су у одређеном периоду овим природним појавама почели да дају људско лице, са људским особеностима и да их деле на добре и лоше богове и божанства.

Према веровању Старих Грка, свет је створен од **земље, мора, неба и подземља**, што показује да су веровали и у **живот после живота (загробни живот)**. Као што смо раније споменули, Стари Грци су веровали да је дом богова планина Олимп.

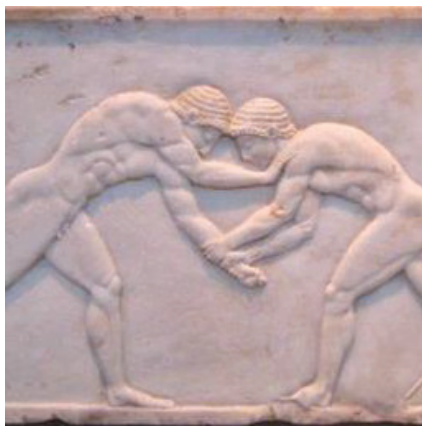
Зевс

Они су бога **Зевса**, бога изнад богова, сматрали својим врховним богом. Судбина свих људи била је у његовим рукама. Поред Зевса, веровали су и поштовали друге богове као што су: **Хера** је управљала небом, **Посејдон** који је владао морима, **Арес** који је био бог рата, **Атина** је била богиња мудрости, али је била и заштитница града **Атине и Атињана**. **Ад** је био бог подземног света, **Деметра** богиња плодности, **Афродита** богиња лепоте и други **богови, божанства и полубогови**.

Стари Грци су, да би одобривољили различите богове и божанства, градили храмове у којима су упућивали своје молитве божанствима, али и приносили жртве како би умилостивили бога да им помогне у тешким тренуцима живота. Најпознатији **храм** тог времена био је **Аполонов храм** у Делфима.

У храмовима су служили **свештеници** који су представљали посреднике између људи и богова. Они су тумачили појаве у природи и саопштавали жеље богова, које су људи морали да поштују. Свештеници су често били у служби владара.

Стари Грци су, у част својих богова и божанстава – које су сматрали својим заштитницима, приређивали разне игре уз музику и најразноврсније свечаности, попут поезије, гимнастичких такмичења итд. Али, за нас су најважније најстарије и најпознатије игре, а то су Олимпијске игре које су одржаване у част бога Зевса. Прве **Олимпијске игре** одржане су **776. године старе ере**, Одржавале су се сваке четврте године. Важно је напоменути да су тада сва непријатељства престала.

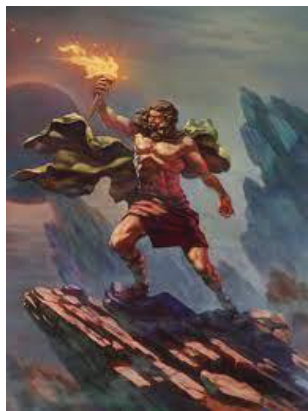

Олимпијске игре

Митови и Митологија

Митологија код Старих Грка играла је велику улогу у њиховом свакодневном животу, као и веровању.

Митови су приче о грчким боговима и богињама које описују њихов живот. У митовима они су представљени како живе и раде као људи, чинећи чудне и херојске подвиге. Бројни митови чинили су грчку митологију у којој су се животи богова и људи преплитали у фантастичне приче.

Прометеј

Најстарију збирку митова написао је грчки песник **Хесиод**, а најпознатији су митови о **Хераклу**, затим о **Прометеју**, митови о **Тезеју** и **Минотауру**, **Персеју** и **Медузи** и многи други.

Питања за дискусију

1. Из којих разлога су Стари Грци веровали у богове, богиње и полубогове?
2. Каква је била њихова представа о боговима?
3. Шта су Стари Грци радили у част својих богова?
4. Шта је мит, а шта митологија?
5. Како замишљате Херакла, познатог као Херкул?

Занимљивост

Према грчкој митологији, Прометеј је био син богиње Темиде и брата Атласа. Прометеј је створио човека од глине и украо ватру са Олимпа коју је дао људима. Због тога је кажњен од бога Зевса и прикован на Кавказ где му је орао сваки дан кљуцао утробу. Прометеја је ослободио Херакле, који је био полубог и Зевсов син. Прометеј представља једног од најјачих ликова грчке митологије због тога што је представљао, храброст, понос, човекољубље, жељу за слободом...

Активности

Подијељени у групе, ученици добијају наставни листић у којем су наведена имена богова/богиња и њихове улоге (нпр. Атина – богиња мудрости), са задатком да их запамте. Наставник организује такмичарски квиз: казује улогу неког бога или неке богиње, а свака група има 10 секунди да напише име бога/богиње на посебном папиру који предаје наставнику. Свака група која је написала тачан одговор у предвиђеном времену добија бодове. Иста активност се понавља за све богове/богиње. Након завршеног квиза, наставник проглашава победника.

Подљени у групе, извуците по један листић са одређеним митом (мит о Персеју и Медузи, мит о Тезеју и Минотауру или мит о Прометеју)! Унутар групе анализирајте мит и одговорите на следећа питања:

- (1) Каква је улога богова или других натприродних бића у миту?
- (2) Које позитивне особине истиче мит?

Свака група представља одговоре о „свом“ миту. На крају, у заједничкој дискусији, извлаче се закључци о улози митова у формирању веровања и вредности људи у Старој Грчкој.

Додатна активност: Драматизација митова од стране ученика.

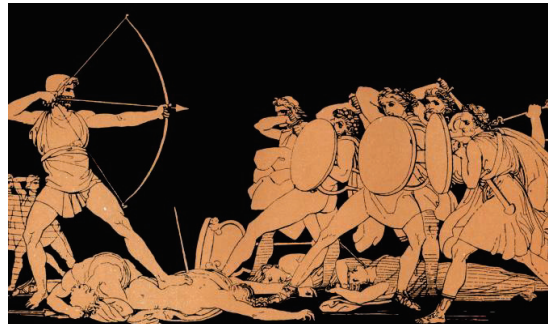
КУЛТУРАТ, УМЕТНОСТ , НАУКА И ФИЛОЗОФСКА МИСАО У СТАРОЈ ГРЧКОЈ

Стари Грци су били познати по томе што су посебну пажњу посвећивали **поезији** и **књижевности**. Песници Старе Грчке су у својим делима величали богове и владаре. Подједнако су неговали **лирске песме** (који одражавају осећања радости, љубави, бола, туге) као и **епске песме** (јуначки подвизи богова и истакнутих владара и личности).

Најпознатији нам је слепи песник Хомер, који је био аутор епова „Илијада“ и „Одисеја“. У епу „Илијада“ описује **Тројански рат**, а у „Одисеји“ описује **повратак грчког јунака Одисеја из Тројанског рата**.

Тројански коњ

Одисеј

У Старој Грчкој велика пажња се посвећивала и **позоришту** које је имало велику улогу у свакодневном животу људи. **Позоришне представе** су се одржавале у част бога **Диониса**, бога веселја, плодности и вина. Неговане су две врсте позоришних представа: комедије смешног садржаја и трагедије са тужним завршетком.

Најпознатији творци позоришних текстова били су **Софокле**, **Еурипид** и **Есхил**. Позоришне представе су се изводиле напољу под ведрим небом. Публика је седела на каменим седиштима распоређеним у полукружно степениште. Глумци су своје представе изводили на уздигнутој **сцени**.

Стари Грци у историји су такође познати по својим градитељским и уметничким достигнућима, којима се људи и данас одушевљавају, посебно њиховој величини и лепоти. По својој лепоти издвајали су се храмови, а најпознатији међу њима је храм Партенон у Атини. Храмови су били испуњени статуама богова и богиња које су израдиле веште руке вајара.

Платон

Сократ

Наука и **филозофија** (љубав према мудрости) у Старој Грчкој имају посебно место у развоју светске цивилизације. **Херодот се сматра оцем историје. Архимед се истакао у физици, Питагора као математичар и филозоф.** Познати филозофи, односно мислиоци из Старе Грчке, су **Сократ, Платон, Аристотел, Еурипид** и други, за разлику од религије и митологије, филозофи другачије објашњавају појаве у природи и друштву. За њихово објашњење они користе науку и научну мисао.

Питања за дискусију

1. Каква књижевна дела су писали Стари Грци и у чију част су их писали?
2. О чему се говори у „Илијади“ и „Одисеји“?
3. Како изгледа позориште у Старој Грчкој?
4. Ко су најпознатији филозофи у Старој Грчкој??
5. Ко је назван оцем историје и зашто?

Подељени у групе, истражујте позоришта у Старој Грчкој и одговорите на следећа питања:

- 1) Како су изгледала позоришта?
- 2) Чему су служила позоришта?
- 3) Које су поруке пренете кроз представе?
- 4) Ко је глумио у представама и какве маске су носили?

У отвореној дискусији одговара се на питања која поставља наставник и на крају се доноси закључак о значају позоришта за развој културе тог времена.

Учитељ наводи Хомерову „Илијад“ и „Одисеју“ као најпознатије епове из Старе Грчке и у неколико реченица сажима садржај оба епа. При томе издваја причу о Ахилу и Ахиловој пети и причу о улози Тројанског коња у рату.

У паровима истражите значење појмова Ахилова пета и Тројански коњ у модерним временима! У заједничкој дискусији се закључује да се термин Тројански коњ односи на некога или нешто чему дајемо приступ нечему важном за нас, јер нам се чини да је безопасно или корисно, али се испостави као штетно или злонамерно, а израз Ахилова пета указује на најслабију (најрањивију) тачку појединца коју други могу да искористе да му нашкоде.

Подељени у шест група, истражујте о познатим научницима Старе Грчке! Две групе истражују о Питагори. Једна група идентификује његова научна достигнућа, а друга група истиче занимљивости везане за његов живот и рад. Обе групе обједињују своја знања у заједничку мултимедијалну презентацију у коју, поред текста, стављају и слике.

Две друге групе истражују и представљају исто о Архимеду. Последње две групе раде исто о Хипократу. Након излагања о сваком научнику, наставник, уз помоћ ученика, записује на табли сажетак прилога. На крају, у отвореној дискусији, закључује се какав је њихов утицај у математици, науци и медицини до данас.

Наставник представља Сократа, Платона и Аристотела као најпознатије филозофе из Старе Грчке и указује ко је био његов ученик. Затим најављује да ће час бити посвећен „филозофирању“ на разне теме, слично ономе што је Сократ радио са својим саговорницима. Наставник поставља питања о неколико тема и ученици одговарају, а важно је да циљ није да се добије тачан одговор већ да се ученици подстакну на размишљање како би дошли до темељнијег разумевања. Следеће примери тема и питања могу послужити за дискусију:

- Срећа (Шта је срећа? Да ли је тражимо или нам она долази сама? Шта нас чини срећним? Како можемо постати срећни?).

- Морал (Како да одлучимо шта је исправно, а шта погрешно? Да ли су нам потребна правила и закони да бисмо знали шта је исправно/погрешно или можемо то сами да схватимо?).

- Једнакост (Шта је једнакост? Да ли су сви људи једнаки или постоје људи који су мање једнаки од других? Шта се може учинити да друштво буде једнако за све?).

- Храброст (Шта је храброст? Како показујемо храброст? Зашто је храброст важна? Можете ли да научите да будете храбри или сте рођени храбри?).

Подељени у групе, истражите Олимпијске игре:

- 1) Када, где и у чију част су организоване Олимпијске игре у Старој Грчкој?
- 2) Које спортске дисциплине су биле заступљене?
- 3) Ко је могао да учествује?

У отвореној дискусији одговорите на питања наставника и за свако питање направите упоредите како је било тада и како је сада! Коначно, закључује се о значају Олимпијских игара у Старој Грчкој.

ИЛИРСКЕ КРАЉЕВИНЕ

Илире први пут помиње Херодот у **V веку старе ере**. Илири су насељавали југозападне области **Балканског полуострва**, тј. источне обале **Јадранског мора**. Територија коју су насељавали била је позната као **Илирик**.

Име **Илири** прво је понело једно од многих племена која су имала сличности у језику и култури, па се назив проширио и на друга племена.

Према историјским изворима, Илири су се највише бавили земљорадњом, сточарством, рибарством, занатством и трговином, а нека од племена су се бавила гусарењем на Јадранском мору.

Због распарчаности и подељености, Илири никада нису успели да се уједине у културну и политичку целину и дуго су задржали своју **племенску организацију**.

Илири су били подељени у више племена, а као најпознатија су била: **Енкелејци, Ардеји, Тауланци, Дардани** и др. У изузетним случајевима племена су се удруживала у племенске савезе, када је постојала заједничка опасност од освајања других народа. Илирска племена су често ратовала и међу собом. На челу племена су стајале **племенске старешине**.

Ратник

Мало је писаних извора о Илирима, али зато постоји велики број материјалних остатака из којих имамо информације. Илири су живели у патријархалним заједницама. Нека племена су била организована у братства. Улога жене у племену била је значајна, а понекад је жена била на челу племенске заједнице.

Монете

Бутринт

Енкелејско краљевство

Пред крај V века Илири су први пут основали своју државу, односно краљевство познато у историји као **Енкелејско краљевство**. Ово краљевство је настало као резултат уједињења неколико племена за одбрану од спољних непријатеља, пре свега од македонске државе, Епира и грчких колонизатора. Важнији краљеви овог краљевства били су **Грабос**, **Бардилис** и други. Бардилис

је са својом војском претио и **Македонији** коју је предводио **Пердика III** и приморао је да му плаћа порез (данак).

У овом рату погинуо је Пердика III са великим бројем војника. 359. године старе ере, македонски краљ **Филип II** је победио војску Бардилиса, ослободивши Македонију од Илира и заузевши део њихове територије.

Таулантско краљевство

Краљ **Клетос** је **335. године старе ере** покушао да се ослободи зависности од Македоније али је поражен и био је приморан да бежи и тражи помоћ од краља **Тауланта** који је основао своје краљевство у **другој половини III века старе ере**. Ово новоформирано краљевство заузимало је велику територију - од Дарданије на северу, на истоку до Македоније и на југу до Епира. Краљевина Тауланта као нова илирска држава била је моћна и на копну и на мору. Краљевска власт је била наследна. Најпознатији краљ био је **Глаукија**.

Ардиедско краљевство

Ово краљевство је настало у другој половини III века старе ере, а основао га је краљ **Агрон**. Располагао је снажном копненом и поморском војском. Ратовао је против **Етолског и Ахајског** савеза, који је у то време био највећи савез у тадашњој Старој Грчкој. За време његове владавине ставио под своју власт све илирске територије које су раније биле под влашћу Енклејског и Таулантског краљевства, а седиште краљевине је било у **Скадру**. После смрти краља Агрона, на чело краљевства стала је његова жена **Теута**, која је још више ојачала и проширила краљевство. Теута је поражена у биткама са Римљанима. Била је принуђена да призна власт Римљана, уступи део територије и плати порез.

Илирска краљица Теута

Дарданско краљевство

Дарданското краљевство је било веома моћно. Основано је **IV века ст.е.** Дарданци су се бавили земљорадњом, развијено је сточарство и рударство. Највише се вадило злато од којег су се правили новчићи и разни украси. Били су велики противник македонског краљевства са којим су често ратовали у другој половини **III века ст.е.**

Питања за дискусију

1. Коју област су насељавали Илири?
2. Чиме су се бавили Илири?
3. Какав је био друштвени поредак код илирских племена?
4. Које су најпознатије илирске краљевине?
5. Ко су најпознатији илирски владари?

Илирска краљица Теута

Илирски новчићи

Активности

Подијељени у групе истражите територију на којој су Илири били насељени! На карти означите територије на којима су били Илири на Балкану. На карти обележите територије на Балкану где су били Илири! Заједно проверите тачност информација! Означите време њиховог појављивања на временској траци! На крају часа разговарајте о периоду и простору на коме се појављују Илири!

Подељени у три групе, направите постере истражујући на интернету!

Прва група прави постер о начину живота Илира.

Друга група добија задатак да направи постер о веровањима Илира наводећи познате богове и њихово значење, за друге обреде у оквиру својих веровања.

Трећа група израђује постер о култури и центрима културе код Илира, као што су били градови Аполонија и Дирахион.

Заједно са наставником проверите тачност свих информација!

Презентујте податке и разговарајте о томе како је становништво живело у селима, а како у градовима, колико се веровања Илира разликују од веровања Старих Грка, као и који су најважнији материјални остаци културе Илира!

На временској траци коју је израдио наставник одредите период настанка и постојања краљевстава Енкелеја, Тауланта, Ардија и Дарданаца и означите на карти налепницама област на којој су настала ова краљевства! Ученици треба да упореде шта се десило политички и економски у овим краљевствима! Затим разговарајте о времену и простору појаве илирских краљевстава, као и о политичким и економским променама у илирским краљевствима у различитим периодима!

Подељени у три групе, израдите презентацију о илирским владарима! Истражите на интернету, користите енциклопедије и друге изворе!. Затим, заједно са наставником проверавају тачност података! Прва група израђује презентацију о владару Бардули, друга група о Агрону, а трећа група о Теути. Истражују и пишу о томе када, где и како су владала ова три владара. Затим, дискутују о томе шта се догодило током њихове владавине, с ким су ратовали, које промене су се догодиле током њихове владавине и када и на који начин су престала да постоје њихова краљевства.

Тема: **Антички период у историји Европе и Балкана**

Стварање и ширење античке Македоније

Територија античке Македоније простирала се средњим делом Балканског полуострова. На југу се граничила територијама старих Грка, на северозападу налазила се територија на којој су живели Илири, на североистоку територије насељене Тракијцима. Територија је била насељена од најстаријих времена а нека племена која су је насељавала били су и: Пелагонци, Орести, Линкести и други.

Територија приморског дела Егејског мора била је позната као Доња а планински као Горња Македонија.

Стварање државе античких Македонаца је повезана са владаром **Пердика I** који је владао од краја осмог и почетка VII века ст. ере.

Престоница државе био је град Ајга а краљевска породица је водила порекло из града Аргос због чега је прва македонска династија (краљевска породица) била позната као Аргеади. Херакле је био митски родоначалник династије.

Пердика I

У античкој Македонији краљ је био носиоц верске, војне и судске власти, врховни заповедник војске, предводио је војску у биткама, објављивао ратове и скључивао мир. Велику улогу су имали и пратиоци краља и Народна скупштина која је носила важне одлуке а сачињавали су је пунолетни људи способни да носе оружје.

После смрти Пердике I на почетку VII века ст.ере, државом су владали више владара, а посебно се истакао **Александар I** који је владао у првој половини V века ст. ере. У том периоду су се водили Грчко-персијски ратови. Александар I је помогао грчкој војсци у рату са Персијом и зато је касније био назван од њих (Филхелен). Александар I је такође познат по томе што је ковао сопствени новац користећи руднике сребра, што симболизовало напредак државе.

Монете из времена Александра I

Владар Пердика II, који је владао у VI веку ст. ере, био је вешт дипломата и политичар. Успио је да се брине о културном развоју старомакедонске државе, а на његовом двору је био велики број истакнутих личности из тог периода.

И владар Архелај I, који је владао крајем V века ст. ере, учинио је много за своју земљу. Реорганизовао је војску, формирао коњицу и пешадију. Био је познат и по својој грађевинској делатности, градио је путеве, пренео престоницу из Аиге у новоизграђени град **Пелу**, који се налазио ближе мору и имао боље услове за привредни развој.

Ајга

Пела

У краљевској палати су живели и радили познати старогрчки уметници и песници. Архелај I организовао је Македонске олимпијске игре у светом граду **Диону** у част бога

Диоса. Он је побољшао односе са Атином снабдевајући дрветом потребном за бродоградњу.

Питања за дискусију

1. Зашто је територију Античке Македоније од најранијих времена насељавао велики број племена?
2. Шта је ковање монета значило за државу Архелаја I?
3. Зашто је Архелај I преместио главни град из Аиге у Пелу?

Активност

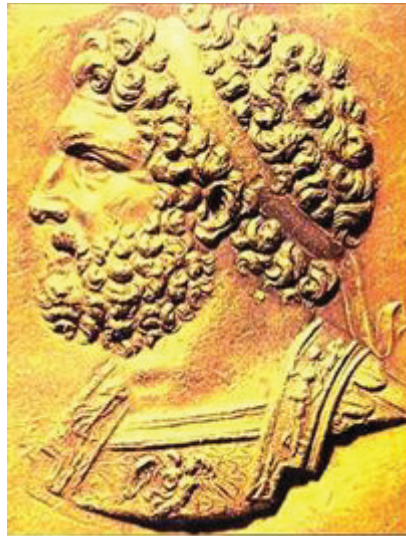
1. Истраживање! Означите територију на карти и пронађите информације о неким од племена која су насељавала територију античке Македоније. Направите презентацију, а затим у групама разговарајте о томе када и где су живели антички Македонци.
2. Погледајте слике археолошких остатака Ајге и Пеле. Шта имате рећи о њима?

Занимљивости

Најстарије податке о античкој Македонији доноси песник Хомер. Према античким ауторима, најстарије име је било Ематија, а име Македонија потиче од Макете или од митског претка Македон, о коме постоје чак три легенде. Према првом, Македонац је био син Зевса и Тије, по другом је био један од 50 синова аркадијског краља Лиакома, према трећем, био је син египатског бога Озириса.

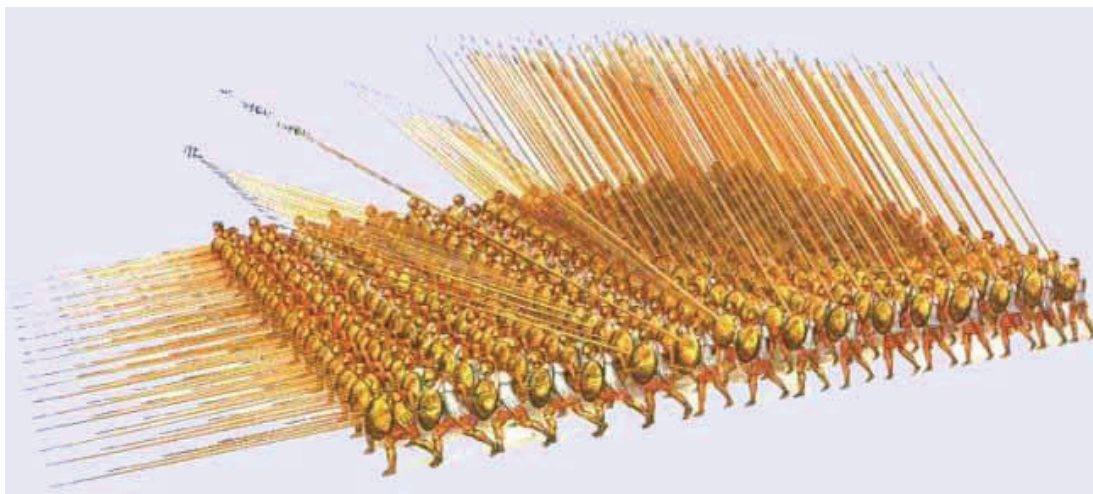
Македонска држава у време Филипа II

Античка Македонија је доживела прави успон као држава када је **Филип II Македонски** дошао на престо 359-336. ст.ере. Филип је био талац у граду Теби и тамо је стекао солидно војно образовање, а по доласку у Македонију је преузео власт са 23 године.

Филип II

Да би учврстио своју моћ и предузео освајања која је планирао, Филип II је извршио реформе у војсци формирањем македонске фаланге. **Фаланга** се састојала од 16 редова пешадије наоружаних копљима званим сариси дуги неколико метара, коњице опремљене шлемовима, мачевима и копљима, војним направама катапултима и овнима направе за пробијање у тврђаве. Као посебна јединица издвајала се лична гарда владара хетајрија.

Борбена формација македонске фаланге

Осим војске, Филип II је извршио и реформе у финансијама и грађевинарству. Ковао је златне монете које су постале симбол моћи државе. Велику пажњу поклањао је изградњи путева, градова и тврђава, храмова и светилишта. Познато је да је у непосредној близини данашњег Битоља подигао град Хераклеју Линкестис, а у Тракији град Филипопољ (данашњи Пловдив).

Филип II је био вешт политичар. Преговарао је с некима од својих противника и борио се с другима, попут Илира и Трачана, те је користећи неслогу између градова-држава у старој Грчкој освојио њене колоније и проширио државу.

Међу старим Грцима, Филип II је имао присталице, али и противнике. Највећи противник Филипа II био је чувени говорник Демостен, који је позвао градове-државе античке Грчке да се уједине у борби против Филипа. Успео је у томе и основао савез предвођен Атином и Тебом. Демостенови говори против Филипа познати су као филипике.

Одлучујућа битка Филипа II са савезом који је предводила Атина дошла је код **Хајронеје** 338. године ст. ере, у бици у којој је учествовао и његов син Александар, Филип II је изашао као победник. Након смиривања ситуације на Балкану, Филип II је почео да се припрема за поход на Персију. На врхунцу припрема, у завери, Филип II је убијен, а његов син Александар III стао је на чело престола Македонске државе.

Питања за дискусију

1. Размислите какви су били резултати реформи које је провео Филип II?
2. Размислите зашто су се стари Грци одупирали освајањима Филипа II?

Активност

1. Истражите како је настала античка Македонија. На временској линији означите период владавине македонских владара. Истражите на интернету како се Македонска држава развијала у време Пердике I, Александра I, Пердике II, Архелаја I и Филипа II.

Македонска држава у време Александра III Македонског

Након смрти Филипа II, на чело Македонске државе дошао је његов син **Александар III Македонски**, који је владао од 336. до 323. године ст. ере. Александар III Македонски рођен је 356. године ст. ере у Пели, престионица античке Македоније. Његови родитељи су били **Филип II и Олимпијада**. Детињство је провео играјући се са децом сарадника Филипа II. Омиљени коњ Александра Великог звао се **Букефал**, добио га је од оца и са њим провео многе битке.

Александар је имао више учитеља. Од њих је научио о војним вештинама. **Илијада** је била његова омиљена лектира, а најпознатији учитељ био је чувени филозоф Аристотел који га је подучавао и усадио у њега љубав према филозофији, науци и уметности.

Од 16. године Александар III је пратио свог оца у војним походима и на тај начин је научио не само да води битке, већ и да управља државом. Покушај неких градова-држава у старој Грчкој да одбаце македонску власт није успео.

Александар их је поразио и приморао да признају његову власт, а затим кренуо на север до реке Дунав против ратоборних племена. Тим походима Александар је ојачао своју моћ на Балкану и започео припреме за поход на Исток против Персије.

Године 334. ст. ере након што се добро припремио, вероватно са преко 40.000 војника, Александар је кренуо на исток против Персије. На челу Персијске државе стајао је **Дарије III** који је владао државом много већом од македонске и имао је већи број војника. Прву победу над Персијанцима однио је Александар III на реци **Граник** 334. године ст. ере.

У бици код града **Исоса** 333. године ст. ере, Перзијска војска предвођена перзијским владаром Даријем III доживела је други пораз. Породица Дарија III је заробљена у бици и он је побјегао. Александар се према породици Дарија III односио с поштовањем.

Након побједа над персијском војском, Александар III се преко Фојникије упутио у Египат, који је био под персијском влашћу. Ослободио га је и проглашен сином бога сунца, Амона Ра. Основао је град у Египту који је добио име Александрија.

Одлучујућа битка са Персијом одиграла се 331. године. У бици код **Гавгамеле** Александар је по трећи пут поразио персијску војску. Дарије III је поново побегао, али су га његови пратиоци убрзо убили. Александар III је касније ухватио убице и казнио их. Након победе над Даријем III, Александар III се прогласио владаром Азије и прогласио град Вавилон својом престолницом. И ту Александрова освајања нису стала, он је са својом војском наставио на исток према Индији, где се сукобио са Пором, владаром Пенджаба, као и са локалним племенима. Освајањима на истоку Александар III је створио огромну државу која се ширила на три континента: Европу, Африку и Азију.

Александар је био познат по поштовању народа и држава које је освојио иако су имали другачије обичаје, културу и веровања од његових. Усвојио је неке од њихових обичаја као што је персијски начин облачења и поклањања пред владаром.

Оваквим начином понашања према покореним народима привукао их је на своју страну. Неки од њих су га прогласили ослободиоцем или га проглашавали богом.

Александар је спроводио политику толеранције између различитих народа и различитих култура. Противнике који га нису поштовали или му се супротстављали, Александар је судио и кажњавао.

Стални ратови, болести, клима исцрпљивали су Александрову војску. Војници годинама нису видели своје породице. Побунили су се и хтели су да се врате својим кућама. Суочен са незадовољством војника, Александар III је одлучио да се врати у Вавилон.

Повратак се одвијао копном и морем. Многи војници су погинули на повратку кроз тежак и пустињски терен након неколико месеци, војници предвођени Александром вратили су се у град Суза.

Након повратка у Сузу 324. године ст. ере, одржана је свадба на којој је 10.000 Александрових војника оженило 10.000 Персијанки. Овај догађај се назива и **Свадба Европе и Азије**. Александар је планирао нове походе, али 323. године ст. ере у Вавилону, Александар се разболео и умро у 33. години.

Александар је био велики стратег, градитељ, радио је оно што пре њега није постојало, спој култура из Европе, Африке и Азије. Прославио је име Македонија и сматра се највећим освајачем у историји. Због свих његових достигнућа Римљани су му дали надимак Магнус – Велики.

Александар III Македонски

Питања за дискусију

1. Зашто кажемо да је Александар III створио светску историју?
2. На које начине је Александар III придобио народе и племена која је војно поразио?

Занимљивости

Владар Гордије у Малој Азији везао је чвор који је по њему добио име Гордијев чвор. Гордије је рекао да ће онај ко разведе чвор бити владар света. Нико није успео да разреши овај чвор. Александар је својим мачем пресекао чвор и тако се остварило Гордијево пророчанство, Александар је постао владар великог дела тада познатог света.

Активност 1

Проследите презентацију која приказује укупну територију коју је освојио Александар III Македонски током своје владавине. Нацртајте границе те територије на карти и означите регије и веће градове који су се тамо налазили.

Идентификујте модерне државе и веће градове који се налазе на тој територији и презентујте.

Активност 2

Припремите презентацију о животу и владавини Александра III Македонског. Разговарајте и објасните тренутке који су на вас оставили највећи утисак.

Култура и веровања античких Македонаца

За античке Македонце није пронађен нити један текст или натпис на македонском језику. Сачувано је свега стотинак речи (гласа), углавном личних имена.

Антички Македонци су имали своје особености које су их разликовале од других народа. Говорили су својим језиком, сродним језицима суседних народа. Они су се разликовали од осталих народа на Балкану по начину ратовања. Веровали су у натприродне силе, имали су и свој календар. Њихов симбол је било **сунце** као симбол живота и налазило се на њиховом оружју и монетама. Лав је такође био симбол Античких Македонаца.

Македонци су имали неколико култова: култ воде, сна, змије као и погребни култ. Веровали су у многе богове: **Диоса**, господара неба, **Диониса**, бога пролећа, богињу Ма Зејрену, богињу љепоте и друге. Митски предак Македонаца био је Херакле. Свети

град Македонаца био је град Дион, који се налазио у подножју планине Олимп. Тамо су се одржавале Македонске Олимпијске игре.

И историјски извори говоре о обичајима код старих Македонаца - пролазак војске између две половине жртвованог пса.

Симбол моћи код античких Македонаца била је дијадема, капа од кавсије преко које су владари носили белу траку и лављу кожу с којом се владар везује за митског претка Херакла. Владари су имали краљевски печатни прстен и краљевско жезло.

Штит од сунца пронађен на налазишту у Старо Бонче, Прилеп

Македонија је богата материјалним остацима и археолошким налазиштима. Они су истражени и биће истражени. На основу ових истраживања сазнајемо о животу античких Македонаца. Познато је да су Македонски краљеви ковали своје монете од бронзе, сребра и злата. На кованицама су приказане слике владара, прикази биљног и животињског света.

Монете македонских владара

Развијено је и занатство. Предмети су рађени од сребра и злата. Развијена је и грађевинска делатност. Изграђене су куће и палате украшене мозаицима и скулптурама. Важна археолошка налазишта која говоре о Античким Македонцима су престоница Пела, гробница код Вергине (Кутлеш) у данашњој Републици Грчкој где су откривене краљевске гробнице, некропола код Требеништа, Охрид и друга налазишта.

Хераклеа Линкестис, Битољ

Питања за дискусију

1. Коју су улогу имала божанства у свакодневном животу античких Македонаца?
2. Објасните како данас објашњавамо природне појаве?

Активност

Истражите на интернету и наведите најмање 3 чињенице о начину живота, веровањима и култури античких Македонаца. Направите плакат и изнесите информације и кроз отворену дискусију донесите закључак о начину живота, веровањима и култури античких Македонаца.

Македонска држава после периода владавине Александра III Македонског

Период владавине Александра III и стварања нових држава на територији великог царства након његове смрти до пада Египта под римску власт назива се **хеленистички период**.

Након Александрове смрти, у држави је почела борба за власт између његових војсковођа **дијадоса**. Резултат тих међусобних борби била је подела империје на три државе.

Антигон Гонат, један од Александрових војсковођа, ојачао је у старој Македонији. Тиме је формирана нова династија Антигонида која ће владати Македонијом све док она не падне под римску власт 168. године ст. ере.

Клеопатра

Александровим азијским поседима владао је **Селевк**. Створио је државу Селевкида, која се проширила у Малој Азији и трајала до пада под римску власт у I веку ст. ере.

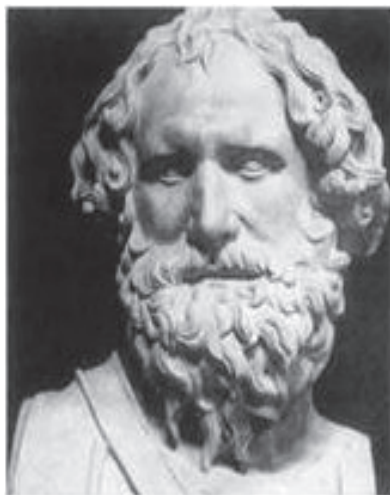
Хеленистички период карактеризирала је богата култура позната као **хеленистичка**. Међу највећим културним центрима који су настали у овом периоду били су Александрија, Пергам, Родос и други. Градови су имали поплочане улице и тргове, са водоводом и канализацијом. У градовима су изграђени храмови и олтари, као што је огроман олтар у граду Пергаму посвећен богу Зеусу.

Пергам

Александрија је била град са много храмова, палата, позоришта, стадиона и спортских терена. Град је био богат ботаничким и зоолошким вртovima. Представљао је место гдје су се развијале науке математике и физике, а најпознатији математичар и физичар био је Архимед, познат по својим техничким открићима.

Развијају се астрономија и географија. Ератостен је био познати географ и астроном. Дошло је до великог развоја на пољу уметности, посебно у образовању, вајарству и сликарству. Најпознатије дјело је била скулптура Лаокон и његови синови од мермера, скулптура Афродите из Милоса и други. Филозофија се издвојила као посебна наука и појавиле су се филозофске школе.

Архимед

Александрија је такође била дом **Мусејон**, највиша научна институција, и библиотека доступна научницима. Нажалост, библиотека је касније изгорела у пожару и заувек уништила дела од великог историјског и научног значаја.

Афродита из Милоса

Питања за дискусију

1. Објасните који су били разлози распада државе Александра III Македонског?
2. Које су последице по државу Александра III Македонског имале несугласице и свађе између дијадоса?
3. Које су карактеристике хеленистичке културе?
4. Какав је утицај Хеленистичка култура имала на развој науке, културе и уметности у каснијем периоду?

Занимљивости

Светионик у Александрији на оближњем острву Фарос био је торањ висок 120-140 метара према неким изворима. Светлост са светионика могла се видети 50-60 километара у мору пре него што су бродови ушли у луку. Светионик је уништен у земљотресу.

На острву Родос подигнута је огромна статуа висока 34 метра под називом Колос са Родоса испод које су пловили бродови. На острву Ефес уздизао се Артемидин храм. На Халикарнасу је била Маузољева гробница. Ове огромне грађевине биле су део седам светских чуда. Од свих њих данас је остала само Кеопсова пирамида.

Светионик у Александрији

Активност

Подељени у три групе, истражите државу Птолемеида, Селевкида и Македонију Антигонида. Издвојите најмање 3 карактеристике за ове државе и презентујте.

Можете ли, гледајући фотографију, утврдити каква је била улога светионика у Александрији?

Можете ли утврдити док гледате фотографију, која је била улога Светионика у Александрији?

Тракијске краљевине

Трачани припадају индоевропској групи народа. У старијем веку насељавају територију северно до реке **Дунав** и југоисточне делове **Балканског полуострва** до мореуза **Босфора** и **Дарданела**.

Најпознатија тракијска племена су **Одриси**, **Беси**, **Серди** и друга. Трачани нису имали своје писмо, па о њима највише података добијамо из археологије и од Херодота и од других старогрчких и римских историчара и хроничара који наводе да су постојали и у време Тројанских ратова, као савезници Тројанаца.

Главно занимање Трачана било је сточарство, посебно узгој коња, који је имао значајно место у животу људи, бавили су се и земљорадњом, занатством, рударством. Били су вешти и у обради племенитих метала, у лову и трговини. Трачани су живели у племенима на челу са владаром. Жена је имала важну улогу у дому и свакодневном животу, то се може закључити по томе што су поштовали **Велику Богињу Мајку**, заштитницу жене и плодности.

Територија коју су насељавали

Веровања Трачана

Као и већина народа древних цивилизација, Трачани су веровали у неколико богова и култова, на пример у **култ моћи природе**. Поштовали су свијете шуме, дрвеће, изворе и потоке... Веровали су у **Свијето дрво живота**, које је било подељено на три дела. Његова крошња је симболизирала **небо**, стабло је симболизирало **земљу**, а корење је симболизирало **подземни свијет**. Поштовали су и животињске култове, на пример, **змија** је била симбол подземних сила.

Од Херодота добијамо податке о Трачанима и њиховим боговима које су поштовали поред култова. То су били богови **Хермес, Арес, Диониз, Асклепије и Артемида**. Трачани су имали много митова. Један од најупечатљивијих митова је мит о **Орфеју** (његов силазак у подземном свету).

Орфеј и Еуридика

Сцена из обреда

Одриско краљевство

Трачка племена су била раздвојена до V века ст. ере када је **Терес I**, вођа једног трачког племена, успио да уједини неколико племена на једној територији и створи моћну државу **Одриса**. Средиште овог краљевства налазило се уз реку **Марицу**.

Краљ је имао сву моћ у својим рукама. Истовремено је био и главни војсковођа, судија и свештеник, а у управљању му је помагало **Веће** које су чинили његови рођаци и представници богатог становништва. Највећи део становништва чинили су слободни сељаци, а ропство није било много заступљено.

Временом се Одришка држава проширила на север до реке Дунав. Највећи успон држава је достигла за време владавине наследника краља Тереса I, **Севта III** и **Котиса I**. Трачани су заједно са Атињанима кренули у поход на античку Македонију, али нису успели у намери да је потчине.

Македонски краљ **Филип II**, након неколико похода **341.** године ст. ере, успео је да потчини Одришко краљевство. Ту је основао и град **Филипопол**. Након овог пораза, Трачани нису успели поново створити своју државу.

Поред Филипопола, други важни градови у Тракији били су: **Севтополис** у каснијем периоду и **Сердика**. Након претварања Македоније у римску провинцију 148. године ст. ере, највећи део територије Тракије био је у саставу провинције Македоније.

Трачански ратници

Питања за дискусију

1. Зашто је природа била заступљена у митологији Трачана?
2. Какав значај коњ има у свакодневном животу Трачана?
3. Како је настала држава Одриса?
4. Зашто је краљ Филип II саградио Филипопол?

Активност

Ученици подељени у три групе. Први истражује када и на којим територијама су живели Трачани, други о Одриском краљевству, трећи о занимањима Трачана. За то користите интернет, енциклопедију и друге изворе. На крају свака група износи податке до којих је дошла и проверава да ли су њихова нова сазнања тачна и поткрепљена историјским чињеницама.

Занимљивост

Орфеј је био познати трачки песник и лириста. Спомиње се и у грчкој митологији. Према легенди, бог Аполон му је дао лиру која је имала седам жица, а додао је још две у част свих муза које су постојале. Бог Аполон и муза Калиопа научили су га да свира.

Док је Орфеј свирао и певао, чудне ствари дешавале су се, птице су му кружиле изнад главе, рибе су скакале у морске таласе, реке су престајале да теку, дрвеће је стварало хлад да га заштити од сунца и све животиња су се окупљале око њега. Оженио се Еуридиком, али је она убрзо умрла. Орфеј је покушао да је оживи, сишао је чак и у подземни свет, али није успео у својој намери.

Орфеј

Рим, Римска република и Римска империја

Западно од Балканског полуострва налази се још једно полуострво које се зове **Апенинско**. Име је добило по планинском ланцу Апенина. Апенинско полуострво окружено **Јадранским морем** на истоку, **Тиренским морем** на западу, **Јонским** и **Средоземним морем** на југу, а на северу спојено са **европским континентом**.

Полуострво је у облику чизме. Климатски услови плодних котлина и долина река **Тибер** и **По** од давнина су омогућавали да постоје добри услови за развој пољопривреде и сточарства, а са њиховим развојем касније развијају се и занатство и трговина.

Апенинско полуострво је било насељено од неколико племена, али се најважнијим сматрају **Латини, Етрурци, Оске, Итали и други**.

Апенински полуостров и племена која су га насељавала

Настанак Рима

Постоји легенда о настанку града Рима која каже да су га **753. године** ст. ере основали браћа близанци **Ромул и Рем**. Према легенди, они су били потомци тројанског краља **Енеје**, који је након пораза Троје много година лутао и коначно стигао до обала Апенинског полуострва.

Ромула и Рема је њихов зли ујак бацио у корпу када су још били бебе у реци Тибар, бојећи се за наслеђе престола. Близанце је пронашла вучица која их је дојила, а одгајао их је неки пастир. Када су браћа одрасла одлучили су да саграде град у којем су их затекли вучица и пастир.

Током изградње града, браћа су се посвађала, током које је Ромул убио свог брата Рема. Ромул је био први који је завладао **Римом**.

Ромул и Рем

Вучица је задојила близанце

Према историјским изворима, град Рим је основан на територији **Латина**, на левој обали **реке Тибар**, на седам брежуљака. Ту се одвијала трговина не само са суседним племенима већ и са картагињанским и грчким трговцима. Мешањем људи настало је прво шаторско насеље, а касније и град чврсте грађе. Историјски извори потврђују да су Етрушчани у VIII веку ст. ере покорили Латине и завладали градом Римом и утврдили га.

Питања за дискусију

1. Како је настала римска држава?
2. Зашто су природни услови били важни за насељавање Апенинског полуострва?
3. Колико има истине у легенди о настанку града Рима?
4. Како је настао град Рим?

Активност

Погледајте презентацију о настанку старог Рима према легенди о Ромулу и Рему. Ученици поделени у две групе. Један аргументира став о вероватноћи легенде, а други је против. Групе треба да осмисле своје аргументе 2 до 3 и приложе, наставник/наставница координира дебату и на крају оцењује аргументе. Разговарајте о томе колика је вероватноћа да је Рим основан према легенди и одакле се црпе докази о настанку и постојању Старог Рима. Извуците закључак о томе како је настао град Рим.

Рим постаје република

Становништво у Риму било је подељено на слободно становништво, патриције и плебејце, и неслободно становништво - **робове**.

Патрицији су представљали староседелачко становништво које је било богато и сва власт је била у њиховим рукама. **Плебејци** су били потомци досељеника, били су слободни грађани који су се бавили пољопривредом, сточарством, занатима и трговином. Плаћали су порез држави и били су обавезни да иду у војску. Нису учествовали у управљању државом. Брак између патриција и плебејаца био је забрањен законом.

Робови нису имали права и радили су најтежи посао. Људи са територија које је освојио Рим претварани су у робове, а касније су људи због дугова постали робови.

У најстаријем периоду Римом је владао изабрани **краљ** и владао је неограниченом моћи, био је врховни војсковођа, судија и свештеник. Њега је бирала **Народна скупштина**, коју су чинили сви пунолетни патрицији. Краљ се морао посаветовати са

Сенатом о најважнијим питањима за државу. Чланови су имали преко 60 година, били су богати и угледни грађани.

509. године ст. ере, краљ је свргнут и прогнан у Рим, а успостављен је нови државни систем, **Република**. Уместо да Римом влада краљ, управљали су по годину дана два изабрана **конзула**. Сенат је имао главну реч у држави. Само у случају рата су конзули имали неограничену власт.

Успоставом републике богатији плебејци су изразили своје незадовољство и тражили већа права за себе, тј. да стекну иста права као патрицији. У борби су успели тек у IV веку ст. ере, када је сенат морао попустити пред притисцима плебејаца и дозволити им да сами бирају своје представнике у влади званој **народни трибуни**.

Римски сенат

Питања за дискусију

1. Зашто су патрицији били привилеговано становништво у Риму?
2. Зашто плебејци нису имали иста права као патрицији?
3. Која је била улога сената у Римској републици?
4. Зашто богатији плебејци нису били задовољни својим положајем у Римској Републици?

Активност

Пропратите презентацију која наводи главне носиоце власти у Римској Републици (Конзули, Сенат, Народна скупштина) подељене у групе, истражите и припремите кратке презентације о различитим носиоцима власти у Римској Републици.

Рим прераста у империју

Још од оснивања града Рима римљани су били изложени сталним нападима својих суседа. А посебно су водили рачуна о формирању добро обучене војске састављене од војних јединица званих легије. Легија је имала пет хиљада војника и постојало је више легија. Укључивали су коњицу, пешадију и морнарицу. Били су добро наоружани и обучени. Легијама су командовали конзули.

Легија римске јединице

Легионар

Средином III века Римљани су завладали целим Апенинским полуострвом. Али нису били задовољни само овим освајањима, њихов нови циљ освајања била је **Картагина (Пуни)**, град-држава коју су основали Феничани у **Северној Африци** на обалама Средоземног мора.

Ратови са Картагином се и даље називају **Пунским ратовима**. Од **264-146.** године ст. ере вођена су три рата. Други пунски рат био је најтежи за Римљане јер је пунски војсковођа **Ханибал** стигао до врата Рима, али их није успио освојити. Рат је завршио трећим ратом у којем је Рим победио, а Картагина спаљена, опустошена и уништена. Касније су Римљани освојили и Пиринејско полуострво.

Римљани су водили ратове и освајали Илире, Македонце, старе Грке, Трачане и друге народе који су живели на Балканском полуострву. Али нису ту стали, већ су наставили са освајањима у **Малој Азији** и **Египту**, а средином I века пре ст. ере освојили су и **Галију**, за шта је заслужан Гај **Јулије Кајсар**, један од најбољих римских војсковођа. Овим освајањима Рим је постао господар Средоземља.

Ханибал пред капијама Рима

Уз сва ова освајања, Рим је прерастао у царство, а **Октавијан Август** је проглашен првим императором (владао од 27. до 14. године ст. ере). Почетком II века н. ере, Римљани су освојили и **Дакију**. Рим је постао највећа светска сила у антици, владајући над три континента: **Европом, Африком и Азијом**. Освојене земље претварао је у своје **провинције**, којима су управљали намесници.

Питања за дискусију

1. Зашто је легија била толико важна за Римску империју?
2. Зашто су Римљани уништили и спалили Картагину?
3. Размислите зашто је Гај Јулије Каесар био најважнији војсковођа у Римском царству?

Активност

У радном листу који укратко описује три пунска рата, одговорите на следећа питања дата на радном листу: Шта је био узрок пунских ратова? Ко су биле зарађене стране у ратовима? По чему је Ханибал познат и како су завршили Пунски ратови? Прочитајте одговоре и дискутујте.

Спартак устанак

Робови у Римском царству били су у најтежем стању. Због положаја у којем су били, често су подизали устанке. Били су слабо храњени и одевени и радили су најтеже послове за свог господара, сурово су кажњавани, жигосани и оковани и нису имали права.

У Риму су постојали и државни робови који су се звали **гладијатори**. У специјалним школама су обучавани да се боре међусобно, а борили су се и са дивљим животињама, те борбе су организоване за забаву Римљана.

Гладијатори

Један од најпознатијих устанака робова био је онај који је организовао и водио **Спартак, роб гладијатор** који је поријеклом из Тракије. Устанак је избио у другој половини I века н. ере. Он је са седамдесетак робова гладијатора побјегао на **Везув**, а касније им се придружио велики број сељана.

Устанак се проширио на јужни део Апенинског полуотока. Спартак је повео устанике на север, циљ му је био да напусти Италију преко Алпа и врати се у своје домовине. Ова идеја је довела до неслагања између устаника, римска војска је то искористила и угушила устанак и сурово казнила преживеле устанике.

Спартакoв устанак

Питања за дискусију

1. Опишите положај робова и сиромашних у Римској империји.
2. Размислите да ли су гладијатори били у бољем или горем положају од осталих робова?
3. Шта је Спартак хтео постићи устанком?

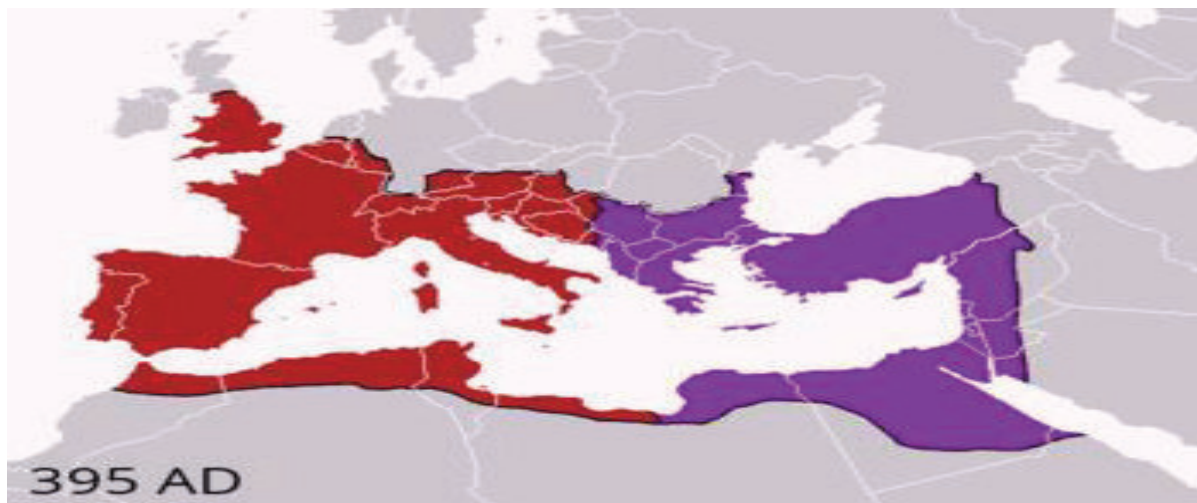
Активност

Погледајте презентацију о гладијаторима и Спартакoвом устанку. Након презентације осмислите и нацртајте стрип (са најмање 10 сцена) који описује живот и борбу Спартакa. Користите материјале из различитих извора. Након представљања стрипа, разговарајте о улози Спартакa као вође у борби за слободу потлачених и као симбола отпора против неправде.

Пад Римског Царства

С временом је Римска империја почела све више слабити. За то су постојали **унутрашњи** и **спољашни** разлози. Унутрашњи разлози су били: незадовољство робова и сиромашног становништва које се бунило и дизало устанке, смањена производња пољопривредних и других производа робова и сељака, чести ратови и устанци које су подизали поробљени народи због положаја у којем су били.

Спољашни разлози слабљења и пропасти Римског царства били су: напади **Хуна**, **Германа** и других варварских племена која су прелазила границе Римског царства у IV и V веку нове ере вршили су пљачке и разарања. Римљани се нису успели одбранити од ових напада. Године **395.** н. ере држава је била подељена на два дела, **Западно Римско Царство** и **Источно Римско Царство**.

Подела Римског Царства

Западно Римско Царство је пропало **476.** године н. ере. Источно Римско Царство је трајало још скоро хиљаду година до **1453.** године н. ере када су га Османлије освојиле.

Питања за дискусију

1. Како су унутрашњи разлози утицали на слабљење Римске империје?
2. Зашто су спољни непријатељи хтели да униште Римску империју?

Активност

Погледајте презентацију у којој се наводе разлози за пад Римске империје. Након презентације поделите су у две групе. Прва група истражује унутрашње утицаје који су ослабили Римску империју. Друга група истражује варварска племена која су напала империју. На крају, они износе своје налазе и утврђују поузданост података.

РИМЉАНИ И ЊИХОВА ВЕРОВАЊА

Римљани су обожавали духове својих предака, које су сматрали заштитницима дома и породице, веровали у загробни живот. Као и многе друге нације, Римљани су били многобошци и веровали су у многе богове. Њихови богови били су повезани с природним појавама и небеским телима. Религија и митологија Римљана били су под великим утицајем Етрураца и старих Грка. Тако су, по примеру на богове код Старих Грка и Римљана, имали своје богове које су представљали с људским ликом.

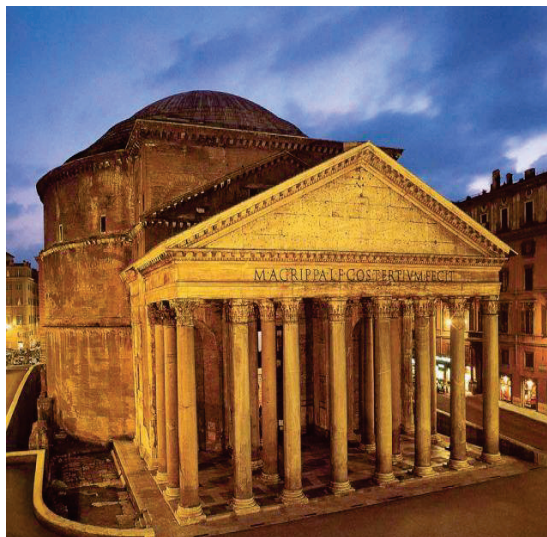

Јупитер

Јунона

У част својих богова, Римљани су градили величанствене храмове у којима су служили свештеници. Приносили су жртве боговима, писали химне и молитве које су се изводиле током празника. Римљани су изградили храм посвећен свим боговима под називом **Пантеон**.

Римски Пантеон

Врховни бог код Римљана био је бог **Јупитер** владар неба, **Јунона** је била његова жена богиња брака и породице, **Венера** богиња љубави, **Марс** бог рата, **Нептун** бог мора, **Вулкан** бог ватре, **Меркур** бог трговине и путовања гласник богова, **Дијана** богиња лова, **Минерва** богиња мудрости, **Аполон** бог извора светлости, медицинског знања и уметности, **Церера** богиња земље, **Бах** бог вина и пољопривредних култура, **Плутон** бог подземља и других.

Питања за дискусију

1. Зашто су Римљани веровали у богове?
2. Из којих разлога су Римљани представљали своја божанства по узору на грчких?

Занимљивости

Реч религија долази од латинске ријечи која значи обавеза. Људи су морали поштовати богове да се моле и приносе жртве, а богови су били обавезни да ураде оно што се од њих тражи.

Појава хришћанства

Хришћанство се појавило у **Палестини** која је била под римском влашћу. Име је добило по имену **Исуса Христа** који је, према веровањима Хришћана, био син бога који је створио свет и био на небу. Исус је послан на земљу да избави људе из тешке ситуације у којој су се нашли, а у њему су људи видели месију, односно спаситеља.

Исус Христос

Хришћани славе дан Исусовог рођења као **Божих**. Од Исусовог рођења започела је нова ера према којој се вријеме данас рачуна. **Назарет** је био град у Палестини у којем је Исус провео своје детињство.

По хришћанском учењу, људи су били једнаки једни другима, верници треба да живе скромно и поштено, веровали су у загробни живот, веровали су да постоји пакао у који ће отићи они који чине лоше и рај у који ће отићи они који чине добро. Исус је ширио своје учење уз помоћ својих ученика **апостола** који су наставили његово дело чак и након његове смрти.

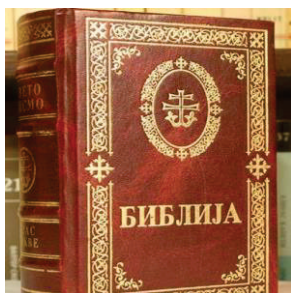
У Римском царству, Хришћани су дуги период били прогањани и убијани. Према Библији (светој књизи хришћана), Римљани су, плашећи се побуна становништва које је живело тешким животом, осудили Исуса на смрт распећем на крст. Исус је васкрсао, односно победио је смрт. Дан васкрсења и победе живота над смрћу хришћани славе као **Ускрс**.

Све ове мере подузете против хришћана нису зауставиле ширење хришћанства, које је стекло присташе и проширило се по целој Империји. Хришћани су се организовали у хришћанске општине, а уједињењем хришћанских општина постепено се формирала хришћанска црква.

Најзаслужније ширење хришћанства у античкој Македонији, старој Грчкој, био је Илирик **апостол Павле**, са формирањем хришћанске заједнице које су касније

прерасле у цркве. Такве цркве су грађене у Хераклеји, Стобију, Дирахиону, Коринту и другим местима.

Године 313. н. ере, римски император **Константин Велики** је документом **Миланским едиктом** дозволио хришћанима да слободно исповедају своју веру, а хришћанска религија је постала равноправна са осталим религијама. Хришћанска религија је монотеистичка и верује у једног бога.

Библија

Цар Константин и Јелена

Занимљивости

Исусови ученици су били: Петар, Андрија, Јаков, Јован, Филип, Вартоломеј, Тома, Матеј, Јаков Алфеев, Тадеј, Симон, Јуда Искарот.

Владавину Понтија Пилата у Јудеји карактерисало је насиље, што је довело до масовног народног незадовољства. Верује се да је Пилат одговоран за распеће Исуса Христа.

Хришћанско учење је изложено у светој књизи, Библији. Библија се састоји од Старог и Новог завета. Нови завет говори о делима и проповедању Исуса и Апостола. Символи хришћанства су: крст, риба, хлеб и вино.

Активност

Направите карте за играње са грчким и римским боговима и богињама на свакој картици да напишете име једног бога/богиње и нацртајте његову/њену слику, по узору на илустрације са интернета, и запамтите улогу сваког бога/богиње. Допунска карта представља Пантеона између чланова групе и извлачите једну карту један од другог.

Кад год упаре грчког и римског бога/богињу, упарене карте стављају на сто.

Игра се наставља док се сви не изједначе, а победник је онај који остане с картицом Пантеона. Залепите парове на комад папира и за сваки пар напишете улогу богова/богиња и презентујте. Током презентације направите аналогију са називима планета из Сунчевог система.

Погледајте презентацију која објашњава настанак хришћанства. Затим, подељени у групе, истражите рођење Исуса Христа, ширење хришћанства, разлике између хришћанства и других религија у том периоду.

Презентујте одговоре и продискутујте које су се промене догодиле у животима људи под утицајем хришћанства.

Култура и наука у Старом Риму

Римска култура, осим што је имала своје карактеристике, била је изложена културним утицајима других народа, посебно културе Етрураца и Старих Грка. Латински језик је добио име по племену Латина које је насељавало подручје Лациј. Римљани су се дивили грчкој књижевности и уметности. Прилагодбом грчког писма настало је **латинско писмо** које се састојало од знака за сваки глас. Римљани су имали бројеве које називамо **римским бројевима**.

1	I	21	XXI	41	XLI	61	LXI	81	LXXXI
2	II	22	XXII	42	XLII	62	LXII	82	LXXXII
3	III	23	XXIII	43	XLIII	63	LXIII	83	LXXXIII
4	IV	24	XXIV	44	XLIV	64	LXIV	84	LXXXIV
5	V	25	XXV	45	XLV	65	LXV	85	LXXXV
6	VI	26	XXVI	46	XLVI	66	LXVI	86	LXXXVI
7	VII	27	XXVII	47	XLVII	67	LXVII	87	LXXXVII
8	VIII	28	XXVIII	48	XLVIII	68	LXVIII	88	LXXXVIII
9	IX	29	XXIX	49	XLIX	69	LXIX	89	LXXXIX
10	X	30	XXX	50	L	70	LXX	90	XC
11	XI	31	XXXI	51	LI	71	LXXI	91	XCI
12	XII	32	XXXII	52	LII	72	LXXII	92	XCII
13	XIII	33	XXXIII	53	LIII	73	LXXIII	93	XCIII
14	XIV	34	XXXIV	54	LIV	74	LXXIV	94	XCIV
15	XV	35	XXXV	55	LV	75	LXXV	95	XCV
16	XVI	36	XXXVI	56	LVI	76	LXXVI	96	XCVI
17	XVII	37	XXXVII	57	LVII	77	LXXVII	97	XCVII
18	XVIII	38	XXXVIII	58	LVIII	78	LXXVIII	98	XCVIII
19	XIX	39	XXXIX	59	LIX	79	LXXIX	99	XCIX
20	XX	40	XL	60	LX	80	LXXX	100	C

Римски и арапски бројеви

Латински језик је и даље у широкој употреби у области медицине, природних наука, а планете из Сунчевог система носе имена римских богова и богиња. У свакодневном животу користимо речи латинског порекла: календар, магистар, доктор, професор, рецепт...

Римљани су створили богату материјалну културу, посебно у **архитектури** и **грађевинарству**. У Риму је био познат **форум** (трг) око којег су грађене зграде државних институција, **Пантеон**, храм богова, **Колосеум**, где су се одржавале борбе

гладијатора и који је могао да прими до 50.000 гледалаца. Градили су **тријумфалне капије** у част војних победа.

Римске градове одликовале су поплочане улице, мостови, купатила, канализација. Изградили су **аквадукте** за водоснабдевање. Градови су били повезани поплочаним улицама. Тргови и јавне зграде били су украшени скулптурама и бистама богова и владара. У Римској империји било је развијено **сликарство**, фреско сликарство, као и израда **мозаика** који су украшавали палате богатих римљана и владара.

У Римској империји развијено је право које је регулисало односе између појединаца, као и између појединаца и државе. **Римско право** је допринело развоју правних наука, изучава се и данас на правним факултетима широм света. Римљани су развили медицину. **Клаудије Гален** био је један од најпознатијих доктора и истраживача.

Занимљивости

Најпознатији римски песници били су Овидије, Хоратиј и Вергилије. Плаут је био познати комичар, говорништво (ораторство) је било развијено у Риму. Најпознатији римски говорник био је Цицерон.

Питања за дебату

1. Размисли како је утицала етрурска и грчка култура на развој римске културе?
2. Шта је карактеризирало материјалну културу Римске империје?

Активност

Истражујте свакодневни живот људи у Римском царству и наведите најмање три карактеристике хране, одеће, музике, забаве и породице у римском друштву. Представите сазнања на великом постеру. Разговарајте о свакодневном животу људи у Римском царству и донесите закључак о томе какав је живот био за људе, овисно о друштвеној групи којој су припадали.

Пројектна активност

Култура и наука у старом Риму. Направите мултимедијалну презентацију о наслеђу римске културе и науке за савремену културу и науку. Разговарајте и донесите закључке.

Римско присуство на Балкану

Прије освајања Римљана, Балканско полуострво је било насељено народима, од којих су неки у прошлости формирали своје градове-државе, краљевства и царства, попут старих Грка, античких Македонаца, Илира, Трачана и других. Римљане су занимала природна и рудна богатства, богат плен и могућност набавке нових извора робова на Балканском полуострву.

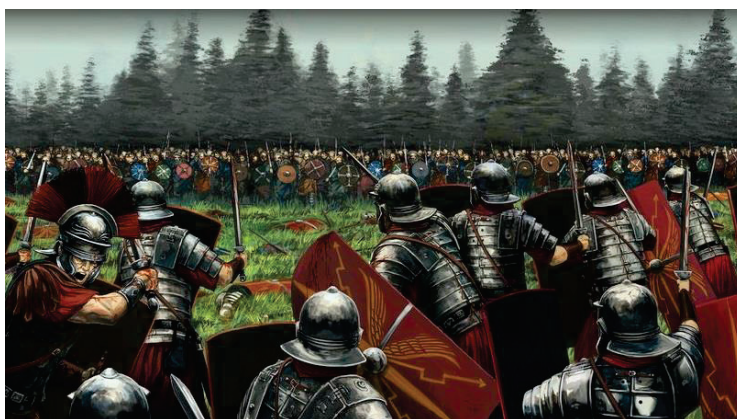

Аквадукт

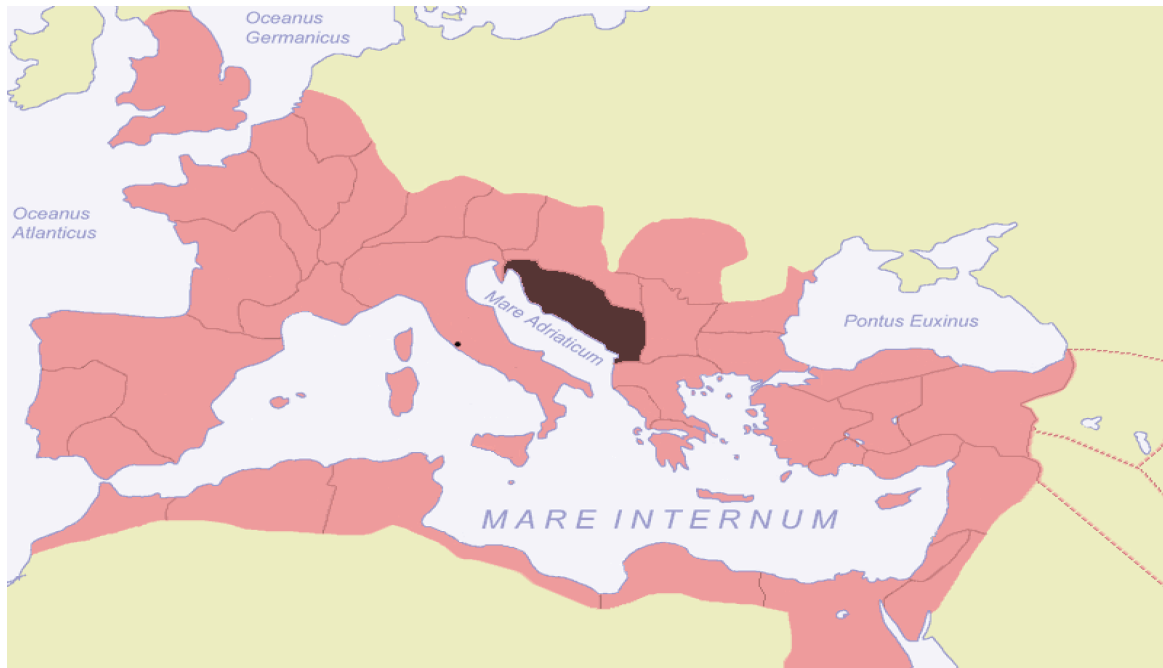
Илирско-римски ратови

Крајем III века н. ере Илири су били први на удару римских напада. Илири су водили три рата са Римљанима у периоду од пола века. Упркос снажном отпору који су пружили Илири, они су ипак поражени **168.** године н. ере. Краљ Гентиј и његова породица су заробљени и одведени у Рим, па су Илири били присиљени признати римску власт.

Илирија је претворена у римску **провинцију** звану **Илирик** којом је управљао **намесник** којег су именовали Римљани који је имао сву војну и цивилну власт.

Илирско-римски ратови

Провинција Илирик

Територија провинције Илирик простирала се на југу од **реке Дрим** на северу до **полуострова Истра**, на западу од **Јадранског мора** на истоку до **Панонске низије**. Илирик је имао велики стратешки и економски значај за Римљане, ту су биле луке за трговину и промет робе, а унутрашњост земље имала је богата рудна налазишта. На територији Илирије, античке Македоније и Тракије, Римљани су почели да граде познати и за Римљане врло важан пут **Виа Игнатија** (Виа Егнатија) који је водио од **Јадранског мора до источног дела Егејског мора**.

Становништво је било присиљено да плаћа високе порезе, гради путеве и сл. Због тешког живота, Илири су често подизали устанке да би побољшали услове живота, тј. да се ослободе од Римљана.

Занимљивости

Највећи устанак Илира био је Батов устанак, који је избио у првој половини I века н. ере. Илири су успели да ослободе значајну територију Илирика, али је због неслоге устанак након четири године угушен. Батов устанак оставио је утисак у Риму због високог морала устаника. Хроничари су забежили да су се поносне Илирке с дојенчадима бацале у ватру, а борци су се пробадали својим мачевима.

Виа Игнација Римски пут

Изградња римског пута

Македонско-римски ратови

У периоду римског освајања Балканског полуострва, античко Македонско краљевство је имало своје значајно место на Балкану. Представљао је центар моћи и **мост** за даља освајања која су планирали Римљани. У периоду од **215.** до **168.** године ст. ере вођена су **три рата** позната као Македонско-римски ратови. Разлози за ратове увек су били слични, било да се ради о освајању нових територија и поробљавању становништва, скупљању разних дажбина и пореза, кориштењу природних и рудних богатстава.

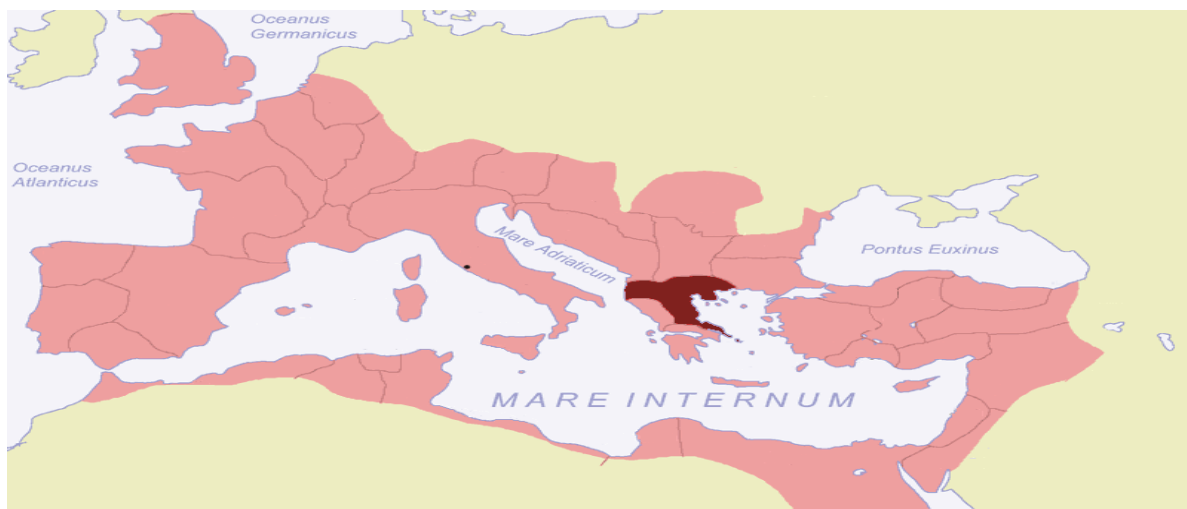
Најтежи рат за античке Македонце био је Трећи македонско-римски рат у којем су антички Македонци предвођени Персејем поражени код **Пидне 168.** године ст. ере, упркос томе што су били у савезу са Илирским краљем Гентијем. Персеј и његова породица доживели су исту судбину као и Гентије, били су заробљени и одведени у Рим. На тај начин је стављена тачка на античко македонско краљевство. Након рата велики број градова и села је уништен, велики део становништва одведен у ропство.

Сцена из Римско-македонских ратова

Након победе, римски Сенат је донео одлуку да се територија античке Македоније подели на четири области са својим центрима. Становништву је било забрањено међусобно се дружити осим у ретким случајевима. Такође им је било забрањено склапање бракова.

Незадовољно становништво предвођено Андриком који се лажно представљао као Персејев син **149.** године ст. ере подигло је устанак који је угушен и **148.** године ср. ере античка Македонија је претворена у **римску провинцију**. Римљани су проширили провинцију Македонију до Епира и Тесалије на југу и до реке Дунав на северу.

Провинција Македонија

Провинција Тракија

Након претварања античке Македоније у римску провинцију, велики део територије Тракије био је у саставу провинције Македоније. Током година, намесници (управитељи) провинције водили су битке са трачким племенима. Међу њима су **Беси** били најратоборнији. Они су подигли велики устанак против Римљана у првој половини I века н. ере. Беси су били поражени и након овог пораза више се нису успели опоравити.

За кратко време и трачко племе Одриси подигло је велики устанак против Рима, који је такође угушила римска војска.

Због честих устанака, Рим је организовао походе на трачка племена и одлучио у првој половини I века н. ере да Тракију претвори у засебну римску провинцију, одвојивши је од провинције Македоније. Територија на којој се простирала покрајина била је од реке Дунав на северу, до Егејског мора на југу и Босфора на истоку.

У то време у Тракији није било већих градова. Након успостављања провинције Тракије, Римљани су почели градити нове градове и исте колонизирати их.

Римљани су градили и путеве, а најпознатији је био војни пут Виа Милитарис који је повезивао Сингидунум (Београд) са Византионом (Истанбул). Овај пут је омогућио повезивање Средње Европе са Малом Азијом преко Тракије и допринео развоју трговине.

Територија Тракије је због свог географског положаја била под сталним војним нападима Гота и Хуна, а од VI века и словенских племена.

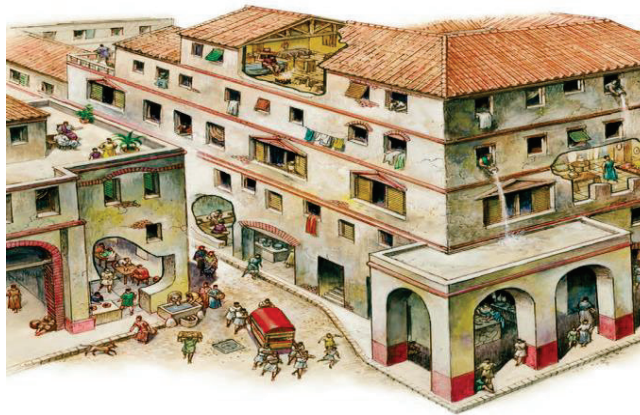

Провинција Тракија

Промене на Балкану у време Римског владања

Након пада Балкана под власт Римљана, дошло је и до промена у навикама и начину живота становништва. Становништво је почело прихватати римски начин живота и размишљања. Прихватили су се и њихови: култура, језик, азбука, бројеви, религија, обичаји, начин градње и слично. То означава почетак романизације на Балкану.

Романизацију је прво прихватило богато становништво које живи у градовима, а спорије се одвијало међу сиромашнијим становништвом и у мањим местима живљења. Романизација представља облик културног продора и асимилације неримског становништва на простору Римске Империје у целини.

Инсула Римска станбена зграда за живљење

Римска архитектура

Питања за дискусију

1. Наведите разлоге за ратове Римљана против балканских држава и народа.
2. Које су биле последице римских освајања на Балкану?
3. Зашто су Римљани придавали велики значај изградњи путева?
4. Шта је романизација?

Активност

Погледајте кратку презентацију о илирско-римским, македонско-римским и трачко-римским ратовима у склопу освајања балканских територија од стране Римљана. Истражите римске провинције Македонију, Илирик и Тракију. На временској линији означите време оснивања покрајине. Направите историјске мапе, свака група уцртава територију провинције коју је истраживала, а на посебном листу показује шта је покрајину чинило значајном.

Античка археолошка налазишта/локације на Балкану

Археологија је наука која се бави откривањем и проучавањем материјалних остатака т.ј. односно свих видљивих трагова које је човек оставио у различитим периодима његовог постојања. По свом садржају и циљевима представља друштвено-историјску науку. Људи који се баве овом науком зову се **археолози**. Свако од њих може имати одређену специјалност из археологије. Артефакти представљају остатке и предмете проучавања.

У недостатку властитог писма, већину података о Илирима, античким Македонцима и Трачанима добијамо од старогрчких и римских историчара и хроничара, који су били савременици тадашњих дешавања на Балкану.

Значајну улогу имају и **материјални остаци**, на пример градови, зидови, керамика, мозаици, одећа, погребни објекти и друго из којих црпимо информације.

Остаци илирских археолошких налазишта

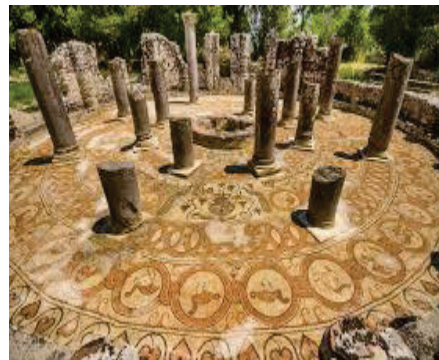
1. Илири су се разликовали од осталих суседних народа по језику, обичајима, култури и веровањима. За собом су оставили бројна археолошка налазишта као што су град **Аполонија**, који се налази у јужном делу данашње Албаније, као и град **Бутринт**. **Дирахион** се налази у околини Драча, док се **Скадар** налази на северу Албаније, **Наисус**, данашњи Ниш (Србија), био је насељен Дарданцима у III веку ст. ере, а касније су га утврдили Римљани. Градови су били главни економски и културни центри. У њима су откривени монете,

врло лијепи комади накита, оружје, алати за рад, скулптуре и слично. Из ових археолошких налаза сазнајемо о свакодневном животу људи у градовима, о њиховом начину живота и богатству.

Сачуван је и већи број остатака мањих утврђених насеља која су била намењена за одбрану од непријатеља, па сазнајемо и о животу сиромашнијег становништва.

Аполонија

Бутринт

Археолошки локалитети и налазишта у Македонији

Антички Македонци и македонски краљеви оставили су нам велики број материјалних остатака као што су: монете од бронзе, сребра и злата, лепо и фино израђени накит, оружје, штитови, оруђе за рад, керамика итд. Све нам то говори да је занатство развијено.

У античкој Македонији се развијала и архитектура и грађевинарство, а то се може закључити по бројним раскошним краљевским и прекрасним кућама богатог становништва које су биле украшене прекрасним мозаицима.

Из овога можемо закључити да су: најважнија археолошка налазишта у Македонији из предримског периода престоница македонских краљева **Пела**, краљевска гробница у **Вергини** (Кутлеш), која се данас налази у суседној Грчкој, **Требеништа** (Охрид), **Марвинци** (Валандово), **Вардарски Рид** (Гевгелија).

Из римског периода по значају се издвајају градови **Хераклеја**, која се налази у околини Битоља, за коју постоје подаци да је темеље поставио македонски краљ Филип II, али је највећи развој достигао током римске владавине. Град **Стоби** код Градског где се Црна река улива у Вардар Скупи (Скопље) и други градови.

Стоби

Хераклеја

Мозаик

Монете

Тракијски градови и археолошка налазишта

Крајем V и почетком **IV** века трачка села су се проширила и урбанизовала, а нека од њих прерасла су у краљевске градове јер су имала краљевске палате. Када је македонски краљ Филип II освојио Тракију, саградио је град **Филипопол**, што у преводу значи „**Град Филипа**”. Данас је ово модерни бугарски град Пловдив.

Крајем IV века ст. ере, **Севтополис** је настао као трачки краљевски град. Његове рушевине су случајно откривене током изградње бране у близини Казанлака (Бугарска). Град је добио име по одришком краљу Севту III, савременику Александра Великог и његових наследника.

Севт III

Краљевска гробница

Трачани су сахранили своје аристократе са својим богатством, многи артефакти произведени у античкој Тракији открили су археолози у модерна времена. Они много говоре о богатом културном животу Трачана.

Питања за дискусију

1. Шта представља археологија?
2. Које људе зову археолози?
3. Зашто су материјални остаци веома важни за историјску науку?
4. Размотрити важност античких археолошких локалитета као заједничког културног наслеђа народа Балкана.

Активност

Последите презентацију о утицају римске културе на начин живота народа Балкана. Истражујте подељени у групе за археолошка налазишта Балкана, за Аполонију, Бутринт, Наисус, Скупи, Стоби, Хераклеја, Требениште, за Филипопол и Севтополис. Одредите кроз које се артефакте и археолошке остатке (оружје, керамика, монете, грађевине) на сваком од локалитета може видети антички утицај. Након презентација разговарајте о важности античких градова Балкана као војно-административних и културних центара.

ТЕМА 3 - АНТИЧКИ ПЕРИОД У ИСТОРИЈИ ЕВРОПЕ И БАЛКАНА

СТВАРАЊЕ И ШИРЕЊЕ АНТИЧКЕ МАКЕДОНИЈЕ

Територија Античке Македоније простирала се средишњим делом Балканског полуострва. На југу се граничила са територијом Старих Грка, на северозападу се налазила територија на којој су живели Илири, на североистоку територије насељене Тракијцима. Територија је била насељена од најстаријих времена, а нека племена која су је насељавала била су: **Пелагонци, Орести, Линкести** и други.

Територија у приморском делу Егејског мора била је позната као Доња, а планински део као Горња Македонија.

Стварање државе Античке Македоније повезано је са владаром **Пердика I** који је владао од краја осмог и почетка седмог века старе ере.

Престоница државе био је град **Ајра** а краљевска породица је водила порекло из града Аргоса, зато је прва македонска династија (краљевска породица) била позната као **Аргеади**. **Херакле** је био митски родоначелник династије.

Пердика I

У Античкој Македонији краљ је био носилац верске, војне и судске власти, он је био врховни заповедник војске, предводио је војску у бици, објављивао је ратове и потписивао мир. Велику улогу имали су краљеви притиоци и Народне скупштине која је носила важне одлуке а сачињавали су је пунолетни мушкарци способни да носе оружје.

Након смрти Пердика I почетком VII века старе ере државом су владали многи владари, а посебно се истакао **Александар I** који је владао првом половином V века старе ере. У том периоду водили су се грчко-персијски ратови. Александар I је помогао грчкој војсци у рату са Персијом и зато је касније од њих био назван пријатељем (Филхелен). Александар I је познат и по томе што је ковао своје монете, користећи руднике сребра, што симболизује напредак државе.

Монете из времена Александра I

Владар **Пердика II** који је владао у V веку старе ере, био је вешт дипломата и политичар. Успео је да се побрине и о културном издизању античке македонске државе и на његовом двору присуствовао је велики број истакнутих личности из тог периода.

И владар **Архелај I** који је владао крајем V века старе ере, урадио је много за своју државу. Реорганизовао је војску, формирао коњицу и пешадију. Био је познат и по градитељској делатности, изградио је многе путеве, пренео престоницу из **Ајре** у новоизграђени град **Пела** који се налазио ближе мору и имао боље услове за економски развој.

Ајра

Пела

На краљевском двору живели су и радили познати старогрчки уметници и посници. Архелај I је организовао **Македонске Олимпијске игре** у светом граду **Дион** у част бога **Диоса**. Побољшао је односе са Атином на тај начин што је испоручивао дрвену грађу потребну за грађење бродова.

Питања за дискусију

1. Зашто је територија Античке Македонија од најстаријих времена била насељена великим бројем племена?
2. Шта је значило ковање монета за државу Александра I?
3. Зашто је Архелај I пренео престоницу из Ајге у Пелу?

Активност

1. Истражујте! На карти обележите територију и пронађите податке о неким племенима која су насељавала територију Античке Македоније. Направите презентацију и затим дискутујте у групама о томе када и где су живели Антички Македонци.
2. Погледајте слике археолошких остатака Ајге и Пеле. Шта имате да кажете о њима?

Занимљивости

Најстарији подаци о Античкој Македонији даје посник Хомер. Најстарије име према античким ауторима било је Ематија, а име Македонија води порекло од Макете или од митског претка Македона о коме постоје чак три легенде. Према првој, Македон је био син Зевса и Тија, према другој, он је био један 50 синова аркадског краља Лиакома, према трећој, он је био син египетског бога Озириса.

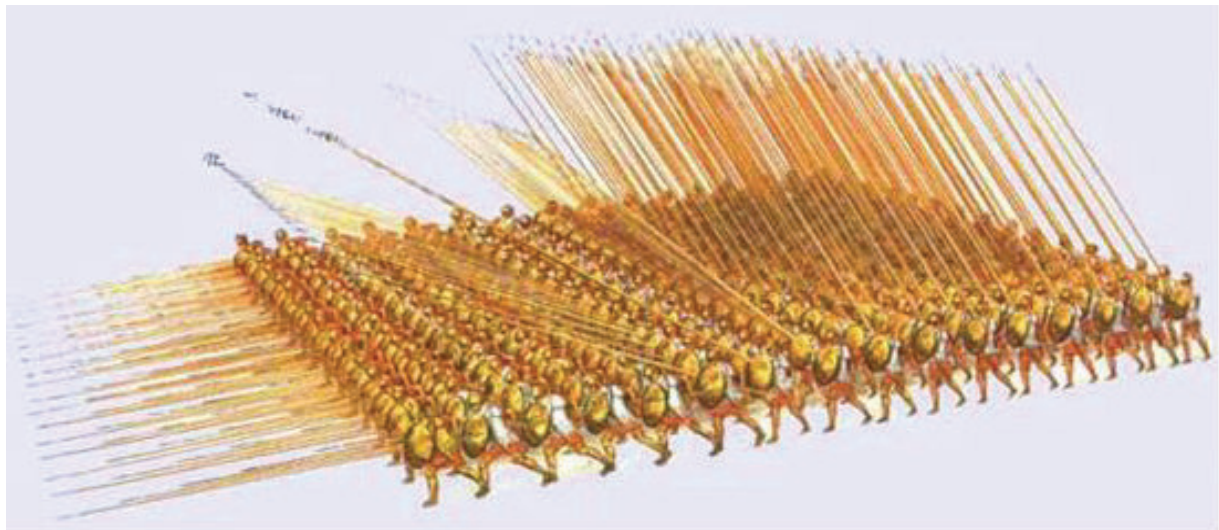
МАКЕДОНСКА ДРЖАВА У ВРЕМЕ ФИЛИПА II

Прави успон Античка Македонија као држава доживљава када на њен престо долази **Филип II Македонски 359-336. године старе ере**. Филип је био заложник у граду Теба и тамо је стекао солидно војничко образовање, а по доласку у Македонију преузима власт у својој 23. години.

Филип II

С циљем да учврсти своју власт, али и да преузме освајачке походе које је планирао, Филип II је спровео реформе војске формирањем македонске фаланге. **Фаланга** се састојала од 16 редова пешадије наоружане копљем названим **сариси**, дугим неколико метара, коњаницом опремљеном шлемовима, мачевима и копљем, војне направе катапулти и овалне направе за продирање у тврђаве. Као посебна јединица истиче се лична гарда владара **хетајри**.

Борбениот строј Македонске фаланге

Осим у војсци, Филип II је извршио реформе и у финансијама и грађевинарству. Ковао је златне монете које су постале симбол снаге државе. Велику пажњу посвећивао је изградњи путева, градова и тврђава, храмова и светилишта. Познато је да је у непосредној близини данашњег Битоља изградио град **Хераклеа Линкестис**, а у Тракији град **Филипопол** (данашњи Пловдив).

Филип II био је вешт политичар. Са неким својим противницима је преговарао, а са неким ратовао, као на пример са Илирима и Тракијцима, а користећи неслогу између градова држава у Старој Грчкој освојио је њене колоније и проширио државу.

Међу Старим Грцима Филип II је имао приврженике али и противнике. Највећи противник Филипа II био је познати оратор (говорник) **Демостен**, који је позивао градове државе Старе Грчке да се уједине у борби против Филипа. У томе је успео и формирао савез на челу са Атином и Тебом. Говори Демостена против Филипа су познати као **филипики**.

До одлучујуће битке Филипа II са савезом предвођеним од Атине дошло је код **Хајронеја 338.** године старе ере у бици у којој је учествовао и његов син Александар, Филип II је изашао као победник.

Након смиривања стања на Балкану, Филип II је започео да се припрема за поход против Персије. У жељу припрема, у заговору, Филип II је био убијен а на чело престола Македонске државе стао је његов син Александар III.

Питања за дискусију

- 1.Размисли који су били резултати спроведених реформи Филипа II?
- 2.Размисли зашто су се Стари Грци супротставили освојањима Филипа II?

Активност

Истражујте формирање Античке Македоније. На временској траци обележите период владавине македонских владара. Истражите на интернету како се развијала Македонска држава у времену Пердике I, Александра I, Пердике II, Архелаја I и Филипа II.

МАКЕДОНСКА ДРЖАВА ЗА ВРЕМЕ АЛЕКСАНДРА III МАКЕДОНСКОГ

Након смрти Филипа II, на чело македонске државе дошао је његов син **Александар III Македонски** који је владао у периоду од 336. до 323. године старе ере. Александар III Македонски био је рођен 356. године старе ере у Пели, престоници Античке Македоније. Његови родитељи били су **Филип II и Олимпијада**. Детињство је проводио у игри са децом сарадника Филипа II. Омиљени коњ Александра Македонског звао се **Букефал**, добио га је од свог оца и са њим провео многе битке.

Александар је имао више учитеља од којих је учио војне вештине. **Илијада** је била његова омиљена лектира, а његов најпознатији учитељ био је познати филозоф Аристотел који га је подучавао и уливао му љубав према филозофији, наукама и уметностима.

Са својих 16 година Александар III пратио свог оца у ратним походима и тако учио ратне вештине, али и управљање државом. Покушаји неких градова држава у Старој Грчкој да одбаце македонску власт нису успели.

Александар је победио ратоборна племена и принудио их да признају његову власт, а затим предузео поход ка северу, према реци Дунав. Овим походима Александар је учврстио своју власт на Балкану и започео са припремама за поход на Исток против Персије.

Током 334. године старе ере откако се добро припремио, претпоставља се са преко 40 000 **војника**, Александар се упутио на исток против Персије. На челу Персијске државе стајао је **Дареј III** који је владао државом много већом од македонске и имао већи број војника. Прву победу над Персијанцима Александар III је извојевао на реци **Граник, 334. године старе ере**.

У бици код града **Исоса 333. године старе ере** персијска војска предвођена персијским владаром Дарејем III доживела је други пораз. У бици је заробљена Дарејева (III) породица, а он је побегао. Према породици Дареја III, Александар се понашао с поштовањем.

Након победа над персијском војском Александар III се преко Фојникије упутио према Египту који је био под персијском влашћу. Ослободио га је и био проглашен за сина бога сунца, Амона Раа. У Египту је основао град који је добио име Александрија.

До решавајуће битке са Персијом дошло је **331. године старе ере**. У бици код **Гавгамела**, Александар је трећи пут поразио персијску војску. Дареј III је поново побегао али је убрзо убијен од своје пратње. Александар III је касније заробио убице и казнио их. Након победе над Дарејем III Александар III се прогласио владарем Азије, а град Вавилон прогласио престоницом. Ту нису престала његова освајања, са својом војском Александар је наставио према истоку, ка **Индији** где се сударио са **Пором** владаром Пенцаба, али и са локалним племенима. Освајањем према истоку Александар III је створио огромну државу која се простирала на три континента: **Европа, Африка и Азија**.

Александар је био познат по томе што је поштовао народе и државе које је покорио, иако су имали различите обичаје, културу и веровања од његових. Прихватио је неке од њихових обичаја, као на пример персијски начин облачења и поклона пред владарем.

Оваквим начином понашања према покореним народима он их је привлачио на своју страну. Неки су га прогласили ослободиоцем или богом.

Александар је спроводио политику толеранције између различитих народа и различитих култура. Противници који га нису поштовали или су му се супротстављали, Александар је судио и кажњавао их.

Непрестани ратови, болести, клима исцрпили су војску Александра III. Војници годинама нису видели своје породице. Побунили су се и хтели да се врате у своје домове. Суочен са незадовољством војника Александар III је одлучио да се врати назад у Вавилон.

Враћање се одвијало копненим и поморским путем. Многи војници су настрадали при повратку, по тешко проходним и пустињским пределима, након неколико месеци војници предвођени Александром вратили су се у град Суза.

Након повратка, у Сузи је 324. године старе ере приређена свадба на којој се 10 000 Александрових војника оженило са 10 000 Персијанки. Овај догађај је познат као **Свадба Европе и Азије**. Александар је планирао нове походе, али се **323. године старе ере** у Вавилону, разболео и умро у 33 године.

Александар је био одличан стратег, градитељ, направио је то што није постојало пре њега, спој култура Европе, Африке и Азије. Прославио је име Македонија, а сматра се највећим освајачем у историји. Због свих својих достигнућа, Римљани су му дали надимак **Магнус – Велики**.

Александар III Македонски

Питања за дискусију

1. Зашто кажемо да је Александар III створио светску империју?
2. На које начине је Александар III придобијао народе и племена које је војнички поразио?

Занимљивости

Владар Гордиј у Малој Азији је завезао чвор који је по њему назван Гордијев чвор. Гордиј је рекао да ће онај који одведе чвор бити владар света. Овај чвор нико није успео да одведе. Александар је мачем пресекао чвор и на тај начин се остварило Гордијево пророчанство, Александар је постао владар великог дела тадашњег познатог света.

Активност 1

Проследите презентацију на којој је приказана целокупна територија коју је освојио Александар III Македонски за време своје владавине. На географској карти нацртајте границе те територије и означите регионе и веће градове који су се налазили тамо.

Идентификујте савремене државе и веће градове који се налазе на тој територији и презентујте.

Активност 2

Припремите презентацију о животу и владавини Александра III Македонског. Дискутујте и објасните моменте који су вам оставили највећи утисак.

КУЛТУРА И ВЕРОВАЊА КОД АНТИЧКИХ МАКЕДОНАЦА

О Античким Македонцима није пронађен ни један текст или натпис на македонском језику. Сачувано је само стотинак речи (глоси) и то углавном лична имена.

Антички Македонци су имали своје посебности по којима су се разликовали од других народа. Они су говорили својим језиком, сродним са језицима суседних народа. Разликовали су се од других народа на Балкану према начину ратовања. Веровали су у натприродне силе, имали су и свој календар. Символ за њих је било **сунце** као симбол живота и налазило се на њиховом оружју и монетама. Исто тако, симбол Античких Македонаца био је лав.

Македонци су имали више култова: **Култ воде, сна, змије** као и сакрални култ. Веровали су у многе богове: **Диос** је био господар неба, **Дионис** бог пролећа, вегетације и уживања, **Ма** је била божица рата, **Зејрена** божица лепоте. Митски предак за Македонце је био **Херакле**. Свети град код Македонаца је био град Дион који се налази у подножју планине Олимп. Тамо су се одржавале Македонске Олимпијске игре.

У историјским изворима говори се и о обичајима код античких Македонаца. – прелазак војске измеђ половина жртвованог пса.

Символ власти код античких Македонаца била је дијадема, капа кавсија преко које су владари носили белу траку и кожу лава преко које се владар повезује са митским претком Хераклеом. Владари су имали краљевски прстен печатник и краљевско жезло.

Штит са сунцем пронађен на налазишту у Старом Бончу, Прилепско

Македонија је богата материјалним остацима и археолошким налазиштима, која су се истраживала и истраживаће се. На основу ових истраживања сазнајемо о животу античких

Македонаца. Познато је да су македонски краљеви ковали своје монете од бронзе, сребра и злата. На монетама су представљени ликови владара, прикази биљног и животињског света.

Монете македонских владара

Развијено је било и занатство. Израђивали су се предмети од сребра и злата. Развијена је била и грађевинска делатност. Градиле су се куће и палате украшене мозаицима и скулптурама. Важна археолошка налазишта која говоре о Античким Македонцима су престоница **Пела**, гробница код **Вергине** (Кутлеша) у данашњој Републици Грчкој где су откривене краљевске гробнице, некропола код **Требеништа**, Охридско и друга налазишта.

Хераклеа Линкестис, Битољ

Питања за дискусију

1. Какву улогу су имала божанства у свакодневном животу Античких Македонаца?
2. Објасни како данас објашњавамо природне појаве?

Активност

Истражујте на интернету и наведите најмање по 3 података о начину живота, веровањима и култури Античких Македонаца. Израдите постер и презентујте информације и преко отворене дискусије извучите закључак о начину живота, веровањима и култури Античких Македонаца.

МАКЕДОНСКА ДРЖАВА НАКОН ПЕРИОДА ВЛАДАВИНЕ АЛЕКСАНДРА III МАКЕДОНСКОГ

Период владавине Александра III и стварање нове државе на територији великог царства након његове смрти све до потпадања под Египтом под римском влашћу, назива се **хеленистички период**.

Након смрти Александра у држави је започела борба за власт између његових војсковођа **дијадоса**. Резултат тих међусобних борби била је подела империје на три државе.

У Античкој Македонији учврстио се **Антигон Гонат** један од војсковођа **Александра III**. Тиме је формирана нова династија Антигониди који ће владати Античком Македонијом до њеног потпадања под римску власт **168. године старе ере**.

Египтом је завладао **Птоломеј**. Династија која је владала Египтом названа је **толомеиди**. Захваљујући снажној флоти загосподарили су Источним Средоземљем. Главни град царства био је град Александрија. Последњи владар Египта била је краљица **Клеопатра** која је у бици код **Акција** била поражена од Рима при чему је Египат потпао под римску власт **30. године старе ере**.

Клеопатра

Азијским земљама Александра III завладао је **Селевк**. Он је створио државу **Селевкида** која се простирала у Малој Азији и опстајала до потпадања под римску власт у I веку старе ере.

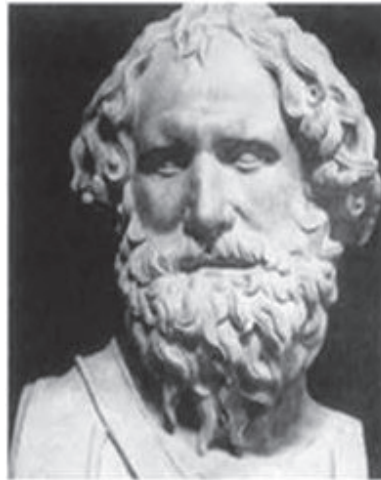
Хеленистички период се карактерише богатом културом која је позната како **хеленистичка**. Међу највећим културним центрима који су се издигли у овом периоду били су Александрија, Пергам, Родос и други. Градови су имали поплочане улице и тргове, водовод и канализацију. У градовима су грађени храмови и жртвеници какав је био огромни жртвеник у граду Пергам посвећен богу Зевсу.

Пергам

Александрија је била град са много храмова, двораца, позоришта, стадиона и спортских терена. Град је био богат ботаничким и зоолошким вртovima. Представљао је место где су се развијале науке математика и физика, а најпознатији математичар и физичар био је Архимед, познат по својим техничким открићима.

Развијала се астрономија и географија. Познати географ и астроном био је Ератостен. Снажан развој постигнут је на пољу уметности, посебно у образовању, вајарству и сликарству. Најпознатије дело била је скулптура **Лаокон и његови синови** направљена од мермера, скулптура **Афродита од Милоса** и друге. Филозофија се издвојила као посебна наука, а појавиле су се и филозофске школе.

Архимед

У Александрији се налазила и највиша научна институција **Мусејон**, у којој се налазила и библиотека која је била доступна за научнике. Нажалост, библиотека је касније изгорела у пожару чиме су заувек уништена дела велике историјске и научне важности.

Афродита од Милоса

Питања за дискусију

1. Објасни који су били разлози распадања државе Александра III Македонског?

2. Које су биле последице по државу Александра III Македонског од неслагања и свађа између дијадоса?
3. Које су карактеристике Хеленистичке културе?
4. Какав утицај има Хеленистичка култура на развој науке, културе и уметности у каснијем периоду?

Занимљивости

Светионик у Александрији на оближњем острву Фарос, представљао је кулу високу према неким подацима од 120-140 метара. Светлост са светионика је била видљива на 50-60 километара на мору пре него што бродови уплове у пристаниште. Светионик је срушен у земљотресу.

На острву Родос подигнута је огромна статуа висока 34 метра названа Колос из Родоса испод које су пловили бродови. На острву Ефес издизао се храм Артемиде. На Халикарнасу се налазила гробница Мавзола. Ове огромне грађевине биле су део седам светских чуда. Од свих њих данас је остала само Кеопсова пирамида.

Светионик у Александрији

Активност

Подељени у три групе истражујте о држави Птоломеида, Селевкида, о Македонији Антигонида. Извуците најмање по 3 карактеристике ових држава и презентујте.

Да ли можете гледајући фотографију да утврдите, у чему је била улога Светионика у Александрији?

ТРАКИЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ

Тракијци припадају индоевропској групи народа. У Старом веку они су насељавали територију на северу, поред реке **Дунав** и југоисточним деловима **Балканског полуострва** и до мореуза **Босфор и Дарданели**.

Најпознатија тракијска племена су била **Одриси, Беси, Серди** и други. Тракијци нису имали своје писмо, па о њима највише података добијамо из археологије и Херодота и од других старогрчких и староримских историчара и хроничара који извештавају да су постојали још у времену Тројанских ратова, као савезници Тројанаца.

Главно занимање Тракијаца било је сточарството, посебно узгој коња, који су имали важно место у животу људи. Бавили су се и земљорадњом, занатством, рударством. Исто тако, били су вешти у обради благородних метала, лову и трговини. Тракијци су живели у племенима, на челу племена био је владар. Жена је играла важну улогу у дому и свакодневици што може да се закључи по томе што су поштовали **Велику Мајку - божицу**, заштитницу жене и плодности.

Територија коју су насељавали

Веровања Тракијаца

Као и већина народа древних цивилизација тако су и Тракијци веровали у више богова и култова, на пример култ **моћи природе**. Они су поштовали своје шуме, дрвеће, изворе и потоке... Они су веровали у **Свето дрво живота**, које је било подељено на три дела. Његова **крошња** је симболизирала небо, његово **стабло** је симболизовало земљу, а његови **корени** симболизују подземни свет. Поштовали су и култове животиња, на пример, змија је била симбол подземних сила.

Од Херодота добијамо информације о Тракијцима и њиховим боговима које су поштовали осим култова. То су били богови **Хермес, Арес, Дионис, Асклепиј и Артемида**. Тракијци су имали много митова. Један од најупечатљивијих митова је мит о **Орфеју** (његов силазак у подземни свет).

Орфеј и Евридика

Сцена из обреда

Одриска краљевина

Тракијска племена била су разједињена до V века старе ере, када је **Терес I** вођа једног тракијског племена успео је да обједини више племена на једној територији и да створи моћну државу **Одриса**. Центар ове краљевине налази се узводно на реци **Марици**.

Краљ је у својим рукама имао потпуну власт. Он је истовремено био и главни војсковођа, судија и свештеник, у управљању му је помагао **Савет** који су сачињавали његови најближи сарадници и представници богатог становништва. Највећи део становништва чине слободни сељаци, а ропство није било много заступљено.

Током времена Одриска држава се проширила на север до реке Дунав. Највећи успон држава је постигла за време владавине наследника краља Тереса I, **Севта III и Котиса I**.

Тракијци су заједно са Атињанима предузимали поход на Античку Македонију, али нису успели у својим намерама да је покоре.

Македонски краљ Филип II је након неколико похода **341. године старе ере** успео да покори Одриску краљевину. Тамо је основао и град **Филипопол**. Након овог пораза тракијци нису успели поново да створе своју државу.

Поред Филипопола други значајни градови у Тракији су били: **Севтополис** у каснијем периоду и **Сердика**. Након претварања Македоније у римску провинцију 148. године старе ере, већи део и територије Тракије је био у оквиру провинције Македоније.

Тракијски војници

Питања за дискусију

1. Зашто је природа била заступљена у митологији Тракијаца?
2. Зашто је коњ играо важну улогу у свакодневном животу Тракијаца?
3. Како се формирала држава Одриса?
4. Зашто је краљ Филип II изградио Филипопол?

Активност

Ученици су подељени у три групе. Прва група истражује када и на којим територијама су живели Тракијци. Друга истражује о Одриској краљевини, а трећа о занимањима Тракијаца. Користите интернет, енциклопедију и друге изворе. На крају, свака група

презентује податке до којих је дошла и проверава да ли су им тачна нова сазнања и да ли су поткрепљена историјским чињеницама.

Занимљивост

Орфеј је био познати тракијски поета и свирач на лири. Спомиње се и у грчкој митологији. Према предањима бог Аполон је њему поклатио лиру која је имала седам жица, а он је додао још две у част свих муза које су постојале. Бог Аполон и муза Калиопа су га научили да свира.

Док је Орфеј свирао и певао дешавале су се чудне ствари птице су кружиле изнад његове главе, рибе су скакале у морске таласе, реке престају да теку, а дрвеће му је правило сенку да га заштити од сунца и све животиње су се окупљање око њега. Оженио се Евридиком, али је она убрзо умрла. Орфеј је покушао да је оживи, спустио се чак и у подземни свет, али није успео у намери.

Орфеј

РИМ-РИМСКА РЕПУБЛИКА И РИМСКА ИМПЕРИЈА

Западно од Балканског полуострва налази се друго полуострво названо **Апенинско полуострво**. Име је добило по планинском венцу Апенини. Апенинско полуострво окружено **Јадранским морем** на истоку, **Тиренским морем** на западу, **Јонским и Средоземним морем** на југу, а на северу спојено са **европским континентом**.

Полуострво има облик чизме. Климатски услови плодне котлине и долине реке **Тибар** и **По** омогућавали су још у давна времена добре услове за развој земљорадње, сточарства, а њиховим развојем касније су се развиле и занатсво и трговина.

Апенинско полуострво је било насељено од више племена, али као најзначајнија се сматрају **Латини, Етрурци, Оски, Итали** и други.

Апенинско полуострво и народи који су их насељавали

Настанак Рима

О настанку града **Рима** постоји легенда која каже да је био основан **753.** године старе ере од браће близанаца **Ромула и Рема**. Према легенди, они су били потомци тројанског краља **Енеја**, који је након пораза на Троји дуго година лутао и на крају стигао до обала Апенинског полуострва.

Ромула и Рема још док су били бебе у реку Тибар у кошници је бацио њихов злобни стриц, плашећи се за наслеђе престола. Близнаке је нашла једна вучица која их је задојила, а неки пастир их је одгајио. Када су порасли браћа су одлучила да изграде град на месту где су пронађени од вучице и пастира.

Током изградње града браћа су се посвађала, при чему је Ромул убио свога брата Рема. Ромул је први владао Римом.

Ромул и Рем

Вучица доји близанце

Према историјским изворима град Рим је настао на територији **Латина**, на левој обали реке **Тибар**, на седам брда. Тамо се одвијала трговина не само са суседним племенима већ и са картагинским и грчким трговцима. Мешањем људи прво је никло насеље од шатора, а касније град тврде градње. Историјски извори потврђују да су **Етрурци** у VIII веку старе ере покорили Латине и завладали градом Римом и утврдили га.

Питања за дискусију

1. Како се формирала римска држава?
2. Зашто су били важни природни услови за насељавање Апенинског полуострва?
3. Колико има истине у легенди о настанку града Рима?
4. Како је формиран град Рим?

Активност

Проследите презентацију о настанку Старог Рима према легенди о Ромулу и Рему. Ученици су подељени у две групе. Једна аргументује став о вероватности легенде, а друга је против. Групе треба да осмисле своје аргументе 2 до 3 и да их приложе наставнику/наставници који координише дебату и на крају оцењује аргументе. Дискутујте о томе колика је вероватност да је Рим основан према легенди и да се одатле црпу докази о настанку и постојању Старог Рима. Извуците закључак о настанку града Рима.

Рим постаје република

Становништво Рима је подељено на слободно становништво **патриције и плебејце** и неслободно становништво – **робове**.

Патриције су представљале староседелачко становништво које је било богато и потпуна власт је била у њиховим рукама. **Плебејци** су били потомци досељеника, слободни грађани који су бавили земљорадњом, сточарством, занатством и трговином. Они су плаћали порезе држави и били дужни да иду у војску. Нису учествовали у управљању државом. Законом је било забрањено да се склапа брак између патриција и плебејаца.

Робови нису имали никаква права и вршили су најтеже послове. У робове су претварани људи из освојених територија Рима, а касније и због дугова, људи су постајали робови.

У најстаријем периоду Римом је владао **краљ** који је био биран и он је владао неограниченом влашћу, био је врховни војсковођа, судија и свештеник. Њега је бирала

Народна скупштина, коју су сачињавали сви пунолетни патрицији. Краљ је морао да се саветује са **Сенатом** о значајнијим питањима за државу. Његови чланови били су на узрасту **старијем од 60 година**, биле су богати и угледни грађани.

Током **509. године старе ере** у Риму је краљ био свргнут и протеран и било је успостављено ново државно уређење **Република**. Уместо да Римом управља краљ, годину дана управљала су двајица изабраних **конзула**. Сенат је имао главну реч у држави. Само у случају рата конзули су имали неограничену власт.

Оснивањем републике богатији плебејци су изражавали своје незадовољство и тражили већа права тј. желели су иста права као патрицији. У њиховој борби успели су чак у IV веку старе ере када је сенат морао да попусти под притиском плебејаца и дозволио им да бирају своје представнике у власти, назване **народни трибуни**.

Римски сенат

Питања за дискусију

1. Зашто су патрицији били привилеговано становништво Рима?
2. Зашто плебејци нису имали иста права као патрицији?
3. Каква је била улога сената у Римској републици?
4. Зашто богатији плебејци нису били задовољни својим положајем у Римској републици?

Активност

Проследите презентацију у којој су наведени главните носиоци власти у Римској републици (Конзули, Сенат, Народна скупштина) подељени у групе, истражујте и припремите краће презентације о различитим носиоцима власти у Римској републици.

Рим прераста у империју

Још од оснивања града Рима, Римљани су били изложени сталном нападима својих суседа. Водили су посебну бригу о формирању добро обучене војске састављене од војних јединица названим **легије**. Легија је имала пет хиљада војника а постојало је више легија. У њиховом саставу је била коњица, пешадија и морнарица. Били су добро наоружани и извезбани. Легијама су командовали конзули.

Легија римска јединица

Легионар

До средине III века Римљани су загосподарили целим Апенинским полуострвом. Али, они се нису задовољили само овим освајањем. Њихов нови циљ је био освајање **Картагине (Пуни)** града државе који су основали Фојникијци у **Северној Африци** на обалама Средоземног мора.

Ратови са Картагином називају се још и **Пунским ратовима**. Од **264-146. године старе ере** водила су се три рата. Други пунски рат је био најтежи за Римљане зато што је пунски војсковођа **Ханибал** стигао до капије Рима, али није успео да га освоји. Рат је завршио трећим ратом у коме је Рим победио, а Картагина је била запаљена, разрушена и уништена. Касније су Римљани освојили и Пиринејско полуострво.

Римљани су водили ратове и на Балканском полуострву и покорили Илире, Македонце, старе Грке, Тракијце и друге народе који су живели на Балкану. Али, они нису стали тамо већ су наставили са својим освајањима и у **Малој Азији и Египту**, а средином I века старе ере освојили су и **Галија** за шта је заслужан **Гај Јулије Цезар, један од најбољих** римских војсковођа. Овим освајањима Рим је постао господар средоземља.

Ханибал пред вратима Рима

Свим овим освајањима Рим је прерастао у империју, а за првог императора прогласио се **Октавијан Август (владар од 27. године старе ере до 14. године нове ере.)**. Почетком II века нове ере, Римљани су освојили и **Дакију**. Рим је постао највећа светска сила у антици која је владала на три континента, у **Европи, Африци и Азији**. Освојене земље је претворила у своје провинције којима су управљали намесници.

Питања за дискусију

1. Зашто легија има велико значење за Римску империју?
2. Зашто су Римљани срушили и запалили Картагину?
3. Размислите зашто је Гај Јулије Цезар био најзначајнији војсковођа Римске империје?

Активност

У радни лист где су укратко описана три Пунска рата, одговорите на следећа питања: Који је био разлог Пунским ратовима? Које су биле зарађене стране? По чему је познат Ханибал и како су се завршили Пунски ратови? Прочитајте одговоре и дискутујте.

Спартак устанак

Робови у римској империји су били у најтежем стању. Због положаја у који су се налазили често су дизали устанке. Били су слабо храњени и облачени, а вршили су најтеже послове за свог господара. Осим тога били су сурово кажњавани, жигосани и везивани ланцима и нису имали никаква права.

У Риму су постојали и државни робови названи гладијаторима. У специјалним школама су тренирани за међусобне борбе, а борили су се и са дивљим животињама. Те борбе су организоване за забаву Римљана.

Гладијатори

Један од најпознатијих устанака робова организовао је и предводио **Спартак**, роб гладијатор пореклом из Тракије. Устанак је избио другом половином I века наше ере. Он је са око седамдесет робова гладијатора побегао на планину **Везув**, а касније су им се придружили велики број сељака.

Устанак се проширио на јужни део Апенинског полуострва. Спартак је устанике повео на север, његов циљ је био да преко **Алпа** напуште Италију и да се врате у својим домовинама. Оваква идеја је довела до несугласица између устаника, што је искористила римска војска која је угушила устанак и сурово казнила преживеле устанике.

Спартакoв устанак

Питања за дискусију

1. Опишите положај робова и сиромашног становништва Римске империје.
2. Размислите да ли су гладијатори били у бољем или лошијем положају од осталих робова?
3. Шта је желео Спартак да постигне устанком?

Активност

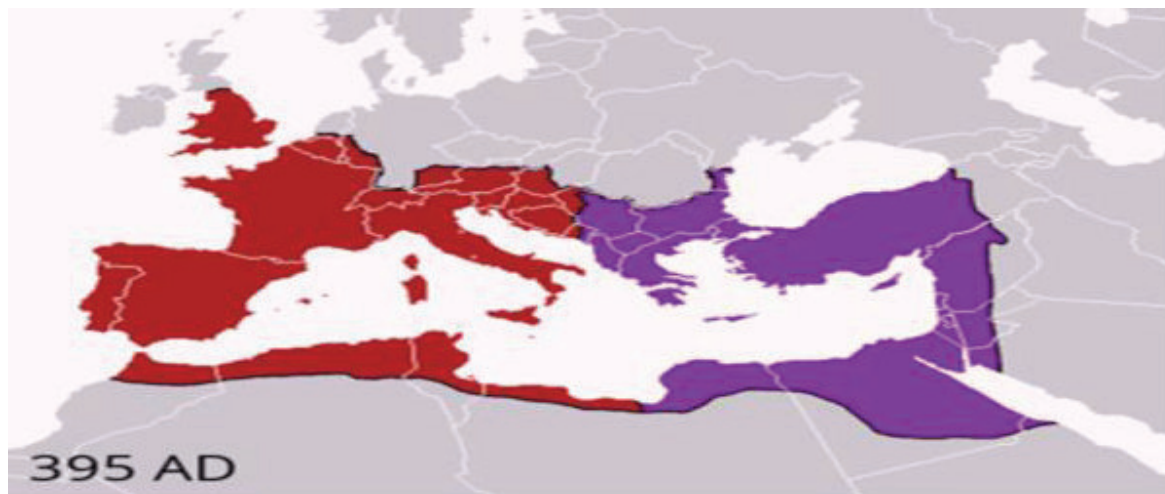
Проследите презентацију о гладијаторима и Спартакoвом устанку. Након презентације осмислите и нацртајте стрип (са најмање 10 сцена) које описују Спартакoв живот и борбу. Користите материјале из различитих извора. Након презентовања стрипова, дискутујте о улози Спартакa као вође борбе за слободу угњетених и као симбола отпора против неправде.

Пропадање Римске империје

Током времена Римска империја је почела да слаби. За то су постојали унутрашњи и спољни разлози. **Унутрашњи разлози** су били: незадовољство робова и сиромашног становништва који су се бунили и дизали устанке, смањена производња пољопривредних и других производа које су производили робови и сељаци, све чешћи ратови и устанци које су дизали поробљени народи због положаја у коме су се налазили.

Спољни разлози за слабљење и пропадање Римске империје били су: напади на **Хуне**, **Германе** и друга варварска племена која су прелазила границе Римске империје у IV и V

веку нове ере и вршила пљачке и уништавања. Римљани нису успевали да се одбране од ових напада. Током **395. године нове ере**, држава је подељена на два дела, Западно Римско Царство и Источно Римско Царство.

Подела Римског царства

Западно римско царство је пропало током **476. године нове ере**, а Источно римско царство је опстајало скоро још хиљаду година, све до **1453. године нове ере** када су га Османлије освојиле.

Питања за дискусију

1. Како су утицали унутрашњи разлози у слабљењу Римске империје?
2. Зашто је спољни непријатељ желео да уништи Римску империју?

Активност

Проследите презентацију у којој су наведени разлози пропадања Римске империје. Након презентације, ученике поделите у две групе. Прва група истражује о спољним утицајима који су слабили Римску империју. Друга група истражује о варварским племенима која су нападала империју. На крају износе своја сазнања и одређују веродостојност података.

РЕЛИГИЈА И МИТОЛОГИЈА СТАРОГ РИМА

Римљани су обожавали духове својих предака, које су сматрали заштитницима дома и породице. Веровали су у задгробни живот. Као и многи други народи и Римљани су били многобошци, веровали су у више богова. Њихове богове су повезивали са природним појавама и небеским телима. Велики утицај на религију и митологију Римљана имали су Етрурци и Стари Грци. Тако су по примеру богова код Старих Грка и Римљани имали своје богове које су представљали у људском облику.

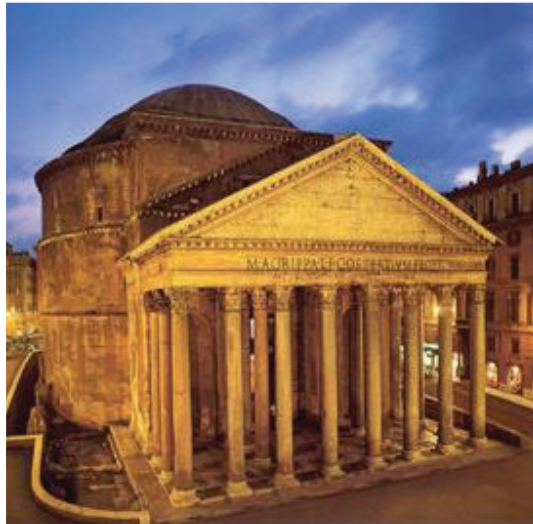

Јупитер

Јунона

У част својих богова Римљани су градили величанствене храмове у којима су служили свештеници. Боговима су приносили жртве, писали химне и молитве које су извођене за време празника. Римљани су изградили храм посвећен свим боговима, који се назива **Пантеон**.

Римски Пантеон

Врховни бог код Римљана је био бог **Јупитер**, владар неба, **Јунона** је била његова жена божица брака и породице, **Венера** божица љубави, **Марс** бог рата, **Нептун** бог мора, **Вулкан** бог ватре, **Меркур** бог трговине и путовања, гласник богова **Дијана** божица лова, Минерва божица мудрости, **Аполон** бог светлости извор медицинских знања и уметности, **Церера** божица земље, **Бах** бог вина и пољопривредних култура, **Плутон** бог подземног света и други.

Питања за дискусију

1. Зашто су Римљани веровали у богове?
2. Из којих разлога су Римљани своја божанства представљали по примеру грчких?

Занимљивости

Реч религија долази од латинске речи која значи обавеза. Људи треба да поштују богове, да се моле и да приносе жртве, а богови су били дужни да извршавају то што се од њих тражило.

Појава хришћанства

Хришћанство се појавило у **Палестини** која се налазила под римском влашћу. Име је добило по имену **Исуса Христа** који је према веровањима Хришћана био син бога који је створио свет и налази се на небу. Исус је био послат на земљу како би избавио људе из тешког положаја у који су се налазили и у њему видели месију односно спаситеља.

Исус Христ

Дан рађања Исуса Христа, хришћани славе као **Божих**. Од Исусовог рођења почела је нова ера, према којој се данас рачуна време. Назарет је град у Палестини где је Исус провео своје детињство.

Према хришћанском учењу, људи су били једнаки међу собом, верници су требали да живе скромно и часно, веровали су у задгробни живот, веровали су да постоји пакао у који ће отићи они који чине лоше ствари и рај у који ће отићи они који чине добра дела. Исус је ширио своје учење помоћу својих ученика названих **апостоли** који су продужили његово дело и након његове смрти.

У Римској империји дужи период хришћани су били изложени прогонствима и били су убијани. Према **Библији (Света књига хришћана)**, Римљани су плашећи се устанка становништва које је живело тежак живот, осудили Исуса на смрт распећем на крсту. Исус је васкрсао, односно, победио је смрт. Дан васкрснућа и победа живота над смрћу код хришћана се слави као **Ускрс** или **Васкрс**, односно **Велигден**.

Све ове мере предузете против хришћана нису успеле да спрече његово ширење, напротив, добијало је све више приврженика и ширило се свуда по Империји. Хришћани су се организовали у **хришћанске општине**, а уједињењем хришћанских општина постепено се формирала хришћанска црква.

Најзаслужнији за ширење хришћанства у Античкој Македонији, Старој Грчкој, Илирику, био је апостол **Павле**. Формирао је хришћанске општине које су касније

прерасле у цркве. Такве цркве су биле изграђене у Хераклеи, Стобију, Дирахиону, Коринту и на другим местима.

Током **313. године нове ере** римски император **Константин Велики** је документом **Милански едикт** дозволио хришћанима да слободно исповедају веру, а хришћанска религија је постала равноправна са другим религијама. Хришћанска религија је монотеистичка, верује у једног бога.

Библија

Цар Константин и Елена

Занимљивости

Ученици Исуса Христа били су: Петар, Андреј, Јаков, Јован, Филип, Вартоломеј, Тома, Матеј, Јаков Алфејев, Тадеј, Симон, Јуда Искарот.

Владавина Понтија Пилата у Јудеји се одликовала насиљем, што је довело до масовног народног незадовољства. Сматра се да је Пилат био одговоран за распнуће Исус Христа.

Хришћанско учење је изложено у светој књизи Библија. Библија се састоји од Старог и Новог завета. У Новом завету се говори о делима и проповедима Исуса Христа и његових апостола. Символи хришћанства су: крст, риба, хлеб и вино.

Активност

Израдите карте за играње са грчким и римским боговима и божицама на свакој карти запишите име једног бога/божице и нацртајте слику о њему/њој, по моделу илустрација са интернета, и запамтите улогу сваког од богова/божица. Допунску карту представља Пантеон међу члановима групе и један од другог вуците по једну карту.

Увек када спаре грчке и римске богове/божице постављају спарене карте на столу.

Игра се наставља док се не спаре сви, а победник је онај који остане са картом Пантеон. На листу залепите парове и за сваки пар запишите улогу богова/божица и презентујте. При презентацији направите аналогију са именима планета Сунчевог система.

Проследите презентацију у којој се објашњава појава хришћанства. Затим, ученици подељени у групе, истражују рађање Исуса Христа, ширење хришћанства, разлике између хришћанства и других религија у том периоду.

Презентујте одговоре и дискутујте о томе које промене су се десиле у животу људи под утицајем хришћанства.

КУЛТУРА, УМЕТНОСТ И НАУКА СТАРОГ РИМА

Римска култура, осим што је имала сопствена обележја, била је изложена културним утицајима других народа, посебно култури Етрураца и Старих Грка. Латински језик је добио име по племену Латини који су насељавали област Лациј. Римљани су се одушевљавали грчком књижевношћу и уметношћу. Приспособљавањем грчког писма створено је **латинско писмо** које се састојало од знака за сваки глас. Римљани су имали бројеве које називамо **римским бројевима**.

1	I	21	XXI	41	XLI	61	LXI	81	LXXXI
2	II	22	XXII	42	XLII	62	LXII	82	LXXXII
3	III	23	XXIII	43	XLIII	63	LXIII	83	LXXXIII
4	IV	24	XXIV	44	XLIV	64	LXIV	84	LXXXIV
5	V	25	XXV	45	XLV	65	LXV	85	LXXXV
6	VI	26	XXVI	46	XLVI	66	LXVI	86	LXXXVI
7	VII	27	XXVII	47	XLVII	67	LXVII	87	LXXXVII
8	VIII	28	XXVIII	48	XLVIII	68	LXVIII	88	LXXXVIII
9	IX	29	XXIX	49	XLIX	69	LXIX	89	LXXXIX
10	X	30	XXX	50	L	70	LXX	90	XC
11	XI	31	XXXI	51	LI	71	LXXI	91	XCI
12	XII	32	XXXII	52	LII	72	LXXII	92	XCII
13	XIII	33	XXXIII	53	LIII	73	LXXIII	93	XCIII
14	XIV	34	XXXIV	54	LIV	74	LXXIV	94	XCIV
15	XV	35	XXXV	55	LV	75	LXXV	95	XCV
16	XVI	36	XXXVI	56	LVI	76	LXXVI	96	XCVI
17	XVII	37	XXXVII	57	LVII	77	LXXVII	97	XCVII
18	XVIII	38	XXXVIII	58	LVIII	78	LXXVIII	98	XCVIII
19	XIX	39	XXXIX	59	LIX	79	LXXIX	99	XCIX
20	XX	40	XL	60	LX	80	LXXX	100	C

Арапски и римски бројеви

Латински језик и данас налази велику примену у области медицине, природних наука, а планете Сунчевог система носе имена римских богова и божица. У свакодневном животу користимо речи латинског порекла: календар, магистар, доктор, професор, рецепт.

Римљани су створили богату материјалну културу, посебно у архитектури и грађевинарству. У Риму је био познат форум (трг/плоштад) око којег су изграђене зграде државних институција. Пантеон храм богова, Колосеум где су се одржавале гладијаторске

борбе и могле су да приме до 50 000 гледалаца. У част ратних победа градили су **тријумфалне капије**.

Римски градови су се одликовали поплочаним улицама, мостовима, купатилима, канализацијом. За снабдевање водом градили су **аквадукте**. Градови су били повезани поплочаним улицама. Тргови и јавне зграде били су украшавани скулптурама и бистама богова и владара. У Римској империји било је развијено **сликарство, фрескосликарство**, као и израда **мозаика** који су красили палате богатих римљана и владара.

У Римској империји било је развијено право којим су регулисани односи између појединаца као и између појединаца и државе. **Римско право** је допринело развоју правних наука што се проучава и данас на правним факултетима широм света. Римљани су имали развијену медицину. **Клаудије Гален** је био један од најпознатијих лекара и истраживача.

Занимљивости

Најпознатији римски песници су били Овидије, Хорацијеј и Вергилије. Плаут је био познати комедиограф. У Риму је било развијено говорништво (ораторство). Најпознатији римски говорник био је Цицерон.

Питања за дебату

1. Размисли како је утицала етрурска и грчка култура на развој римске културе?
2. Шта је карактерисало материјалну културу у Римској империји?

Активност

Истражујте свакодневни живот људи у Римској империји и притом наведите барем по три карактеристике хране, одеће, музике, забаве, породице у римском друштву. Сазнања представљају на једном великом постеру. Дискутујте о свакодневном животу људи у Римској империји и донесите закључак о томе какав је био живот људи, зависно од друштвене групе којој су припадали.

Пројектна активност

Култура и наука у Старом Риму. Направите мултимедијалну презентацију наслеђа римске културе и науке, савремене културе и науке. Дискутујте и извучите закључке.

РИМСКО ПРИСУСТВО НА БАЛКАНУ

Балканско полуострво је пре освајања Римљана било насељено народима који су у прошлости формирали и своје градове-државе, краљевине и царства, као на пример Стари Грци, Антички Македонци, Илири, Тракијци и други. Римљани су били

заинтересовани за природна и рудна богатства, богат плен и могућност добијања нових извора робова на Балканском полуострву.

Аквадукт

Илирско-римски ратови

Крајем III века старе ере, први на удару римских напада били су Илири. Илири су водили три рата са Римљанима у временском периоду од пола века. И поред снажног отпора који су пружали, Илири су ипак поражени 168. године старе ере. Краљ Гентије и његова породица били су заробљени и одведени у Рим, чиме су Илири били принуђени да признају римску власт.

Илирија је претворена у Римску провинцију названу Илирик, којом је управљао намесник постављен од Римљана, који је имао потпуну војну и цивилну власт.

Илирско-римски ратови

Провинција Илирик

Територија провинције Илирик се простирала на југу реке **Дрим**, на северу до **полуострва Истра**, на западу од Јадранског мора, на истоку до **Панонске низије**. Илирик је имао велику стратешку и економску важност за Римљане, тамо су била пристаништа за трговину и пренос робе, а унутрашњост земље располагала је богатим рудним налазиштима. На територији Илирије, Античке Македоније и Тракије, Римљани су почели да граде познат и веома важан пут за Римљане - **Виа Игнација** (Via Egnatia) који је водио од **Јадранског мора до источног дела Егејског мора**.

Становништву су наметнути велики порези, изградња путева и слично. Због тешког живота, Илири су често дизали устанке како би побољшали услове живота тј. како би се ослободили Римљана.

Занимљивост

Највећи устанак Илира био је Батонов устанак, који је избио у првој половини I века нове ере. Илири су успели да ослободе значајну територију Илирика, али због неслоге четири године касније устанак је угушен. Батонов устанак је оставио утисак у Риму, због високог морала устаника. Хроничари су записали да су се поносне илирске жене бацале у ватру држећи своју дојенчад у наручју, а борци су се пробадали сопственим мачевима.

Виа игнација - Римски пут

Изградња Римског пута

Македонско-римски ратови

У периоду римских освајања Балканског полуострва, Античка Македонска краљевина је имала своје значајно место на Балкану. Оно је представљало центар моћи и мост за даља освајања Римљана које су планирали. У периоду од **215. до 168. године старе ере** вођена су **три рата** позната као Македонско-римски ратови. Разлози за ратове увек су били слични или исти: освајање нових територија и поробљавање становништва, сакупљање разних дажбина и пореза, коришћење природних и рудних богатстава.

Најтежи рат Античких Македонаца био је Трећи македонско-римски рат у коме су Антички Македонци предвођени од **Персеја** доживели пораз код **Пидне, током 168. године старе ере**, и поред тога што је био у савезу са Илирским краљем Гентијем. Персеј и његова породица су доживели исту судбину као и Гентиј, били су заробљени и одведени у Рим. На тај начин стављен је крај Античко-македонске краљевине. Након рата велики број градова и села су порушени, велики део становништва одведен је у ропство.

Сцена из Римско-македонских ратова

Након победе, Римски Сенат је донео одлуку да се територија Античке Македоније подели на четири области са својим центрима. Становништву је било забрањено да се

међусобно повезује осим у ретким случајевима. Забрањено је било међусобно склапање бракова.

Незадовољно становништво предвођено **Андриком** који се лажно представљао као син Персеја, током **149. године старе ере**, дигло је устанак који је био угушен и **148. године старе ере**, Античка Македонија је претворена у **римску провинцију**. Провинцију Македонију Римљани су проширили до Епира и Тесалије на југу и на северу до реке Дунава.

Провинција Македонија

Провинција Тракија

Након што је Античка Македонија постала римска провинција, велики део територије Тракије је био у саставу провинције Македоније. Током година, намесници (управитељи) провинције водили су битке са тракијским племенима. Међу њима најратоборнији су били **Беси**. Они су подигли велики устанак против Римљана у првој половини I века нове ере. Беси су поражени и након овог пораза они се никада више нису опоравили.

Убрзо после тога велики устанак против Рима подигло је и тракијско племе Одриси, које је исто тако било угушено од римске војске.

Због честих устанака, Рим је организовао походе против тракијских племена и решио у првој половини I века нове ере да Тракију претвори у посебну римску провинцију, издвајајући је из провинције Македонија. Територија на којој се простирала провинција била је од реке Дунава на северу, на југу до Егејског мора и на истоку до Босфора.

У Тракији у то време нису постојали велики градови. Након формирања провинције Тракије, Римљани су почели да граде нове градове и исте да колонизују.

Римљани су градили и путеве, а најпознатији је био војни пут **Виа Милитарис** који је повезивао Сингидунум (Београд) са Византијом (Истанбулом). Овај пут омогућавао је повезивање Средње Европе са Малом Азијом преко Тракије и допринео развоју трговине.

Због свог географског положаја, територија Тракије у наредном периоду је била под сталним војним нападима од стране Гота и Хуна, а од VI века и од словенских племена.

Провинција Тракија

Промене на Балкану за време Римске владавине

Након подпадања Балкана под власт Римљана, дошло је и до промена навика и начина живота. Становништво је почело да прихвата римски начин живота и размишљања. Прихваћени су и њихови: култура, језик, азбука, бројеви, религија, обичаји, начин грађења и слично. То означава почетак романизације Балкана.

Романизацију је најпре прихватало богато становништво које је живело у градовима, а спорије се одвијала код сиромашнијег становништва и у мањим местима. Романизација представља облик културног продора и асимилације неримског становништва на подручју Римске империје у целини.

Инсула - Римска стамбена зграда

Римска архитектура

Питања за дискусију

1. Наведите разлоге за ратове Римљана против балканских држава и народа.
2. Које су биле последице римских освајања Балкана?
3. Зашто су Римљани давали велико значење изградњи путева?
4. Шта представља романизацију?

Активност

Проследите кратку презентацију о илирско-римским, македонско-римским и тракијско-римским ратовима као делом освајања балканских територија од стране Римљана.

Истражујте о римским провинцијама Македонији, Илирику и Тракији. На временској траци означите време успостављања провинције. Направите историјске мапе, свака група црта територију провинције о којој је истраживала, а на посебном листу приказује по чему је провинција била значајна.

АНТИЧКА АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА/ЛОКАЛИТЕТИ НА БАЛКАНУ

Археологија је наука која се бави откривањем и проучавањем материјалних остатака тј. свих уочљивих трагова које је оставио човек у разним периодима свог постојања. По својим садржајима и циљевима представља друштвено-историјску науку. Људи који се баве овом науком називају се **археолози**. Свако од њих може да има одређену специјалност из археологије. Артефакти представљају остатке и предмете проучавања.

У недостатку сопственог писма највише података о Илирима, Античким Македонцима и Тракијцима добијамо од старогрчких и староримских историчара и хроничара, који су били савременици тадашњих догађаја на Балкану.

Исто тако, значајну улогу имају и материјални остаци, на пример градови, зидине, керамика, мозаици, одећа, погребни објекти и друго, од којих црпемо информације.

Остаци илирских археолошких налазишта

Илири су се разликовали од других суседних народа по језику, обичајима, култури и веровањима. Они су оставили бројна археолошка налазишта као што су градови **Аполонија** која се налази у јужном делу данашње Албаније, као и град **Бутринт**. **Дирахион** се налази у околини Драча, док се **Скадар** налази на северу Албаније, **Наисус** данашњи Ниш (Србија), у III веку старе ере био је насељен Дарданцима, а касније су га утврдили Римљани. Градови су представљали главне економске и културне центре. У њима су откријене монете, веома лепе израде накита, оружја, оруђа за рад, скулптуре и слично. Из ових археолошких налаза сазнајемо о свакодневном животу људи у градовима, о њиховом начину живота и богатству.

Исто тако, сачувани су бројни остаци мањих утврђених насеља која су имала за циљ да се одбране од непријатеља, на тај начин сазнајемо и о животу сиромашнијег становништва.

Аполонија

Бутринт

Археолошки локалитети и налазишта у Македонији

Антички Македонци и македонски краљеви су нам оставили велики број материјалних остатака као што су: монете од бронзе, сребра и злата, лепо и фино израђен накит, оружје, штитови, оруђа за рад, керамика и сл. Све ово нам говори да је било развијено занатство.

У Античкој Македонији била је развијена и архитектура и грађевинарство, а то може да се закључи по бројним раскошним палатама краљева и лепим кућама богатог становништва које су биле украшене лепим мозаицима.

Из овога закључујемо да су најзначајнија археолошка налазишта у Македонији из предримског периода престоница македонских краљева Пела, краљевска гробница у Вергини (Кутлеш) који се данас налазе у суседној Грчкој, Требеништа (Охрид), Марвинци (Валандово), Вардарски Рид (Гевгелија).

Из римског периода, по свом значењу се издвајају градови Хераклеа која се налази у околини Битоља о коме постоје подаци да је основе поставио македонски краљ Филип II, али је најинтензивнији развој достигао за време римске владавине. Град Стоби у близини Градског где се Црна река улива у Вардар, Скупи (Скопље) и други градови.

Стоби

Хераклеја

Мозаик

Монете

Тракијски градови и археолошка налазишта

Крајем V века и почетком IV века старе ере, тракијска села су се све више ширила и урбанизовала, нека су прерасла и у краљевске градове, јер је у њима било краљевских палата. Када је македонски краљ Филип II освојио Тракију, он је подигао град Филипол, што значи „**Филипов град**“. Данас је ово савремени бугарски град Пловдив.

Крајем IV века старе ере **Севтополис** се издигао као тракијски краљевски град. Његове рушевине су случајно откријени при изградњи бране код Казанлака (Бугарска). Град је добио име по одриском краљу Севту III, савременику Александра Македонског и његовим наследницима.

Севт III

Краљевска гробница

Тракијци су сахрањивали своје аристократе са њиховим богатим артефактима произведеним у античкој Тракији, открили су археолози модерног доба. То много говори о богатом културном животу Тракијаца.

Питања за дискусију

1. Шта представља археологија?
2. Који људи се називају археолозима?
3. Зашто су материјални остаци веома важни за историјску науку?
4. Размисли о важности античких археолошких налазишта као заједничко културно наслеђе народа Балкана.

Активност

Проследите презентацију о утицају римске културе на начин живота народа Балкана. Истражујте по групама о археолошким локалитетима на Балкану, о Аполонији, Бутринту, Наисусу, Скупију, Стобију, Хераклеи, Требеништу, о Филипополу и Севтополису. Одредите преко којих артефаката и археолошких остатака (оружје, грнчарија, монете, грађевине) у сваком налазишту се огледа антички утицај. Након презентација дискутујте о важности античких градова на Балкану као војно-административним и културним центрима.

ТЕМА 3 - ОРИЕНТАЦИЈА У ГЕОГРАФСКОМ ПРОСТОРУ

ЗЕМЉА НА ГЛОБУСУ И ГЕОГРАФСКОЈ КАРТИ

Глобус најверодостојније представља облик и изглед Земље, као и положај на Земљиној оси. То је умањени модел Земљине лопте. У настави Географије користе се две врсте глобуса: **индукциони** и **географски глобус**. На индукционом глобусу нису приказани континенти и океани и на њему може да се пише као на школској табли. На географском глобусу приказани су континенти и океани, односно најкрупнији облици на Земљи.

индукциони глобус

географски глобус

Будући да је глобус недовољно практичан да бисмо га носили са собом, у пракси се израђују географске карте. **Географска карта** је умањена слика Земљине површине приказана на равни.

физичка карта света

Карте се међу собом разликују:

1. Према територији коју приказују:

- карте света,
- карте континената,
- карте одређених држава, региона и сл.

2. Према размеру:

- крупноразмерне (размер до 1:200 000) у које спадају: планови и топографске карте,
- средњеразмерне (размер од 1:200 000 – 1:1000 000) и
- ситноразмерне (размер изнад 1: 1000 000)

3. Према садржају:

- Географске
- Топографске
- Тематске

4. Према намени:

- Школске
- Саобраћајне
- Поморске и друге.

Карте које се користе у школи према садржају су географске, према размеру ситноразмерне или средњеразмерне, а према намени су школске карте.

Топографске карте се израђују у крупном размеру, зато могу да се користе за оријентацију у простору, одређивању надморске висине, пројектовање објеката и слично.

Надморска висина на топографским картама се одређује помоћу изохипса.

Изохипсе су затворене криве линије које повезују тачке са истом надморском висином и никад се не секу.

план

географска карта

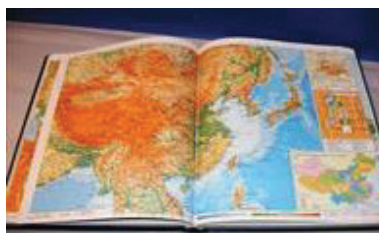
топографска карта

Земља као небеско тело има сфероидни облик са већим бројем неравнина које чине њену површину. За њено представљање на равnoj површини користе се картографске пројекције. **Картографске пројекције** представљају математичку могућност за приказивање површине елипсоида лопте на равни.

С обзиром на то да на Земљи постоји велики број садржаја, за њихово приказивање на карти користе се картографски знаци. **Картографски знаци** су специјални графички симболи којима се на карти означавају разноврсни географски објекти, природне и друштвене појаве и научно доказани и потврђени процеси.

	АВТОПАТ		РЕКА
	ФАБРИКА		ПОШТА
	МУЗЕЈ		АЕРОДРОМ
	ЦРКВА		ПРИСТАНИШТЕ
	ЈАВЕН ТОАЛЕТ		БЕНЗИНСКА СТАНИЦА
	ПАРКИНГ		БОЛНИЦА

Збирка географских карата сређених у једној књизи назива се **географски атлас**.

Географски атлас

Питања за дискусију

1. Шта представља глобус?
2. Како се карте деле према размеру?
3. Како се карте деле према садржају?
4. Шта представља географска карта?

Активност:

1. Подељени у групе истражујте о географској карти и глобусу. Разгледајте различите врсте карте - планове, топографске, политичке и привредне и класификујте их по величини размера и садржају. Свака група припрема краћу презентацију и презентује пред другим групама.
2. Подељени у парове, у постере са датим објектима унесите картографске знаке који одговарају датом објекту. Наставник проверава тачност решеног задатка. Сваки пар презентује постере пред другим ученицима.

Упоредници и меридијани

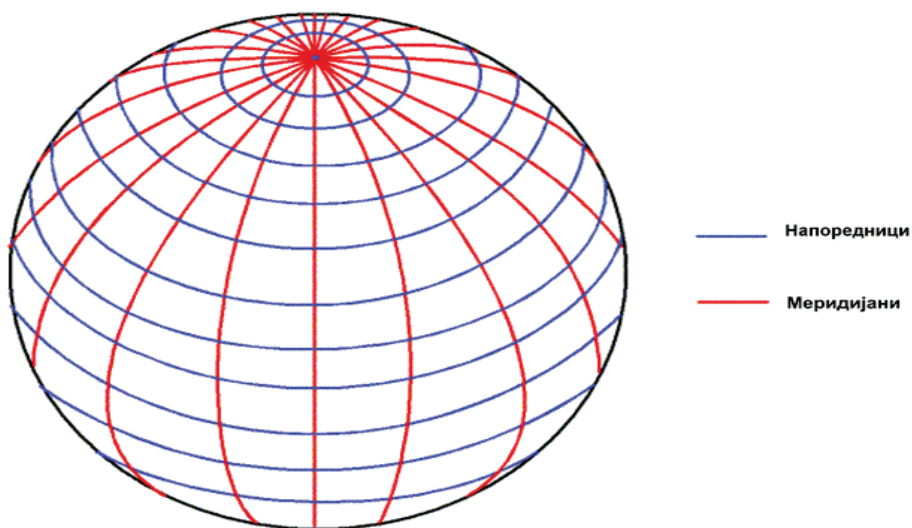
Све тачке на Земљи, при њеној ротацији за 24 часа, описују пуни круг од 360° . Замишљени кругови на тачака које ротирају су паралелни и леже упредно једни насупрот другима. Ови замишљени кругови се називају **упоредници** или **паралеле**. Упоредници имају различиту дужину. Најдужи упоредник је **екватор**, који пролази кроз средишњи део Земље и дели је на две једнаке полулопте: северну и јужну.

Екватор као почетни упоредник бележи се 0° . Од екватора према Северном и Јужном полу замишљени упоредници су мањи. Растојање од екватора до полова мери се степенима од 0° до 90° .

Меридијани су замишљени као полукружне линије које повезују Северни и Јужни пол. Они су једнаки по дужини и пролазе кроз сваки степен екватора. Будући да је екватор круг који има 360° , значи да има 360 меридијана.

За лакше одређивање на ком меридијану се налази неко место, за почетни може да се узме било који меридијан. Међутим, Међународним споразумом за почетни је узет меридијан који пролази кроз место Гринич, у близини Лондона. Овај меридијан се назива **Гринички меридијан** и бележи се 0° .

На глобусу и на географској карти је исцртана мрежа упоредника и меридијана која у природи не постоји. Та мрежа се назива географска или картографска мрежа.

Питања за дискусију

1. Које линије називамо паралеле или упоредницима?
2. Шта су меридијани?
3. Који је најдужи упоредник?
4. Како се бележи почетни упоредник?

Активност

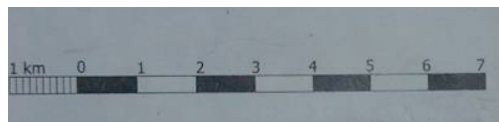
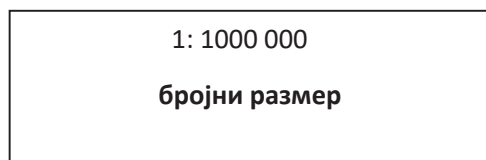
1. Подељени у групе истражујте о упоредницима. На индукционом глобусу нацртајте упореднике и обележите почетни и најдужи упоредни – Екватор са 0° . Цртајући упореднике, размислите какву дужину имају.
2. Подељени у групе истражујте о меридијанима. На индукционом глобусу нацртајте меридијане и обележите их почетни Гринички меридијан са 0° . Цртајући меридијане закључите да сви меридијани имају исту дужину.

РАЗМЕР

Да би се израдила географска карта мора да постоји одређени размер. **Размер** карте је однос између растојања на карти и тих истих растојања у природи. Показује колико пута је дужина у природи умањена на карти. Размер се приказује на два начина: **бројевима** и **графички**.

Размер који је обележен бројевима назива се **бројни размер**. Прва бројка увек је јединица и означава растојање на карти, а друга бројка показује колико износи то растојање у природи. На пример, на карти у размеру 1:1000 000, значи да 1cm дужине на карти представља 1000 000 cm у природи, односно 10 000 m или 10 km.

Графички размер је хоризонтална линија подељена на више једнаких делова. Бројке изнад линије показују растојање у природи, што значи да сваки део линије одговара одређеној дужини у природи.

графички размер

Графички размер се примењује на следећи начин: отвором шестара мери се дужина између два места на карти, и то растојање се преноси на графичком размеру десно од нуле. Бројка која се поклапа пренесеном дужином са карте показује колика је та дужина у природи.

Питања за дискусију:

1. Шта представља размер?
2. Опиши графички размер!
3. Које врсте размера се разликују?
4. Шта представља основна мера?

Активност

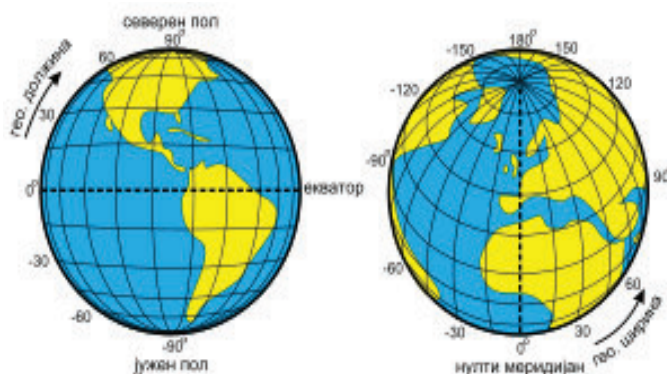
Ученици у малим групама/паровима, уз помоћ размера, одредите колико износи растојање у природи између Скопља и Струмице према истом растојању које је измерено на карти. Сваки пар или група презентује добијени резултат.

ГЕОГРАФСКА ШИРИНА И ГЕОГРАФСКА ДУЖИНА

Географска мрежа упоредника и меридијана у природи не постоји. Она је нацртана на глобусу и географској карти да би могло лакше да се одреди положај неког места на Земљи. То ће најлакше одредити ако се нађе његова географска ширина и географска дужина.

Географска ширина на неком месту се одређује у односу на екватор. Може да буде северна или јужна. Места која се налазе на северу екватора имају **северну географску ширину (СГШ)**, а места која се налазе на југу екватора имају **јужну географску ширину (ЈГШ)**. Географска ширина се изражава у степенима и минутима (као што су мере углова), а мери се од 0° до 90° на северној и од 0° до 90° на јужној полулопти, а то што је написано да се избрише, јер нема потребе за појмом меридијански степен.

Географска дужина на неком месту се одређује у односу на **Гринички меридијан**. Може да буде источна или западна. Сва места која се налази на истоку Гриничког меридијана имају **источну географску дужину (ИГД)**, а места која се налазе на западу од Гриничког меридијана имају **западну географску дужину (ЗГД)**. Географска дужина се изражава у степенима и минутима, а мери се од 0° до 180° на источној и од 0° до 180° на западној полулопти, а то што је написано да се избрише, јер нема потребе за појмом упореднички степен.

Питања за дискусију:

1. Каква може да буде географска ширина?
2. Шта је географска дужина?
3. Чиме се мери географската ширина?
4. Према чему се одређује географска ширина?

Активност

1. Самостално, на географској карти Републике Северне Македоније, у размеру 1:600 000, одредите географску ширину и географску дужину Републике Северне Македоније, односно на који степен географске ширине се она налази.
2. Самостално, на географској карти Републике Северне Македоније, у размеру 1:600 000, одредите географску дужину Републике Северне Македоније, односно на којим степенима географске дужине се налази.

ОРИЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

Под појмом оријентација подразумева се сазнање о месту и положају на коме се налазимо у одређеном тренутку у простору. Географска оријентација се састоји од одређивања и показивања страна света у простору. Стране света најтачније се одређују **компасом**.

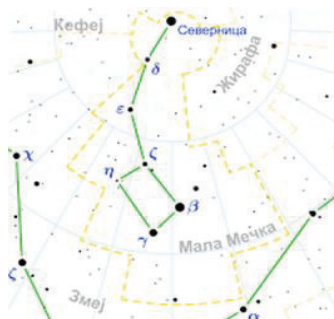
Компас се састоји од кутије на којој су словима означене међународне скраћенице главних и споредних страна света: **N–север, S–југ, E–исток и W–запад**. У средини се налази магнетна игла која се лако креће када је компас у хоризонталном положају. Једна половина игле је обојена плавом бојом и показује северну страну, а друга половина игле показује југ. За тачно одређивање страна света, у близини компаса не треба да има металних предмета, јер они привлаче магнетну иглу на компасу.

Компас

Ноћу, при ведром небу, најбољи показатељ при оријентацији у простору је звезда **Северњача**. Она се налази изнад Северног пола и показује правац север. Северњача је најсјајнија звезда и налази се у сазвежђу **Мали Медвед** или Мала Кола. Ово сазвежђе можемо да пронађемо уз помоћ сазвежђа Велики Медвед или Велика Кола.

Ова сазвежђа имају седам звезда које имају сличан распоред. Када нађемо сазвежђе Велики Медвед или Велика Кола, растојање између његове две последње звезде које су постављене вертикално једна изнад друге, наставља се у истом правцу пет пута. На том месту се налази звезда Северњача која је на крају у низу од пет звезди у сазвежђу Мали Медвед. Од других звезда, Северњача се разликује према сјају и светлости.

Звезда Северњача

У шуми можемо да се оријентишемо према **маховини** и **годовима** (прстењу) на стаблима. Маховина увек расте на северној страни дрвећа, јер ову страну не греје Сунце. Годови (прстење) на стаблима, на јужној страни пресечених стабала су шири један од другог, а на северној су збијени.

Маховина на дрвећу

Годови

У простору можемо да се оријентишемо и уз помоћ религиозних објеката (цркве, џамије и сл.). Код православних цркава улаз је на западној страни, док код муслиманских религиозних објеката (џамија) улаз је на северној страни.

Код хришћанских гробаља обележја (крст или споменик) су на западној страни, док код муслиманског гробља се налази на јужној страни.

Питања за дискусију

- 1.Опиши компас!
- 2.Наброј главне стране света!
- 3.Како се оријентишемо у природи?
- 4.У ком сазвежђу се налази звезда Северњача?

Активност

1.Подељени у групе истражујте о оријентацији у простору без географске карте и о оријентацији у простору помоћу географске карте. Свака група презентује своје истраживање пред другим ученицима. Сваки ученик, у учионици или у природи демонстрира географску оријентацију уз помоћ компаса.

Наставник путем презентације објашњава оријентацију у природи уз помоћ година и маховине дрвећа.

ВРЕМЕНСКЕ ЗОНЕ

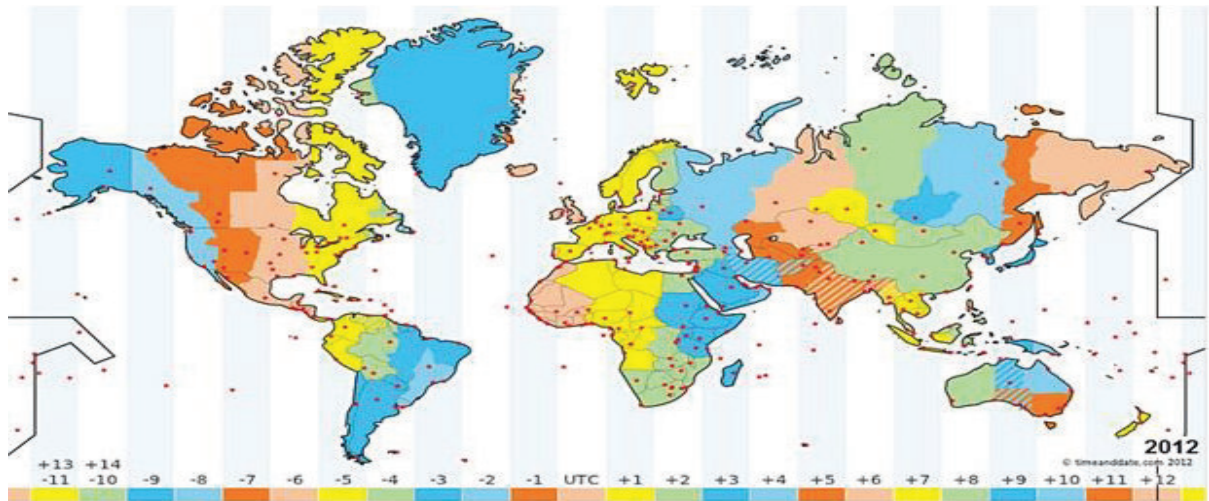
Основне мере за рачунање времена су: **дан**, **недеља** (седмица), **месец** и **година**. Дан је време за које ће се Земља окренути око своје замишљене осе. Дан има 24 часа.

Недеља је време од седам дана, колико траје једна промена месечеве мене. Година је време за које ће Земља обиколити Сунце. Време може да буде **месно** (локално), **зонско** и **светско**.

Свако место на Земљиној површини има **месно** (локално) време. Кад Сунце достигне највећу висину на небу у месту посматрања, оно пролази кроз меридијан у тачки посматрања, тада је по локалном времену пладне, односно 12 сати. У свим тачкама које леже источно од тачке посматрача подне је већ прошло, а у тачкама које леже западно од посматрача, подне још није стигло. Све тачке дуж једног меридијана имају исто месно, односно локално време. Знамо да на Земљи могу да се повуку безброј меридијана, али тако није практично сва места (села и градови) да имају своје месно (локално) време, јер то би изазвало проблеме у саобраћају, радном времену и свим другим активностима људи.

Због свега овога користи се зонско време. **Зонско време** представља локално време на средњем меридијану на одговарајућој временској (часовна) зони. Земља се okreће око своје осе (Земљина ротација) за 24 часа, а то значи да свака тачка на Земљиној површини за то време прави круг од 360° . Ако угао од 360° поделимо на 24 часа, произаћи ће да свака тачка за један час пролази по 15° ($360:24=15$). Због тога је Земља подељена на 24 временске зоне, а свака временска зона обухвата по 15 степени. За одређивање временских зона полази се од почетног Гриничког меридијана. Зона $7^\circ 30'$ источно и $7^\circ 30'$ западно од Гриничког меридијана је названа прва или западноевропска временска зона. До ње као друга временска зона од $7^\circ 30'$ до $22^\circ 30'$ источно је географска дужина и названа је средњеевропска временска зона где припада и Република Северна Македонија итд. Ако се територија неке државе протеже преко две часовне зоне, узима се она временска зона која обухвата део државе. Због тога и границе временских зона не иду строго по меридијанима, већ дуж граница држава.

У вези са зонским временом је и светско време. Под **светским временом** се подразумева локално време на Гриничком меридијану. Према светском времену, 12 сати је онда када Сунце прелази кроз Гринички меридијан. На Земљи дан почиње када је по светском времену 0 часова, 0 минута и 0 секунди. Тада је на Гриничу поноћ. У исто време на 180-том меридијану је подне, али са датумом који је за један дан унапред од Гринича. Зато се таква линија назива **датумска граница** и налази се на 180° географске дужине.

Питања за дискусију:

1. Које су основне временске мере?
2. Шта је месно или локално време?
3. Која места имају исто месно или локално време?
4. На колико часовних зона је Земља подељена?

Активност

Подељени у групе, помоћу географске карте, одредите зонско време градова Скопље, Лос Анђелес и Токио који се налазе у разним временским зонама. Свака група припрема краћу презентацију и на крају сви заједно водите дискусију о распореду временских зона. Затим самостално напишите кратак текст са насловом: Моје замишљено путовање по разним временским зонама. Текстовете ћете читати пред осталим ученицима.

ТЕМА 4 – Тема: ГЕОГРАФИЈА МЕДИТЕРАНСКИХ ЗЕМАЉА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И РЕГИОНАЛНИ ПРЕГЛЕД МЕДИТЕРАНСКИХ ЗЕМАЉА

Медитеран је регион који обухвата државе које излазе или су у непосредној близини **Средоземног мора** и његових **граничних мора**. То су државе Јужне Европе, Северне Африке и Југозападне Азије. Средоземље има повољни географски положај, јер налази међу три континента: Европа, Африка и Азија. Преко Средоземног мора пролазе најкраћи водени путеви који повезују ове континенте.

Државе са излазом на **Средоземно море** су: Алжир (Алжир), Тунис (Тунис), Мароко (Рабат), Либија (Триполи), Египат (Каиро), Кипар (Никозија), Либан (Бејрут), Сирија (Дамаск), Турска (Анкара), Израел (Ерусалим), Малта (Ла Валета), Монако (Монако), Француска (Париз), Шпанија (Мадрид), Грчка (Атина) и Италија (Рим).

Карта Медитерана

Преко Јадранског мора: Босне и Херцеговине (Сарајево), Словеније (Љубљана), Хрватске (Загреб), Црне Горе (Подгорица); **преко Јонског мора:** Албанија (Тирана); **преко Црног мора:** Бугарске (Софија), Грузије (Тбилиси), Румуније (Букурешт) , Русије (Москва) и Украјине (Киев). Гранична мора се налазе поред неког континента. Средоземно море се

грана у више граничних мора, и то: Лигуријско, Тиренско, Јонско, Јадранско, Егејско, Мраморно, Црно и Азовско море.

Медитеран је одиграо централну улогу у историји западне цивилизације. Насељен је пре много хиљада година. Ту су се формирале најстарије државе, као што су: Стари Египат, градови државе Атина и Спарта, Античка Македонија, Фојникија, Римска империја и други, и развиле се најстарије културе као на пример Критско-микенска. Остаци из тог времена су бројни културно-историјски споменици који су присутни такоређи у свим медитеранским земљама.

Питања за дискусију:

1. Које државе обухвата Медитеран?
2. Наброј државе преко Јадранског мора које излазе на Средоземно море и његова гранична мора!
3. На којим граничним морима се грана Средоземно море?
4. Које државе су се формирале на Медитерану у прошлости?

Активност

Поделите се у мале групе/парове и употребом интернета и илустрованог материјала, истражујте о томе које државе припадају групи медитеранских земаља, на којим континентима се налазе, какав је њихов географски положај и који су њихови главни градови. Свака група нека припреми краћу презентацију коју ће представити пред другим групама. На крају сви заједно воде дискусију и долазе до закључка о повољном географском положају ових држава.

Активност за домаћи:

У нему карту унесите имена граничних мора са Средоземним морем!

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕДИТЕРАНСКИХ ЗЕМАЉА

Најзначајније природно-географске карактеристике Медитерана су: **рељеф, клима, хидрографија, разуђеност обале, биљни и животињски**. Рељеф у земљама Медитерана је разноврстан, представљен низијама, планинама и пустињама.

Од низија најпознатије су: Панонска низија у средњем току реке Дунав, на територији Мађарске, Румуније, Србије и Хрватске, затим Влашка низија у долини тока реке Дунав, на територији Румуније, Ломбардијска низија у долини реке По у Италији, Андалузији и Арагонији у Шпанији.

Низија

Планине, карактеристичне за медитеранске земље су: **Пиринеји** на Пиринејском полуострву на територији Шпаније и Француске, **Апенини** на Апенинском полуострву, на територији Италије, **Алпи** које се протежу од Аустрије и Словеније на истоку, преко Италије, Швајцарске, Лихтенштајна и Немачке, до Француске на западу, **Динариди** на Балканском полуострву, на територији Хрватске и Босне и Херцеговине, планина Атлас, у Африци, на територији Марока, Алжира и Туниса, Тавор на територији Израела.

Апенини

Посебна карактеристика рељефа су **пустиње**. Посебно се издваја пустиња **Сахара**, највећа пустиња на свету, распрострањена на територији Мауританије, Марока, Алжира, Туниса, Либије, Египта, Судана, Чада, Нигера и Малије, затим Либијске пустиње, на територији Либије и Сиријска пустиња, на територији Сирије.

Пустиња Сахара

Оаза

Медитеран као регион се протеже у умереном појасу. Клима на Средоземном мору је условљена географским положајем, морским просторствима, афричким и евроазијским континентом, као и близином Атлантика. Средоземноморска са благим и влажним зимама и топлим и сувим летима. Снег пада веома ретко и не задржава се дуже од неколико сати.

У односу на хидрографску мрежу, Средоземно море обухвата реке које се уливају директно у њега и њему гранична мора. Средоземно море се грана у више граничних мора, и то су: Тиренско, Јонско, Јадранско, Егејско, Мраморно, Лигурско, Црно и Азовско море.

Хидрографија

Највеће реке које се директно уливају у Средоземно море, су: Ебро, Рона и Нил.

У Црном море се уливају реке: Дунав, Дњепар и Дњестар, а у Азовско море река Дон.

Средоземно море има веома разуђене обале. Ту се среће велики број острва, полуострва, залива и мореуза. Од острва највећа су: Сицилија и Сардинија која припадају Италији, Корзика која припада Француској, острво Крит које припада Грчкој и Балеарска острва која припадају Шпанији.

На обали Средоземног мора налазе се три велика полуострва: Пиринејско полуострво, Балканско полуострво, Апенинско полуострво, Мала Азија, полуострво Тунис и полуострво Барка. Од залива најпознатији су: Лионски, Ђеновски, Солунски, Анталиски и залив Сидра. Најзначајнији мореузи су: Гибралтарски мореуз којим је Пиринејско полуострво је отсечено од Африке, мореузи Дарданели и Босфор преко којих је Балканско полуострво отсечено од Азије, Керчанска врата која повезују Црно и Азовско море и Суецки канал који повезује Средоземно и Црвено море.

Због средоземноморске климе постоје повољни услови за производњу раног поврћа и гајење јужног воћа: лимун, поморанџа, мандарине, маслине, смокве, нар, као и за гајење винове лозе, која је у овом региону засађена на великим површинама.

Јужно воће

Од животињских врста карактеристичних за Медитеран су: вук, лисица, мечка, дивља свиња, веверица, различите врсте гмизаваца, птица и др.

Активност

1. Пратите визуелну презентацију преко које ћете се упознати са одређеним карактеристикама Средоземног мора. Затим подељени у мале групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о граничним морима Средоземном мору и већим рекама које се уливају у Средоземно море и кроз које државе пролазе. Свака група припрема краћу презентацију коју ће презентовати другим групама и показиваће на географској карти.
2. Подељени у мале групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о већим острвима (којим државама припадају), полуострва (које државе се налазе на њима), заливи и мореузи (која мора их повезују) која се налазе у Средоземном мору. Свака група припрема табеларни преглед који ће презентовати пред другим групама и показивати на географској карти.

Питања за дискусију:

1. Које су најпознатије низије у медитеранским земљама?
2. Наброј највећа острва у Средоземном мору!
3. Наброј највећа полуострва у Средоземном мору!
4. Које реке се уливају у Средоземно море?

Активност

1. Подељени у мање групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о топлотним појасевима у којима се протеже медитерански регион, климатски типови, најкарактеристичније рељефне целине овог региона (низије и планине) и који су најзначајнији представници биљног и животињског света овог региона. Свака група припрема краћу презентацију која се презентује пред другим групама и показује на географској карти, највеће низије и планине у овом региону.
2. Пратите визуелну презентацију преко које ћете се упознати са одређеним карактеристикама Средоземног мора. Затим подељени у мање групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о граничним морима Средоземном мору и великим рекама које се уливају у њега и кроз које државе пролазе. Свака група припрема краћу презентацију коју представља пред другим групама и показује на географској карти.
3. Подељени у мање групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о савременим медитеранским државама које се протежу на територијама старих цивилизација. Свака група припрема табеларни преглед у коме ће бити наведени име конкретне старе цивилизације, континент на коме се протезала, име данашњих савремених држава на том простору.
4. Подељени у мање групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о мањим острвима (којим државама припадају), полуострва (које државе се налазе на њима), заливи и мореузи (која мора их повезују) који се налазе у Средоземном мору. Свака група припрема табеларни преглед који ће презентовати пред другим групама и показује на географској карти.
5. Подељени у мање групе/парове, израдите постер са текстом и фотографијом типичних представника биљног и животињског света медитеранског региона. Преко дискусије опишите њихову распрострањеност и објасните њихово значење за регион.

СОЦИО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕДИТЕРАНСКИХ ЗЕМАЉА

Медитеран је као регион доста насељен. Укупан број становника износи више од 500 милиона становника. Медитеранске земље се одликују великом разноликошћу у језику, вери и другим културним вредностима, као што су: храна, архитектура и музика.

Највећи градови на Средоземљу су: Рим, Париз, Мадрид, Атина и др. На обалама Средоземног мора развиле су се и бројни пристаништни градови, као што су: Барселона, Марсеј, Рим, Неапол, Атина, Истанбул, Измир, Бејрут, Тел Авив, Алжир, Тунис, Триполи, Александрија и др.

Париз

Рим

Језички мозаик медитеранских земаља сачињавају арапски језик, турски, хебрејски као и језици словенске и романске групе језика. У односу на вероисповед заступљена је хришћанска религија, ислам и јудаизам са центром у Јерусалиму.

Када је реч о медитеранском начину исхране, историјски гледано људи овог региона на трпези су имали оно што је земља имала највише да им понуди – много свеже хране (воћа и поврћа), житарица итд. Једно од главних и честих јела медитеранске кујне је италијанска пица, турско ђомлезе, баклава и др.

Део медитеранске кујне

Ове земље се карактеришу и разноврсним архитектонским грађевинама светског значаја. Посебно се истичу: Севиљска катедрала у Севиљи (Шпанија), највећа у свету, Музеј Лувр и Ајфелова кула у Паризу (Француска), Колосеум у Риму (Италија), Пирамиде у Гизи (Египат), Акропол у Атини (Грчка) и друге.

Медитеранске земље имају богату музичку традицију као део културног наслеђа. У овим земљама могу да се нађу разни стилови музике, као што је фламенко у Шпанији, традиционална грчка и турска музика, као и италијанска опера.

Питања за дискусију:

1. Колико износи број становника у медитеранским земљама?
2. Који језици су карактеристични за овај регион?
3. Које су најзначајније архитектонске грађевине?
4. Из којих разлога су се развили пристанишни градови на обалама Средоземног мора?

Активност

1. Подељени у парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о броју становника у државама медитеранског региона. Свака група припрема табеларни преглед са укупним бројем становника у земљи, густини насељености, која религија је заступљена и највећи град према броју становника у тој држави. Свака група припрема краћу презентацију коју приказује пред другим групама. На крају дискутујте и извучите закључке о карактеристикама медитеранског региона.

Пројектна активност: Разноврсност Медитерана. Поделите се у три групе и свака група нека ради на две земље (1) Италија и Турска, (2) Грчка и Египат (3) Израел и Мароко. Групи истражују о језику, религији, храни, музици и архитектури „својих“ земаља и припремите мултимедијалну презентацију (са сликама, картама, видео/аудио материјалом, текстом). Свака група нека презентује „своје“ земље пред целим разредом. На крају, преко заједничке дискусије упоредите све шест земље (откријте сличности и разлике),

прикажите их у резимираном облику на табли и изведите закључак о разноврсности медитеранског региона.

Фламинко

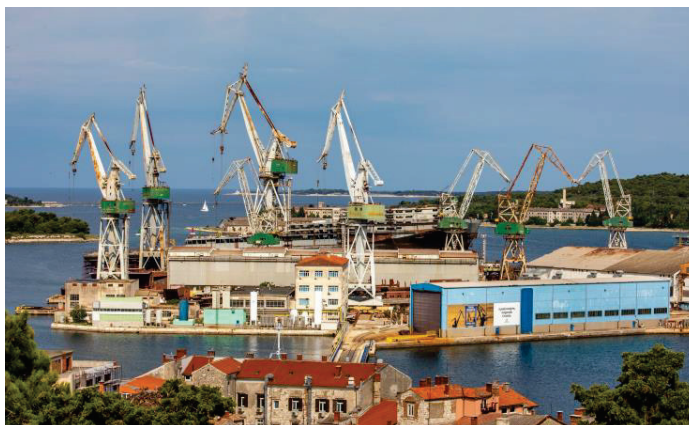

Сиртаки

ПРИВРЕДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕДИТЕРАНСКИХ ЗЕМАЉА

Привреда земаља Медитерана базира се на пољопривреди, индустрији, трговини и туризму. Повољни климатски и земљишни услови омогућавају развој пољопривреде. Од пољопривредних култура највише се гаји пшеница, кукуруз, јечам, пиринач, грожђе, јужно воће (лимун, поморанџа, маслине).

Индустрија у овим земљама представља важну привредну грану. Најразвијеније индустријске гране су: текстилна, прехранбена, машинска, метална, хемијска, бродоградња и др. Највећи индустријски центри су: Милано, Торино, Александрија, Мадрид, Барселона, Тел Авив, Алжир, Атина, Париз, Нант, Марсеј и други.

Пристаниште са бродоградилиштем

Трговина је значајна привредна грана која се бави куповањем и продавањем робе. У међународној трговини земље Медитерана извозе пољопривредне производе, јужно воће, грожђе, вино, машине и друго.

Средоземноморски приобални појас представља значајан туристички регион, са повољном климом, топлим морском водом, хотелима, савременим путевима и бројним културно–историјским споменицима. Најпознатија туристичка места овог региона су: Коста Брава, Палма де Мајорка, Ибица, Ница, Кан, Александрија и друга.

Туристички регион

Питања за дискусију:

1. Које су најзаступљеније привредне гране у медитеранском региону?
2. Које су најразвијеније индустријске гране у медитеранским земљама?
3. Наброј највеће индустријске центре у медитеранским земљама!
4. Наброј најпознатија туристичка места на средоземној обали!

Активност

1. Подељени у мање групе/парове, користећи интернет и илустровани материјал, истражујте о привредним гранама које су највише развијене у државама медитеранског региона. Свака група припрема краћу презентацију коју приказује пред другим групама. На крају кроз дискусију извучите закључке о томе која привредна грана је најзаступљенија у овим земљама.
2. Пратите визуелну презентацију преко које ћете се упознати са највећим пристаништима и најатрактивнијим туристичким дестинацијама медитеранског региона. Затим, дискутујте о њиховом значењу у економском развоју државе у којој се налазе.
3. Поделите се у четири групе које ће глумити туристичку агенцију и припремити рекламни материјал (у виду брошуре) за посету туристичким местима Медитеранског региона. У рекламном материјалу треба да препоручите туристичку туру за посету свим медитеранским земљама датог континента, при чему ћете навести земљу, језик који се говори, валуту која се користи, главни град и значајније културне знаменитости, традиционалну храну и климу. Једна група ради на медитеранским земљама Африке, друга медитеранским земљама Азије, трећа на медитеранским земљама Европе, које излазе на Јадранско и Јонско море, а четврта, остале земље Европе које имају директан излаз на Средоземно море. Брошуре треба да садрже текст и илустрације. На крају поделите брошуре и изаберите шта би највише волели да посете када бисте били туристи.
4. Поделите се у мање групе/парове, попуните неме карте о медитеранском региону по упутству наставника (реке, планине, градови).

ТЕМА 5-ДЕМОКРАТИЈА И ЗАКОНИ

ДЕМОКРАТИЈА И ДЕМОКРАТСКО УРЕЂЕЊЕ

Шта је демократија?

Зачетке **демократије** и демократског управљања налазимо у древном граду-држави (полису) **Атини**. Реч демократија први је **употребио Херодот у 5. веку старе ере**. Демократија долази од речи (**демос**) – народ и (**кратеин**) – владавина, што значи владавина народа.

У **атинској демократији**, право управљања државом припадало је мушкарцима – слободним грађанима. Али од укупног становништва Атине, само око **30-40 000 људи** уживало је сва права. Главни орган који је доносио одлуке била је **Скупштина**. Овакав начин управљања и доношења одлука имао је својих предности, али и слабости. Предност је што је већи број људи био укључен у доношење одлука, а недостатак што је било тешко доносити одлуке на основу дискусија великог броја људи и што жене, странци и робови нису имали право да учествује у доношењу одлука.

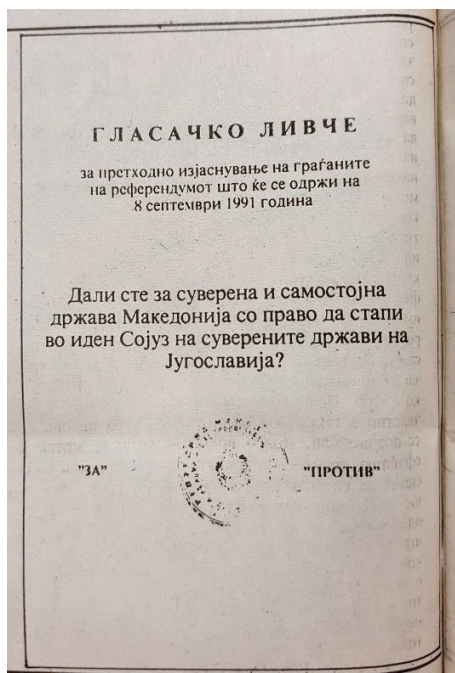
Скупштина Атине

Репрезентативна и непосредна демократија

Данас се највећи број земаља у свету изјашњава као демократске. Савремена демократија подразумева да се народ државе састоји од слободних и равноправних грађана без обзира на њихову етничку, верску, политичку, друштвену или другу припадност и ослања се на **владавину права, поделу власти, слободне и фер изборе** и изабрану јавну функцију, носиоце **слободе мишљења и организације**.

У савременим демократијама грађани одлучују о најважнијим питањима на два начина, кроз **представничку демократију** и **непосредну демократију**. Представничка демократија значи да грађани врше власт преко изабраних представника у Скупштини, у општинама и изабраног председника државе и других представника у складу са уставима држава.

Имамо непосредну демократију када грађани с правом гласа директно учествују у доношењу одлука. Одлуке се могу доносити на националном или локалном нивоу. Када се узимају на националном нивоу, важе за целу земљу, а када се узимају на локалном нивоу важе само за територију за коју је одлука донета.

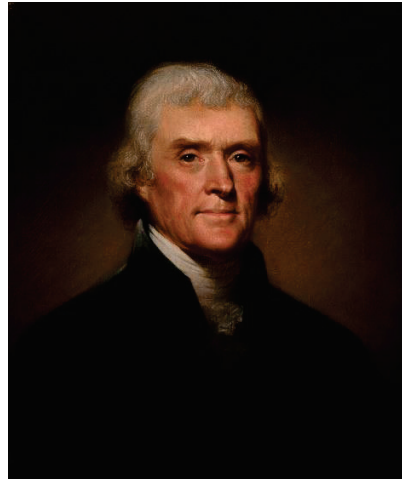
Референдум, 8. септембар 1991.

Један од начина да грађани изразе своје мишљење о неком питању је организовање **референдума**. Пример организовања референдума је проглашење независности наше земље и излазак из југословенске федерације 1991. године.

Други начин непосредне демократије је **грађанска иницијатива** преко које грађани могу да дају предлоге о одређеним питањима.

Председничка и парламентарна демократија

Председничку демократију имамо када је извршна власт у рукама појединца кога су на непосредним изборима изабрали грађани са правом гласа. Појединац има одређени мандат. Такав систем је карактеристичан, на пример, за Сједињене Државе, у неким државама Централне и Јужне Америке.

Томас Џеферсон

Парламентарна демократија је добила име по телу које представља народ – парламенту. Ова врста демократије настала је у Великој Британији. Карактеристике ове форме демократије су: избор чланова парламента, посланици, које бирају грађани на изборима; у парламенту се расправљају и носе најважније одлуке за државу, влада се бира у парламенту и она је одговорна пред парламентом; влада или чланови владе (министри) могу да буду разрешени у парламенту. У Собрању (Парламенту), се одобравају међународни споразуми и врше други послови утврђени законом.

Скупштина

Демократски избори

Демократски избори су карактеристика савремених демократија. На изборима који се организују на одређено време грађани одлучују ко ће им бити представник или представници у власти. Изборима се обезбеђује легитимитет за обављање функција, бирају се посланици у скупштини, савети општина, бира се председник државе или градоначелник општине и обезбеђује одговорност изабраних политичара. Избори би требало да буду **тајни, фер и непосредни**.

Демократските избори

Питања за дискусију

1. Објасни шта је демократија, где се појавила?
2. Које врсте демократије познајете?
3. Која је разлика између непосредне и представничке демократије?
4. Објасни шта су демократски избори?

Активност

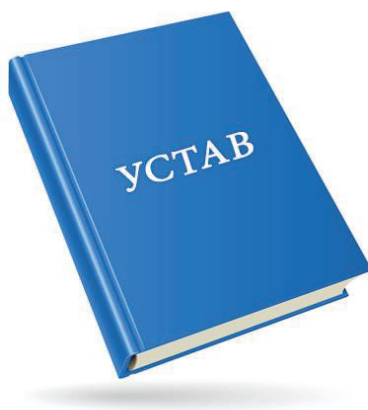
У отвореној дискусији ученици говоре шта подразумевају под појмом демократија и зашто је демократија важна за друштво. Подељени у групе, наведите примере када се у њиховим школама, а када код нас примењује непосредна а када представничка демократија. Након изношења својих примера, отворите дискусију о разлици у функционисању директне и представничке демократије.

Наставник организује дебату на тему „Председничка и парламентарна демократија“: Аргументујте предност председничке и парламентарне демократије. На крају, сумиране су разлике између ова два типа демократија.

Ученици прате презентацију која описује кораке у процесу спровођења демократских избора за избор председника. Затим, подељени у групе, описују како тај процес, корак по корак, треба применити приликом избора председника одељењске заједнице.

ПОДЕЛА ВЛАСТИ

Устав је највиши правни акт у земљи. Устав одређује карактер државе. **Закони** у земљи се доносе на основу устава. У демократским државама једна од карактеристика је подела власти, и то на законодавну, извршну и судску власт. Подела власти омогућава међусобну контролу власти.

У скупштини (парламенту) се усвајају и мењају закони, бира се али и разрешава влада, усваја се државни буџет, склапају споразуми са другим државама, доносе разне одлуке и декларације.

Скупштином руководи председник који има заменике, а скупштину чине посланици. Број посланика у парламентима је различит и регулисан је Уставом и законима држава. Мандат посланика је временски ограничен са правом поновног избора. На пример, македонска скупштина има 120 посланика са мандатом од 4 године. Избори на којима се бирају посланици називају се парламентарни.

Зграда Скупштине

Извршну власт чине **Влада и председник државе**. Председник државе се бира на председничким изборима. Мандат председника је временски ограничен и са различитим степеном моћи. У неким земљама председник има већа овлашћења и овај систем се назива председничким системом. У нашој земљи председник државе је врховни командант АРМ, представља државу у иностранству и земљи, потписује законе усвојене у парламенту и обавља друге послове у складу са Уставом земље.

Владу води **премијер**, а чине је министри који управљају релевантним министарствима као што су образовање, култура, финансије, унутрашње и спољне послове и друга. Влада представља извршну власт. Она се бира у парламенту и тамо разрешава. Мандат владе је временски ограничен. Влада обично припрема законе и подноси их Скупштини на усвајање и спроводи их у пракси и има друге надлежности према Уставу земље.

Судска власт врши улогу одлучивања на основу сукоба грађана или спора између грађана и државе и њених институција. Судови у свом раду треба да буду непристрасни и да доносе пресуде у складу са законима земље. Свако је невин док му се не докаже кривица. Судска власт је подељена на основне, апелационе судове и врховни суд.

Правда је слепа када доноси одлуке

Корупција је постизање циља на непоштен начин, најчешће уз мито. Корупција је штетна појава у друштву и потребно је стално деловати како би била што мање изражена у свакодневном животу.

Корупција је друштвено штетна појава

Питања за размишљање

1. Зашто је власт подељена у демократским друштвима?
2. Која је разлика између законодавне, извршне и судске власти?

Активност

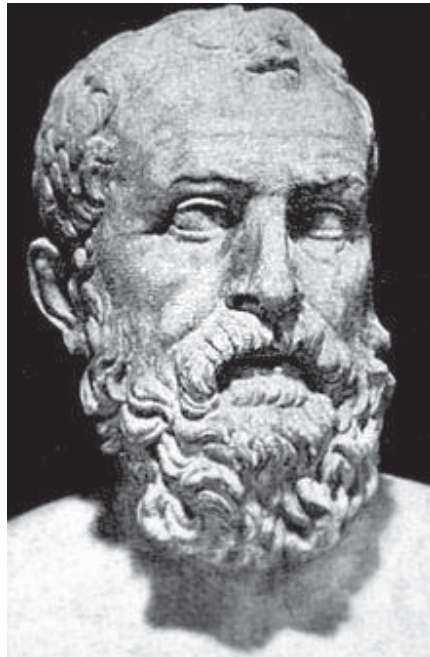
Ученици добијају комплет листова и на сваком листу је написано једно од следећих великих слова: З (за законодавну), И (за извршну) и С (за судску). Наставник чита реченице у којима су наведене засебне институције које су носиоци законодавне, извршне и судске власти и/њихове засебне надлежности/функције. Након сваке прочитане реченице, парови подижу слово за које мисле да се односи на реченицу и након што чују тачан одговор, заједнички наводе колико је парова тачно одговорило. На крају води се дискусија у којој ученици наводе примере функционисања законодавне, извршне и судске власти.

Улога закона од антике до данас

Историја је богата искуствима о начину владавине, у делима многих реформатора и филозофа из антике, где истичу приврженост владавини права, за правичност и правду.

Али у државним организацијама нису увек владали закони. Познато је да је у државама у античком периоду власт припадала владару и његовим најближим сарадницима, али је познато и да су неки владари прибегли стварању закона како би завели ред у држави.

Реформама Солона, Клистена и Перикла у граду-држави Атини предвиђени су прописи у области политике, религије, јавног и приватног живота.

Солон

Иако су се Римљани угледали на грчке градове у доношењу Закона о 12 таблица, они су далеко надмашили старе Грке у области права стварајући велики број институција које су спроводиле закон. Римљани су инсистирали на владавини права и у временима великих криза, чак и после промене политичког система.

Римско право

Цицерон, чувени римски беседник, као и цар Октавијан Август инсистирају на праву. Познате су речи цара Јустинијана I који је рекао „цар мора бити наоружан и оружјем и законима”.

Јустинијан I

Активност

Ученици, подељени у три групе, истражују законодавне реформе Атине, Рима и Источног римског царства (Византије), зашто су донете и какве су промене настале у државама.

Извлаче закључке о улози закона од антике до данас и наглашавају потребу за владавином права, и обезбеђивање правне државе у савременим условима.

ВЛАДАВИНА ПРАВА

Владавина права је главни приоритет сваке модерне државе. Зато када говоримо о праву кажемо да право представља скуп правила и норми понашања које прописује држава, а којима се уређују односи: између људи, људи и државе и њених институција, као и односи између људи и разних организација. А постоји и међународно право које регулише међусобне односе држава. На овај начин је обезбеђен једнак третман свих чланова заједнице, као и казне за прекршиоце.

Владавина права у савременом смислу заснива се на бројним принципима, као што су: легитимитет власти, подела власти, независна судска власт, уставне гаранције људских слобода и права, правна сигурност човека и грађанина, једнакост пред законом, одговорност пред законом, правичан и непристрасан правни систем, приступ правди и транспарентност. Циљ сваке правне државе је делотворна заштита слобода и права и достојанства човека и грађанина. У правној држави грађани поседују и остварују своја грађанска права и имају судску заштиту.

Независност судства подразумева поступак који је једнак за све, који омогућава решавање конкретног спора у складу са Уставом, законима и прописима који су донети.

Симбол права и правде

Једнакост пред законом: сви људи су рођени једнаки и слободни да уживају своја права без обзира на пол, расу, веру, друштвену, политичку и другу врсту припадности.

Одговорност пред законима подразумева да се закони морају поштовати.

Праведан и непристрасан правни систем. Право и правда морају да буду доступни сваком грађанину и да се примењују неселективно и једнако на све.

Приступ правди и транспарентност: Подразумева могућност да грађани имају слободан приступ правосудним и другим институцијама система ради остваривања својих права, поступања по њиховим представкама и решавања спорова у складу са општеприхваћеним међународним стандардима за људска права.

Активност

1. Кроз буру идеја, укажите на правила која обезбеђују функционисање школе. Групишите их у правила за организацију наставе, понашање ученика, понашање наставника итд.

Дискутујте: Како би школа функционисала да нема правила? Како би се понашали ученици, а како наставници?

2. Подјељени у групе, извуците један папир од укупно 5 на којима су исписани елементи владавине права: (1) једнакост пред законом, (2) одговорност пред законом, (3) правичан и непристрасан правни систем, (4) приступ правди и (5) транспарентност. Истражују „свој“ елемент владавине права, дискутују и објашњавају га кроз примере.

ПРИНЦИПИ ДОБРОГ ВЛАДАЊА

Политике доброг владања имају за циљ повећање поверења грађана у функционисање јавних институција, владе са министарствима, Скупштине, општина, судова кроз побољшање транспарентности и одговорности. Добро владање је кључ за владавину права.

Али како до доброг владања, како до транспарентности и одговорности? На који начин, којим средствима и у коју сврху? У ери информационих технологија неопходно је да све институције на својим сајтовима објаве информације из Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја.

Владе, скупштине, судови, општине, председник државе имају обавезу да све своје активности за које су надлежни објављују на транспарентан начин, кроз који ће јавност бити упозната са радом институција.

Пример доброг владања је када Влада објављује дневни ред за рад седница, објављује записнике, саопштења, даје рачуне о свом раду, одговорност за рад из своје надлежности или када Скупштина има своју интернет страницу са посебном рубриком која је посвећена комуникацији

Транспарентност

Одговорност

посланика и председника са грађанима, присуству и начину гласања посланика, контактира, биографијама посланика и др.

Приступ информацијама

Судови објављују своје одлуке у складу са Законом и прописима о раду судова. Општине омогућавају слободан приступ информацијама, објављују информације, одлуке које доносе већа општина, градоначелници у интересу грађана.

Отвореност је кључни услов за демократију, јер омогућава грађанима да добију информације и знања, неопходна за равноправно учешће у политичком животу, ефикасно доношење одлука и одговорност институција за политике које спроводе. У свету институције предузимају одређене активности у циљу јачања транспарентности и одговорности према грађанима кроз израду етичких кодекса и других аката који унапређују понашање изабраних представника власти.

Етички кодекс изабраних функционера

Размисли и одговори.

Које су институције прекршиле, а које нису прекршиле принципе доброг управљања

Влада	На сајту владе објављен је завршни извештај о утрошеним средствима из буџета за капитална улагања у области образовања.	одговорност
Скупштина	Када су новинари прикупили информацију колико је посланика присуствовало седници скупштине, а колико је било отсутно, запослени у скупштини су већ имали припремљену информацију која је достављена новинарима.	транспарентност
Општина	И поред тога што су грађани тражили од градоначелника да уместо игралишта у њиховом крају побољша водоснабдевање, из општине су одговорили да планови још нису готови.	одговорност
Школа	Родитељ ученика Теодора је тражио да његово дете буде распоређено у 5а разред, на шта је директор пристао, сутрадан је и Маринин родитељ тражио да се његово дете упише у 5а разред, али овога пута директор није пристао.	непристрасност

Активност

Ученици прате презентацију која објашњава принципе доброг управљања (**одговорност, транспарентност, непристрасност и одговорност**). Подељени у парове, добијају радни лист који описује ситуације у којима различите институције поштују или крше принципе доброг владања: Задатак је да се идентификује принцип на који се свака од описаних ситуација односи и да се поред принципа напише да ли ситуација описује његово поштовање или кршење. Затим се уз помоћ наставника проверава тачност одговора.

Наслов на оригиналот: ИСТОРИЈА И ОПШТЕСТВО ЗА VI ОДДЕЛЕНИЕ
ЗА ДЕВЕТГОДИШНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ
(Материјали за учење)
ИСТОРИЈА И ДРУШТВО ЗА VI РАЗРЕД
ДЕВЕТОГОДИШЊЕГ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
(Материјали за учење)

Издавач: Биро за развој образовања

Уредник: Абдулфета Фетаи

Автори:
мр Борче Миревски
Хари Стојаноски
Марина Ѓорѓиева

Стручна подршка:
Рајмонда Незири, координатор
Илир Мемеди
Ирена Борисовска
мр Оливер Станојоски

Преведено са македонског језика:
Нена Ристић Костовска

Година издавања – 2024.

Место издавања – Скопје

Електронско издање

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:94(035)=163.41

МИРЕВСКИ, Борче

Историја и друштво за VI разред деветогодишњег основног образовања [Електронски извор] :
(материјали за учење) / аутори Борче Миревски, Хари Стојаноски, Марина Ђорђејева ; [преведено
са македонског језика Нена Ристић Костовска]. - Скопје : Биро за развој образовања, 2024

Начин на пристапување (URL):

http s://brogovmk-my.sharepoint.com/:b/g/personal/bro_macedonia_bro_gov_mk/EWgrNSmEZDdIpE7K_xBHxiMBbmQQ5LJ6JYOZ9tvREopLqg?e=Gz1CAj.

- Превод на делото: Историја и општество за VI одделение за деветгодишно основно образование :
(материјали за учење). - Текст во ПДФ формат, 162 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. -

Опис на изворот на ден

23.04.2024

ISBN 978-608-206-197-9

1. Стојаноски, Хари [автор] 2. Ђорђејева, Марина [автор]

COBISS.MK-ID 63558149